

در این شماره بخوانید

- ۲ سرمقاله/ به مناسبت گرامی داشت از هفته حفاظت ...
اداره مجله
- ۳-۴ په افغانستان د سولې په تړاو د افغانستان او پاکستان...
اداره مجله
- ۵-۷ نقش مساجد در جامعه/ قسمت اول
استاد غلام الدین کلانتری
- ۸-۱۱ رسم و رواج های ناپسند و راه حل آنها در پرتو شریعت
استاد محمد شریف رباطی
- ۱۲-۱۴ د اوبو گټې او په اړه یې زموږ مسوولیتونه
استاد محسن حنیف
- ۱۵-۱۸ آشنایی با قرآن کریم
فضل الرحمن وحیدی
- ۱۹-۲۲ اصول و روش گفت و شنود پیرامون صلح از منظر قرآن
الحاج مولوی غلام محمد جویا
- ۲۳-۲۴ تبعیض و تعصب از دیدگاه اسلام/ قسمت دوم و آخر
سید نصیر هاشمی
- ۲۵-۲۷ عوامل اصلی فساد اداری / قسمت اول
هدیت الله هدفمند نبی پور
- ۲۸-۳۱ په امت د قرآن کریم حقوق / لومړي برخه
شیخ فریدالله ازهری
- ۳۲-۳۴ اهمیت کشت و زراعت در اسلام
استاد زین العابدین کوشان
- ۳۵-۳۸ صلح و امنیت در اسلام/ قسمت دوم
استاد امان وفا
- ۳۹-۴۱ منع آزار و اذیت زنان / قسمت اول
فیض الله خواجه امانی
- ۴۲-۴۴ در رحمت للعالمین د پیغامونو بیلگی
استاد محمد احمد زوری
- ۴۵-۴۶ ام المؤمنین عایشه رضی الله عنها و نقش آن در... / قسمت اول
آمنه امانزاده صدیقی
- ۴۷-۴۹ پابندی و تنظیم درست اوقات کار/ قسمت سوم و آخر
سرمحقق عبدالرحمن حکیمزاد
- ۵۰-۵۲ حج د اسلام یوه سپیڅلې فریضه ده
شاه محمود درویش
- ۵۳-۵۴ په افغانستان کې د سولې د ټینګښت او امنیت په اړه...
اداره مجله
- ۵۵-۶۰ کار کردها و گزارشها
خبر نگار مجله حاجی توکل بخشی

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ قُلِ اللَّهُ
يَهْدِي لِلْحَقِّ أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمْ
لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يَهْدَى (الآية)

دینی، علمی، ادبی، تحقیقی او اجتماعی
میاشتنی خپرونه
دامتياز خاوند د ارشاد، حج او اوقافو وزارت
د تاسیس نیټه ۱۳۳۱ لمريز کال

مدیر مسوول
مولوی عنایت الله شریفی

سکرتر مسوول
سید مسلم شاه اسدی

هیأت تحریر
محترم فضل محمد حسینی
استاد غلام الدین کلانتری
استاد محمد شریف رباطی
استاد محسن حنیف
مفتی رحیم الله حنفی

دور دوم، سال نهم، شماره سوم

ماه جوزا ۱۴۰۰ هجری شمسی

شوال المکرم - ذوالقعدة الحرام ۱۴۴۲ هجری قمری

به مناسبت گرامی داشت از هفته حفاظت محیط زیست

بسم الله الرحمن الرحيم

الأعراف: ۸۵

﴿... وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾

(و در زمین پس از اصلاح آن فساد نکنید این برایتان بهتر است، اگر مؤمن باشید.)

در نظام هستی، محیط زیست به کلیه ساحاتی گفته می شود که در آن ها زندگی جریان دارد؛ مجموعه ای از موجودات زنده که در محیط مشترک با همدیگر در تکامل به سر می برند، محیط زیست را تشکیل می دهند.

خداوند متعال همه نعمت های خود را در عالم طبیعت، برای رشد و تعالی آدمی آفریده و انسان را خلیفه و مالک این نعمت ها ساخته است، بر اساس اقتضای خلقت و فطرت، همه گان موظف اند برای حفظ طبیعت یا این همه نعمت های فراوان خدادادی بکوشند؛ از جانی کارشناسان حفظ محیط زیست، مهم ترین عامل تخریب و آلودگی دایره حیات را خودسری های انسان می دانند، زیرا محیط زندگی خودش را آلوده و تخریب می کند، پس بکوشیم برای جلوگیری از آلوده شدن بیشتر محیط زیست کاری بکنیم.

بنابر این حفظ و نگهداری محیط زیست فریضه و مسئولیت همه افراد جامعه بوده، الزاماً در صیانت و پاسداری آن تلاش کنیم. زیرا در بینش اسلامی، انسان پیوندی ویژه و ناگسستنی با محیط و طبیعت خود دارد.

انسان در زمین رشد یافته و باید حرمت آن را نگهدارد، حفظ حرمت زمین به این است که آن را آباد سازند، از ویرانی در امان دارند و از زیبایی های متنوع و محیرالعقول طبیعت حفاظت و استفاده عاقلانه نمایند.

خداوند در قرآن ارشاد می فرماید: ﴿... هُوَ أَشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا﴾^{الآیه}

(اوست که شما را از زمین پدید آورد و از شما خواست تا در آن آبادی کنید.)

از دیدگاه قرآن، آبادانی زمین وظیفه شرعی و اخلاقی و انسانی همه افراد به ویژه انسان های مومن و متعهد است.

خداوند متعال با اینکه طبیعت را رام و مسخر برای انسان ساخته و می تواند از آن هرگونه بهره برداری مثبت داشته باشد، از جانب دیگر به او هشدار می دهد که به بهانه استفاده از طبیعت، نباید آن را نابود سازد به این معنی که منابع محیط زیست، از مشترکات انسانی بوده، همه حق استفاده درست و اصولی را از آن دارند، از دید اسلام کسی حق ندارد با آلوده کردن و استفاده نادرست از منابع طبیعی، زیست دیگران را به محیطی غیرصحی، نا امن و خطر آفرین تبدیل کند.

انسان باید به گونه ای از طبیعت و منابع محیطی بهره گیرد که جریان حیات را متأثر نساخته و طوری با نعمت های طبیعی برخورد نماید که در بستر زمان حال و مستقبل حیات، تنوع طبیعی و پدیده های زندگی برای او و نسل آینده فراهم باشد، چون همه یکسان در برابر این عناصری که متضمن حیات اند، مسئول و پاسخگو هستیم.

بناءً آلوده کردن و استفاده بی رویه از آب، زایل نمودن ساحات سبز و پوشش گیاهی، ریختن کثافات در معابر و کانال ها، استفاده نا سالم از مراتع و آسیب رساندن به جنگلات، هدر دادن انرژی طبیعی و در کل کوتاهی در امر بازسازی و حفاظت از محیط زیست، نادیده گرفتن و کم اهمیت دادن آموزه های ارزشمند دینی در نظام حیات انسانی است.

پس با توجه به اوضاع محیطی که تهدیدات جدی و به گونه های مختلف متوجه مردم و کشور اسلامی ماست، چالش های فراوانی مانند هجوم بیرحمانه دشمنان این وطن، تا هجوم و گسترش موج سوم مهلک و خطرناک ویروس کرونا و آلوده ساختن محیط زیست فراروی ملت و مردم ما قرار دارند، در این میان حفظ محیط زیست و حمایت بی دریغ از تطبیق برنامه ها و لوایح مسئولان و نهاد های ذی دخل در این امر مهم، مکلفیت بزرگ انسانی، شرعی و دینی ما بوده همگی بدون استثنا باید در انجام این رسالت خطیر الهی کوشش نماییم.

هموطنان گرامی!

ما به عنوان مسلمانان آگاه و رسالتمند که در جغرافیای واحدی به نام افغانستان زیست می نماییم و نفس می کشیم و از ناپاکی و آلودگی محیط آن یکسان متأثر می شویم، با الهام از دساتیر اکید اسلام عزیز تلاش کنیم تا اندیشمندان در مصئون ساختن حق منافع عامه، آراستن و پاک نگهداشتن شهرها، نواحی، قریه ها، کوچه و محله خود با احساس، کاری انجام دهیم و در جهت تحقق این اهداف متعالی انسانی و الهی خود را ملزم بدانیم.

وزارت ارشاد، حج و اوقاف به مثابه ارگان با صلاحیت دینی در کشور ضمن گرامی داشت از هفته محیط زیست که در برگیرنده حمایت جهانی و بشری است، از عموم هموطنان با دیانت مسرانه مسئلت می نماید تا در جهت پاک نگهداشتن زمین، دریا و محیط حیات اجتماعی شان اقدام عملی نمایند! اداره مجله

په افغانستان کې د سولې په تړاو د افغانستان او پاکستان د علماوو دوه اړخیزه کنفرانس

د رابطه عالم اسلامي په مشرۍ
د سعودي عربستان د شاهي دولت په مرسته او ملاتړ
۲۹ شوال ۱۴۴۲ / ۱۰ جون سال ۲۰۲۱

اداره مجله

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴾
الحجرات: ۱۰

مور ، د افغانستان او پاکستان دیني عالمان ، نن په مکه مکرمه کې د افغانستان د سولې د پروسی په اړه د بحث لپاره راټول شوي یو او د ښکېلو اړخونو ترمنځ د خبرو اترو ملاتړ کوو، چې دا خبرې اترې په افغانستان کې د اوږدمهاله جګړې د حل یوازینی لاره ده، خو په هیواد کې تلپاتې سوله رامنځ ته کړي. او خود قرآن کریم او نبوي روایتونو په رڼا کې د تاوتریخوالي او افراطیت ټولې ډولونه وغندو .
د پاکستان او افغانستان عالمان د حرمینو شریفینو له خادم ملک سلمان بن عبد العزیز څخه په افغانستان کې د سولې او ثبات په هکله د سعودي عربستان دولت د ثابت او تاریخي دریځ په هکله مننه کوي. همدارنگه د سعودي عربستان له هغو صادقانه هڅو ستاینه کوو، کوم چې د افغانستان او پاکستان د عالمانو ترمنځ د ارتباطي پل په توګه په مکه مکرمه کې د افغانستان د سولې او پخلاينې د ملاتړ او د دې اعلاميې د خپرولو په موخه راټول شوي دي .
په پای کې په لاندې مواردو خپله هوکړه اعلانوو :

۱. اسلام د سولې ، زغم ، اعتدال او جورجاري دین دی. اسلام خپل پیروان په کلکه هڅوي، چې په خپلو منځونو کې سوله رامنځته کړي، قرآن کریم او نبوي سنتو ته په رجوع سره خپلمنځي شخړې پای ته ورسوي. لکه څنګه چې قرآن کریم فرمائي:
﴿ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾
الأنفال: ۱
همدا رنگه الله تعالی فرمائي: ﴿ لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴾
النساء: ۱۱۴
همدارنگه الله تعالی فرمائي: ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴾
النساء: ۵۹

۲- د سولې رامنځ ته کول د هرې اسلامي ټولني غوښتنه ده او باید په هر قیمت چې وي د مسلمانانو ترمنځ رامنځ ته شي. او د بېګناه مسلمانانو د وینو تویولو د مخنیوي لپاره د صحابه کرامو او عالمانو دنده هم همدا وه، چې ددوی ترمنځ جورجاری وکړي. نو د مسلمانانو ترمنځ ټولې شخړې او ستونزې باید د قرآن کریم او نبوي سنتو په رڼا کې د خبرو اترو او سولې (جورجاري) له لارې حل شي. په جګړه کې د ښکېلو کسانو ترمنځ پخلاينه په هر مسلمان فرض ده. الله تعالی په قرآن کریم کې فرمائي:

﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴾
الحجرات: ۱۰
۳. بې له شکه، د جګړې د ښکېلو خلکو ترمنځ سوله او پخلاينه یو له خورا عالي کارونو څخه دي. پیغمبر ﷺ فرمائي: ((أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَفْضَلِ مِنْ دَرَجَةِ الصِّيَامِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ؟ قَالُوا: بَلَى، يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ، وَفَسَادُ ذَاتِ الْبَيْنِ الْحَاقَّةُ)) (ابو داود - حدیث ۴۹۱۹)
همدا رنگه رسول اکرم ﷺ فرمائي دي: ((لَا تَبَاغُضُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا وَلَا يَجُلْ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثٍ)) (صحیح مسلم - حدیث ۲۵۵۹)

۴. اسلام هغه چا ته د دروغو ویلو اجازه ورکړې، چې د خلکو ترمنځ روغه جوړه کوي. او د شخړې یوې خوا ته (اصلاح کونکي) ووايي چې د لانجې مقابل اړخ د هغه په اړه ښې خبرې وکړي او د هغه ستاینه یې وکړه، خو دوی پخلاينې ته وهڅوي. په حدیث شریف کې له ام کلثوم بنت عقبه ابن ابی معیط او هغه له رسول اکرم ﷺ څخه روایت کوي، چې: ((لَيْسَ الْكُذَّابُ الَّذِي يُصْلِحُ بَيْنَ النَّاسِ فَيُنْمِي خَيْرًا، أَوْ يَقُولُ خَيْرًا)) (صحیح البخاری - حدیث ۲۶۹۲)

۵. د پیغمبر اکرم ﷺ سیرت او دیني لارښوونې د مسلمانانو په ټول ژوندانه کې پر اعتدال ، توازن او منځلاريتوب ټینګار کوي. لکه څنګه

چې د خدای رسول ﷺ فرمایي: ((دین خورا آسانه دی، او له دین سره هیڅوک تشدد نشي کولای. مگر داچې دین به ورباندې غالبه شي، نو تاسو حق ته ځانونه ورسوئ، حق ته نږدې والی وکړي، خلکو ته زبری ورکړئ، او د سهار او ماښام او د شپې د یوې برخې په عبادت سره د ایمان پیاوړتیا ترلاسه کړئ)). صحیح البخاری: (۳۹) مسلم: (۶۸۱۶).

۶. اسلامي امت د یو جسد په شان دی، لکه څنگه چې رسول اکرم ﷺ فرمایي: ((مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادُّهِمْ وَتَرَاحِيهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرَ الْجَسَدِ بِالسَّهْرِ وَالْحُمَّى)) (متفق علیه - صحیح البخاری ۶۰۱۱ و صحیح مسلم ۲۵۸۶). او کله چې د اسلامي نړۍ په یوه برخه کې گډوډي او نا امنی رامنځ ته شي، نو ټول امت د هغه درد او کړاو احساسوی او د خپلو وروڼو ملاتړ ته چمتو والی نیسي، خو په ټولو شته لارو چارو سره د هغوی کړاو او درد لرې کړي.

۷. د اسلام اساسي اصل او بنسټ د انساني کرامت په ملاتړ او د انسان د ژوندانه په ساتنه کې نغاړلی دی. هغه چې څوک چې یو څوک وژني قرآن کریم هغه داسې انکېرلی لکه ټول انسانان یې چې وژلي وي، او که یو څوک د یو انسان ژوند وژغوري، نو هغه داسې مثال لري لکه ټول انسانیت یې چې ژغورلی وي. د اسلام دا اصل دا په گوته کوي چې اسلامي تمدن د سولې، مینې، انسانیت او زغم پر بنسټ بناء شوی دی.

۸. علماء مکلف دي چې د اسلام او سولې د ریښتیني پیغام خپرولو لپاره خپلو انفرادي او ډله ییزو هڅو ته دوام ورکړي، کومې چې د ژوند، انسانیت، عدالت، سولې او عدم عصبیت ته د درناوي پراساس دی، ځکه په اسلام کې تاوتریخوالی او افراطیت هیڅ ځای نلري. همدارنگه علماء د اخلاقي علیا اصولو او په ټوله نړۍ کې د اسلام او انساني وروړگلوی رامنځ ته کولو مسئولیت پر غاړه لري.

۹. عالمان مکلف دي چې د اسلام د ریښتیني پیغام په خپرولو او دیني متنونو او د رسول اکرم ﷺ سنتو په صحیح تفسیر سره امت ته لارښوونه وکړي. د افغانستان او پاکستان عالمان کولای شي په اسلامي نړۍ او په ځانگړې توگه په افغانستان کې د سولې رامنځ ته کولو په هکله فعال رول ولوبوي، ځکه دوی په اسلامي سیمو کې د هغه ننگونو په هکله پوره پوهاوی لري چې اسلامي سیمې ورسره مخامخ دي. له همدې امله مور له دواړو هیوادونو څخه غواړو چې د عالمانو یوه گډه شورا جوړه کړي، ترڅو د سولې روانو هڅو ته پرمختګ ورکړي او د افغانستان د سولې په پروسه کې عملي گامونه پورته کړي.

۱۰. د قران او سنتو پر اساس د اسلامي لارښوونو په رڼا کې د افغان او پاکستان د علماوو رول د ټول امت او په ځانگړې ډول په افغانستان کې د سولې، یووالی او وروړگلوی ته په وده ورکولو کې خورا مهم دی. له همدې امله، مور (عالمانو) د اسلامي امت، په ځانگړې توگه په افغانستان کې د تلپاتې سولې د تأمین لپاره ټولې هڅې ستایو، لکه د پاکستان پیغام، د بگور اعلامیه، په افغانستان کې د سولې فتوا، د اسلامي همکاریو سازمان د مکی اعلامیه او د سولې اړوند نور نوښتونه چې د اسلامي نړۍ د علماوو له خوا په افغانستان کې د سولې د رامنځ ته کولو په موخه رامنځ ته کېږي.

۱۱. مور په مکرر ډول تاکید کوو چې تاوتریخوالی له کوم مذهب، قوم، تمدن او توکم سره تړاو نلري. تاوتریخوالی، افراطیت او ترهگری په هره برخه کې د ملګرو وګړو پروړاندې د تاوتریخوالی او ځانمرګو بریدونو په گډون، د اسلامي عقیدې له اساسي اصولو سره په ټکر کې دي.

۱۲. د افغانانو روانو ناخوالو ته د پای ټکی ایښودو لپاره، مور د جګړې دواړه خواوې هڅو چې له خورا زغم څخه کار واخلي، د وینو له نورې بهونې څخه مخنیوی وکړي، له پارونکو کړنو څخه مخنیوی وکړي او له یو بل سره مستقیمې ناستې او خبرې وکړي، او پرته له دې چې یو او بل ذلیل او ملامت کړي او یا یو بل ته سپکې سپوری وکړي د افغانستان بحران د حل لپاره حل لارې رامنځ ته کړي او هلته د ملیونو افغانانو دوامداره ناخوالو او کړاوونو ته د پای ټکی کېږدي.

۱۳. په دې توگه، مور د افغانستان د سولې له پروسې څخه خپل بشپړ ملاتړ څرګند کوو او دا د ټولو اسلامي هیوادونو په ځانگړې ډول مور (دیني عالمانو) لپاره مذهبي مکلفیت گڼو، چې د اوسني افغان شخړې د سوله ییز حل په موندلو کې مثبت رول ولوبو. مور هیله لرو چې دوی (د شخړې خواوې) به یوې گډې، منل شوې او منل شوې نقطې ته ورسېږي، چې ټولې سیاسي، ټولنیزې، اقتصادي او نورې اړونده مسئلې به تر څېړنې لاندې ونیسي او په هکله به یې په گډه کار وکړي، خو په افغانستان کې روانه وینه بهیدنه بنده شي او د افغان ولس قیادت د الله تعالی په مرستې سره د سولې، جوړجاړي، ثبات او پرمختګ په لور روان شي.

۱۴. په پای کې، مور د پاکستان د اسلامي جمهوریت له دولت څخه په افغانستان کې د سولې پروسې د ریښتیني او جدي ملاتړ په پار مننه کوو، او د اسلامي امت د متحد کولو او یووالی لپاره د سعودي عربستان رول مهم گڼو، او کومې هیلې چې دغه اعلان د اسلامي نړۍ د علماوو ترمنځ په عامه توگه او د افغانستان او پاکستان د علماوو ترمنځ په خاصه توگه رامنځ ته کړي د سعودي عربستان له دولت څخه هیله مند یو څو د دغو هیلو ساتنه وکړي او په دې هکله خپلو هڅو ته دوام ورکړي.

او له الله تعالی څخه غواړو څو مور ته سمه لاره وښيي.

دغه اعلامیه د مکی مکرمی په ښار کې صادره شوه

او د ۱۴۴۲ کال د شوال پر ۲۹، چې د ۲۰۲۱ د جون له ۱۰ می سره سمون خوري د پنجشنبې په ورځ لاسلیک شوه.

جلالتماب شیخ دکتور نورالحق قادری

جلالتماب شیخ محمد قاسم حلیمي

د پاکستان د دیني چارو وزیر

د افغانستان اسلامي جمهوریت د ارشاد، حج او اوقافو وزیر

نقش مساجد در جامعه

قسمت اول:

استاد غلام الدین کلاتری

خورد و بزرگ امت اسلامی نقش آفرینی کرد. و به زودی مسجد به مرکز آموزشی بزرگی تبدیل شد و سینه‌اش را به روی فراگیران علم گشود.

زنان نیز در دروس مسجد حضور می یافتند تا حق شان را در فراگیری علم به دست آورند و در کوره راه مبارزه با دشواری‌های زندگی در کنار مردان بایستند. زنان از پیامبر ﷺ می طلبیدند تا یک روز را برای تعلیم آنها معین نماید. قال النساء للنبي صلى الله عليه وسلم: « غلبنا عليك الرجال فاجعل لنا يوماً من نفسك فوعدهن يوماً لقيهن فيه فوعظهن وأمرهن»^۲

ترجمه: زنان به پیامبر ﷺ گفتند: مردان نسبت به ما بیشتر شده و یک روز را برای ما قرار بده، روزی را به آنها وعده داد که در آن روز با آنها ملاقات می‌کرد، آنها را وعظ و نصیحت و امر می‌فرمودند.

مساجد در فرصت کوتاهی به مناره‌های علمی و فکری بزرگی تبدیل شدند که قرن‌ها رهبری علمی جهان را به عهده داشتند و از مناره‌های خویش علم، هدایت، فضیلت و انسانیت را به بشریت عرضه می‌کرد. مانند: مسجد جامع

محیط سالم و شایسته‌ای ایجاد می‌نماید که بستر مناسبی برای التزام به ارزش‌های دینی و خودداری از تمایل به سوی انحراف و بیراهه‌ها را مساعد می‌سازد. مساجد، عبارت از مدارس و دانشگاه‌های فکری، علمی و اجتماعی‌ای‌اند، که توانسته‌اند در گذر سده‌های فراوان اساتید بی‌مانندی در علوم نقلی و عقلی، از قبیل: فقها، محدثین، مفسرین، مورخین، علمای طب، هندسه، ریاضی، فلسفه، نجوم، ادب و غیره برای جامعه بشری تقدیم نمایند که یقیناً در تاریخ انسانی بی‌تکرار است. البته امروزه، با پیشرفت حیرت‌انگیز علوم و تحریف حقایق ثابت تاریخی به وسیله گول‌های تبلیغاتی، حقیقت نقش آفرینی مساجد، در ذهن جوانان امت اسلامی وارونه شده است. با درک این حقیقت تاریخی در مورد مساجد، می‌توان فهمید که چرا پیامبر ﷺ بعد از هجرت، با ورود به مدینه منوره، قبل از هر پیامی و اقدامی، ساختن مسجد را آغاز نمود و با داستان مبارک خویش سنگ‌های مسجد را حمل نمود. زیرا همان مسجد نبوی به عنوان مدرسه دعوت اسلامی، مرکز قیادت دولت اسلامی، مقر شورا، پایگاه آموزش و تربیت، تجهیز ارتش و محور اداره امور

نقش اثرگذار مساجد در امور دینی و دنیوی مردم در جوامع اسلامی بر هیچ‌کسی پوشیده نیست. هرگاه تاریخ اسلامی را ورق بزنیم به آسانی درمی‌یابیم که مساجد قلعه‌های استوار ایمان، پناهگاه‌های تسخیر ناپذیر فضیلت، خانه‌های پرهیزکاران، سرچشمه‌های رستگاری، موارد خیر، محل اجتماع امت و خاستگاه ائمه‌اند. مساجد نقش‌های مختلف و متعددی در حیات مسلمانان ایفا کرده است؛ عبادت‌گاهی است که در آن نمازها ادا می‌شود و نفس‌ها تهذیب می‌گردد، مدرسه‌ای است که مسلمانان در آن آموزش‌های دینی، اجتماعی و فرهنگی را فرا می‌گیرند، کانون علمی است که در آن قضایای مهم امت-اسلامی به مشورت، کنکاش و ارزیابی گرفته می‌شود، پایگاه جنگی‌ای است که از آن ارتش اسلامی حرکت می‌کند، و مرکزی برای قضاء، افتا، دعوت و ارشاد است.^۱

مساجد نقش بزرگی در کاهش انواع انحراف رفتاری و اخلاقی دارد، به گونه‌ای که از یک سو در مساجد همواره هشدارها و خطرهای زیانبار پیروی از هوا و هوس بیان می‌شود و از سوی دیگر

عمرو بن عاص در فسطاط که طلایه‌دار حرکت علمی در مصر بود، مسجد جامع-اموی در دمشق، مسجد جامع منصور در بغداد، مسجد جامع قرویین در فارس مغرب، مسجد جامع زیتونه در تونس، مسجد جامع الازهر در قاهره و ده‌ها مدارس بزرگ در خراسان، مرو، نیشاپور، هرات، بلخ، اصفهان و غیره که همه از دل مسجد بیرون آمدند، با کتابخانه‌های بزرگ و با برنامه‌های منظم در همه حوزه‌های تدریسی، اخلاقی، رفتاری با روش‌های تدریسی پیشرفته، دانشمندان عزیز و کمیابی را به دنیا عرضه کردند. بدون شک، پیشرفت‌های سرسام‌آور علمی امروزی، وامدار مراکز علمی مساجد است. زمانی که مسلمانان زعامت رهبری علمی را از دست دادند، رهبری اسلام نیز از جهان رخت بریست و اروپا جاگزین مسلمانان شده، زعامت و رهبری علمی دنیا را در دست گرفت.

ضعف و ناتوانی مساجد، دورساختن مساجد از رهبری جامعه و منحصرساختن آن تنها به نمازهای پنجگانه، بازتاب واقعی ضعف و ناتوانی امت اسلامی در معادلات جهانی است. حرکت اسلام زمانی راه منزل مقصود را در پیش خواهد گرفت که احیای نقش مساجد در اولویت فهرست فعالیت‌هایش قرار گیرد.

اما آنچه در اینجا مورد توجه است این است که اگر مدیریت مساجد فعال گردد، برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، نظارت، ارزیابی و کنترل داشته باشند، نهاد مسجد را به‌عنوان یک نهاد مدیریتی بشناسند، در راه تقویت مدیریت آن تلاش گردد، از ظرفیت‌های مسجد استفاده بهینه صورت گیرد، آنگاه نقش‌ها و کارکردهای مسجد در جامعه احیا می‌گردد و تاثیرگذاری مسجد در همه‌جا احساس می‌شود.

هرگاه مدیریت مسجد کارا و پویا شود، بدون شک، جاذبه آن، جوانان، نوجوانان و سایر قشرهای جامعه را به سوی خودش سوق می‌دهد. و آثار مدیریت موفق و اثرگذار مسجد را در همه عرصه‌های جامعه مشاهده خواهیم کرد.

« یک مسجد می‌تواند دارای کارکردهایی نظیر کارکردهای عبادی، آموزشی، فرهنگی، تبلیغی، علمی، سیاسی، اجتماعی، قضایی، نظامی، رسانه‌ای، هنری، ورزشی و... باشد، هر قدر این فعالیت‌ها و کارکردها از تنوع بیشتری برخوردار گردد، مسلماً از زمینه جذابیت و اقبال بیشتری از سوی اقشار مختلف جامعه خصوصاً جوانان مواجه شده و نتیجه آن افزایش دین‌باوری در سطح جامعه خواهد شد، متأسفانه به‌علت نبود برنامه‌ریزی جامع و فقدان توجه مناسب، بهره بسیار کمی از این اماکن برده می‌شود. تعدادی از مساجد تعطیل یا نیمه فعال است و از ظرفیت موجود مساجد استفاده بهینه نمی‌شود.»^۴

در جوامع اسلامی، هر مسجد یک نهاد منسجم و چندمنظوره است که جایگاه، وظایف، اهداف و کارکردهای معین و روشنی دارد، ولی شخصی لازم است که بتواند آن را به‌گونه لازم اداره و رهبری نماید تا در پرتو اهداف آن، نقش‌ها و کارکردهای مسجد به منصف ظهور و بروز برسد.

تحقق اهداف، نقش‌ها و احیای کارکردهای مسجد، به نوع مدیریت آن بستگی دارد. برای برآورده شدن این منظور، باید برنامه‌ریزی‌های منظمی جهت تقویت و رشد ظرفیت‌های علمی، مهارتی و رفتاری مدیران مساجد در سطوح مختلف تصمیم‌گیری روی دست گرفته شود.

« با نگاهی گذرا به تاریخ اسلام در می‌یابیم که علی‌الرغم گذشت چندین قرن از ساخت اولین مسجد، همچنان شأن و قداست معنوی مساجد حفظ شده است و در طول تاریخ جایگاه خود را از دست نداده و به عنوان مقدس‌ترین، مهمترین و

عظیم‌ترین پایگاه دینی و مهمترین سنگر اسلام محسوب و بزرگترین نقش را در تقویت و تثبیت و توسعه زیرساخت‌های فرهنگ اسلامی داشته و همواره دژ پولادین و استوار در مقابل هجمه‌های فرهنگی دشمنان اسلامی بوده است.

اگر تاکنون از اسلام، اسم و رسمی باقی مانده و اگر از مسلمانی نشانی وجود دارد همه و همه از برکات این مراکز نور نشأت گرفته است.»^۴

بنابر این؛ سعی گردد تا نقش‌ها و کارکردهای مساجد، با احیای مدیریت مساجد احیا گردد و شاهد اثرات مبارک و سازنده مساجد در جامعه اسلامی باشیم.

در عصر کنونی چقدر نیاز داریم که مساجد کشور ما بر روی جوانان و نوجوانان ما گشوده شود، آنها در مسجد تربیت شوند؛ همان‌گونه که نسل اول صدر اسلام با آموزه‌های قرآنی و مبادی دینی تربیت شدند. اوقات فارغ آنها با امور خیر پر گردد و جهد و تلاش‌شان در خدمت اسلام هدایت شود.

جوانان و نوجوانان جامعه ما نیروی توانمند و سرشاری است که اگر طاقت‌شان در راه انجام امور خیر به‌کار گرفته نشود؛ شیطان آن را در راه بدی و شرارت به‌کار می‌گمارد. اگر اوقات فراغت‌شان به‌ویژه در تعطیلی‌های زمستانی در راه طاعت خدای سبحان پر نشود، شیاطین انسی و جنی آن را در راه گناه و معصیت پر می‌کند. اگر ما برای جوانان و نوجوانان و به صورت عموم برای نسل آینده‌مان جامعه‌ای پاک، پیراسته و شایسته ایجاد نکنیم؛ شیطان صفت‌ها برای‌شان جامعه‌ای آراسته خواهند ساخت که در پهنا و ژرفای آن شیطان و غیرخدا به

پرستش گرفته خواهد شد.

پس تا هنگامی که فرصت انجام دادن امور فوق از دست نرفته است، آستین همت به زودی بالا بزنیم و مسجد را پرورشگاه سالم فرزندانمان بسازیم. و تا هنگامی که فرزندانمان از دست نرفته اند؛ مسجد را وسیله‌ای برای نجات و رستگاری فرزندانمان، جوانانمان، نوجوانانمان، خانواده‌مان و ملت‌مان مهیا سازیم.

فضیلت اعمار مسجد

خداوند متعال اسلام را فروفرستاده است که بشریت را تا آخرین ایام حیات انسان در زمین، رهبری و هدایت کند. این رهبری باید خدامحور، دین‌مدار، فضیلت‌پرور و تقواگستر باشد. اهداف بزرگ این رسالت سنگین، نیازمند بستر مناسبی است که با به‌کارگیری آن، رهبری و هدایت انسان آگاهانه، مسئولانه و خداپسندانه تحقق یابد.

بنابر این؛ مسجد بهترین و موثرترین پایگاهی است که از دل آن رهبران بزرگی سر برمی‌آورند و عنان رهبری انسانیت را به‌دست گرفته و به‌سوی ساحل نجات هدایت می‌کنند. با توجه به امور یادشده، اسلام به اعمار و ساختن مساجد تشویق و ترغیب می‌نماید.

«مسجد، موسسه‌اسلامی خالص است، موسسه‌اسلامی، علمی، عملی، تعلیمی، تربیتی، اجتماعی، جهادی و سیاسی است. موسسه‌اسلامی شاملی متناسب به شمولیت اسلام است. روی همین، پیامبر ﷺ هنگامی که به مدینه منوره مواصلت نمود، نخستین کارش ساختن مسجد بود.»^۵

﴿ فِي بُيُوتٍ أُذِنَ لِلَّهِ أَنْ تَرْفَعَ وَيَذْكُرَ فِيهَا أَسْمَاءَ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْأَعْدَاةِ وَالْأَحْصَالِ ﴿٣٨﴾ رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ﴿٣٩﴾ لِيَجْزِيَ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٤٠﴾ التور: ٣٦-٣٨

ترجمه: (این چراغ پرفروغ) در

خانه‌هایی قرار دارد که خداوند اذن فرموده دیوارهای آن را بالا برند؛ خانه‌هایی که نام خدا در آنها برده می‌شود، و صبح و شام در آنها تسبیح او می‌گویند. مردانی که نه تجارت و نه معامله‌ای آنان را از یاد خدا و برپاداشتن نماز و ادای زکات غافل نمی‌کند؛ آنها از روزی می‌ترسند که در آن، دلها و چشمها زیر و رو می‌شود. تا خداوند آنان را به بهترین اعمالی که انجام داده‌اند پاداش دهد، و از فضل خود بر پاداششان بیفزاید؛ و خداوند به هر کس بخواهد بی حساب روزی می‌دهد.

بنابر این؛ مسجد در حیات دینی، علمی، سیاسی، تربیتی، اخلاقی و... مسلمان نقش ارزنده و موثر دارد، به همین جهت، آموزه‌های دینی به اعمار و آبادانی مسجد تأکید نموده و برای سازندگان مساجد، پاداش و فضایی وعده داده شده است.

با توجه به جایگاه مسجد و اهمیت آبادکردن آن، خداوند متعال مشرکان را از ساختن و اعمار مساجد منع می‌نماید:

﴿ مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسْجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَيْهِمْ بِالْكَفْرِ أُولَئِكَ حَطَّتْ عَنْهُمْ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿١٧﴾ التوبة: ١٧

ترجمه: مشرکان حق ندارند مساجد خدا را آباد کنند در حالی که به کفر خویش گواهی می‌دهند! آنها اعمالشان نابود (و بی ارزش) شده؛ و در آتش (دوزخ)، جاودانه خواهند ماند.

شعراوی در تفسیر وزین خویش می‌نویسد: «از دیدگاه عرف، عقل، منطق و دین قابل قبول نیست که کفار به مسجد نزدیک شوند، یا مشرکی رعایت و صیانت مسجد را به عهده گیرد. زیرا مسجد برای عبادت و پرستش خدای سبحان است، عبادت معبودی می‌طلبد که خدای یگانه است؛ در حالی که کفار به خدای یکتا شرک می‌ورزند. لذا ایشان حق داخل شدن به مسجد را

ندارند. با این صورت، منع کردن آنها از اقامت، اعمار و زیارت مسجد امری منطقی، بر اساس شهادت و گواهی ایشان بر کفر خودشان است. و آن سبب منع کردن آنها از نزدیک شدن به مساجد است.»^۶

آنگاه که خداوند سبحان کافران و مشرکان را از داخل شدن، نزدیک شدن، ساختن، آبادکردن و صیانت مساجد منع می‌نماید، ساختن و آبادکردن مساجد را به مومنان مختص ساخته و شرایط سازندگان مساجد را تبیین نموده، مسجدسازی را به مومنان مختص نموده و سازندگان یا بانیان مساجد را «هدایت شدگان» معرفی کرده است. می‌فرماید:

﴿ إِنَّمَا يَحْتَرُّ مَسْجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَحْشَ إِلَّا لِلَّهِ فَعَسَىٰ أُولَئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾ التوبة: ١٨

ترجمه: مساجد خدا را تنها کسی آباد می‌کند که ایمان به خدا و روز قیامت آورده، و نماز را برپا دارد، و زکات را بپردازد، و جز از خدا نترسد؛ امید است چنین گروهی از هدایت‌یافتگان باشند.

در آیه کریمه فوق شرایط سازندگان یا آبادگران مساجد بیان شده و در آن، پنج شرط ذکر شده است.^۷ شرط اول و دوم به حوزه اعتقادی و شرط سوم، چهارم و پنجم آن به حوزه عملی منوط می‌شود: ادامه دارد...

مآخذ:

- ۱- صالح أبو عَرَاد الشهري، رسالة إلى رواد المساجد، ص ۱۳.
- ۲- الجمع بين الصحيحين البخاري و مسلم (۲/ ۳۳۴)
- ۳- ناصر شكريان، مديرين و سامان دهی مساجد، ص ۱۲.
- ۴- همان، ص ۱۰.
- ۵- الشيخ يوسف القرضاوي، الشريعة و الحياة، الجؤيرة نت.
- ۶- محمد متولي الشعراوي، تفسير الشعراوي، المؤلف، (۸/ ۴۹۳۵)
- ۷- محمد متولي الشعراوي، تفسير الشعراوي، المؤلف، (۸/ ۴۹۶۰)

رسم و رواجهای ناپسند

وراه حل آنها در پرتو شریعت

ترجمه: استاد محمد شریف رباطی

دلوك في إناء أخيك).^۱ یعنی: "انجام هرکار نیکو صدقه است بعضی از کارهای نیکو این نیز است که با برادر مسلمانان به پیشانی گشاده صحبت کنی و چیزی از -دلوچه (ودینگ) - دارایی خود را برای برادر مسلمانان اهدا کنی.

عرف در اصطلاح: (العرف ما اعتاده الناس و ساروا علیه من قول أو فعل أو ترك)^۲

یعنی: "عرف عبارت از آن چیز است که مردم آن را عادت گردانیده باشند، و در امور یومیه شان در گفتار، کردار و یا عدم علمی نمودن آن انجام دهند.

عرف دو قسم می باشد: (وقد يكون معتبراً شرعاً أو غير معتبر)^۳

یکی آن که شرعاً مدار اعتبار باشد، دیگر آنکه شرعاً مدار اعتبار نباشد.

آن عرف (رسم و رواج) که در شریعت اسلامی از اعتبار برخوردار است چنین تعریف میگردد: (هو العرف المعتبر شرعاً هو ما استجمع الشروط)^۴

یعنی: در شریعت آن عرف معتبر است که تمامی شرایط اش پوره باشد، و از جمله شرایط اش این هم است که مخالف شریعت نباشد، در مورد این

آنچه که در جامعه مروج است که در زبان عربی برای آنها عرف و عادت گفته می شود.

عرف در لغت:

عرف در لغت به زبان عربی دارای معانی بسیار بوده از جمله:

۱- ادراک و فهمیدن یک شی را گویند، چنانکه عربها می گویند: (عرف الشيء أي أدركه بعلمه).

یعنی: " آن چیز را شناخت و درکش نمود.

۲- به معنی اعتراف و اقرار چنانکه عربها می گویند: (عرف بذنبه أي اعترف به)

یعنی: " گناه خود را شناخت و به آن اعتراف نمود.

۳- مجازات و مکافات طوری که عربها می گویند: (عرفه أي جازه و كافأه).

یعنی: " آن را شناخت و با وی معامله مجازات و مکافات نمود.

۴- صبر، چنانکه عربها گویند: (عرف للأمر أي صبر عليه).

یعنی: " بر آن صبر نمود."

۵- معروف، معلوم و آشکارا گفتن: چنانکه عربها می گویند: (هذا الشيء معروف)

یعنی: " این چیز معلوم و آشکار است.

۶- انجام کار نیکو، چنانکه در حدیث شریف آمده است: (كل معروف صدقة و إن من المعروف أن تلقى أخاك بوجه طلق وأن تفرغ من

برخی از اعمال و کارهای بی مورد نامشروع، ناشایسته، ناپسند و ناروا که امروز در جامعه ما بصورت رسم و رواج مبدل شده است، بعضی از آنها را مورد بحث و بررسی قرار میدهیم زیرا بحث در این مورد بسیار مهم و حیاتی پنداشته می شود، تا از یکطرف راهکارهای اساسی آن را در پرتو احکام و فرامین الهی و ارشادات نبوی بیان نموده و از جانب دیگر هموطنان عزیز ما از ارتکاب همچو اعمال نامشروع و نامیمون اجتناب کرده و خویشتن را مطابق دستورات الهی عیار سازند.

هر آن اعمال و کرداری که از طرف برخی ها در جامعه بصورت رسم و رواج عملی می شود، البته ارتکاب آن از روی شریعت مردود و یا در آینده غالباً باعث مشکلات و مخالف شریعت تلقی گردیده و یا مفضی به ترک انجام اعمال حسنه می گردد.

تعرف رسوم و رواجها

رسم و رواجهای ناپسند که از دیرزمان بدینسو جریان دارد، شناخت و معرفت آنها در جامعه ضروری پنداشته می شود: پس رسوم، جمع رسم و رواجها

چنین عرف، مجلة الأحكام العدلیة می نگارد: (المعروف عرفاً کالمشروط شرطاً) «۵» یعنی: " آن تعاملی که از طریق عرف در بین مردم معروف و معلوم باشد، آنچنان است که گویا از طرف شریعت شرط کرده شده است.

آن عرفی که از طرف شریعت فاسد و یا غیر مقبول محسوب شده باشد، آن عرفیست که با شریعت مخالف است، چنانکه فقهای کرام آن را چنین تعریف کرده اند: (أن لا یخالف الشریعة، فإن خالف العرف نصاً شرعياً أو قاعدة من قواعد الشریعة فإنه عرف فاسد). «۶» یعنی: " از شرایط عرف این هم است که مخالف نص شریعت یا مخالف قاعده ی از قواعد شرعی نباشد، اگر مخالف آن ثابت گردید، همچوعرف فاسد و قابل قبول نبوده و عمل کردن بدان گناه، ظلم، عمل ناپسند و نامشروع محسوب می گردد، درحالیکه همچو رسوم و رواجها از منظر دین فرخنده و انسان ساز اسلام به طریقه بسیار خوب و شایسته حل و فصل شده است.

متأسفانه در جامعه ما چنان رواجها موجود است که مخالف شریعت و قانون بدان عمل میشود که سرانجام هلاکت، بدبختی را ببار می آورد، از این گونه رسم و رواجها در جامعه ای ما بسیار زیاد است که موضوع بحث ما نیز همچو مسائل را تشکیل می دهد از آن جمله:

ازدواجهای اجباری

تعریف ازدواجهای اجباری:

عبارت از آن گونه نکاحی است که بدون رضا، رغبت و مشوره طرفین (ناکح و منکوحه) و یا بدون رضا و رغبت یکی از طرفین صورت گرفته باشد، مصالح و منافع و کیل شرعی زوج و زوجه، و یا شخص دیگری در آن صورت گرفته باشد؛ نه مصالح و منافع زوج و زوجه.

نکاحی که به اساس زور، جبر، ظلم و بدون رضا و رغبت طرفین (ناکح و

منکوحه) دوشیزه و پسر نه؛ بلکه بخاطر حصول اغراض دنیوی ولی و یا افراد دیگر صورت گرفته باشد، این گونه نکاح ها از نگاه شریعت فاقد اعتبار می باشد، زیرا نکاح یک عقد است و در هر عقد رضای طرفین امر شرعی پنداشته می شود، و بخاطر حصول رضای زن در شریعت طریقه های مختلف وارد آمده که - ان شاء الله- بعداً ذکر خواهد گردید که در بعضی از حالات چنان می شود که زن این گونه نکاح را رد میکند، اما ولی در قسمت رد نمودن آن چندان اعتنا نمی ورزد، که این گونه نکاح ها پیامدهای بسیار ناگوار را در قبال داشته می باشد مانند: آن مهر و محبتی را که الله تبارک و تعالی در میان زوجین نهاده از بین رفته و در عوض بغض، کینه، حسد، عداوت و دشمنی به میان می آید، که لاجرم این گونه رفتارها بالای روحیه اولاد تأثیر بدی را ایجاد کرده و در میان زوجین فضای اطمینان و قناعت را زایل توأم با خیانت، دروغ و حق تلفی به میان آمده و سرانجام بخاطر حصول خواهشات نفسانی زمینه فحشاء، منکرات و گناهان گوناگون را به بار می آورد و بالاخره در بعضی حالات زمینه فرار زن از منزل، خودکشی، خود سوزی و یا دیگر حالات نامناسب را نیز به بار آورده که باعث دشمنی، عداوت و بر بادی دنیا و آخرت آنها می گردد.

اما نکاح از لحاظ شرعی آنوقت صحیح و درست است که به رضا و رغبت و خوشی طرفین مطابق احکام و فرامین الهی و ارشادات نبوی صورت پذیرد، و از نگاه شرعی و قانونی نکاح درست و صحیح آنست که در مجلس عقد نکاح پسر و دختر هر دو مستقیماً و یا به طریقه وکالت رضایت خویش را ابراز نمایند.

عوامل و اسباب نکاح و عروسی اجباری:

الف: عدم معرفت والدین، ولی و یا بزرگ قانونی، از شریعت واحکام الهی و قوانین نافذ کشور.

ب: به خاطر به دست آوردن پول و

دارایی.

ج: به خاطر از بین بردن عداوت و دشمنی، و یا به اصطلاح دیگر بد دادن.

د: به اساس جبر و فشار زورمندان.

ه: به اساس چال و نیرنگ و فریب و امثال اینها.

راه حل این معضله در پرتو آیات قرآنی و احادیث نبوی:

خداوند قدوس و لایزال در کلام ربانی خود چنین می فرماید:

﴿ وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَلَعْنَةُ أَجَلِهِنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَرْوَاحَهُنَّ إِذَا تَرَضَوْنَ بَيْنَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ ذَلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ لَكُمْ وَلكُمْ وَأَطَهْرُ وَأَللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾ البقرة: ۲۳۲

یعنی: " و هنگامی که زنان را طلاق دادید و مدت عده خود را به پایان رسانیدند، مانع آنان نشوید که با شوهران (سابق یا با کسان دیگری) ازدواج کنند، اگر در میانشان به طرز پسندیده ای تراضی برقرار گردد(و خواسته باشند زندگی خانوادگی آبرومندانه ای به راه اندازند) این (احکام حکیمانه همراه با ترغیب و ترهیبی که گذشت) همان چیزی است که کسانی از شما بدان پند داده می شوند که به خدا و روز رستاخیز ایمان دارند. این(اوامر و نواهی الهی) برای شما(از نظر رشد علائق و روابط اجتماعی و تطهیر نفوس از زنگ بدگمانیها و آلودگیهای محیط) پربرکت تر و پاکیزه تر(از ممانعت زنان از ازدواج با دیگران و غیره) است، و خدا(پیغمبر) مصالح اجتماعی بشری و فوائد نهفته در این احکام را) می داند و شما(اسرار این اوامر و نواهی را چنانکه شاید و بایسد) نمی دانید."

امام بخاری رحمته الله در صحیح

خویش پیرامون شأن نزول این آیه کریمه چنین روایت

می کند:

(عَنْ فَتَادَةَ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ أَنَّ مَعْقِلَ بْنَ يَسَارٍ كَانَتْ أُخْتُهُ تَحْتَ رَجُلٍ فَطَلَّقَهَا ثُمَّ خَلَى عَنْهَا حَتَّى انْقَضَتْ عِدَّتُهَا ثُمَّ خَطَبَهَا فَحَمِيَ مَعْقِلٌ مِنْ ذَلِكَ أَنَّمَا فَخَالَ خَلَى عَنْهَا وَهُوَ يَقْدُرُ عَلَيْهَا ثُمَّ يَخْطُبُهَا فَحَالَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ: (وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَلْيَنْعَنَّ أَجْلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ) إِلَى آخِرِ آيَةِ فَدَعَاهُ رَسُولُ اللَّهِ، فَقَرَأَ عَلَيْهِ فَتَرَكَ الْحَمِيَّةَ وَاسْتَفَادَ (وَاسْتَرَادَ) لِأَمْرِ اللَّهِ. »^٧

یعنی: " حضرت حسن رضی الله عنه روایت می کند که: خواهر معقل بن یسار با شخصی ازدواج نمود، و آن شخص این خانم را طلاق داده و الی سپری شدن عدتش بدان رجوع نکرد، هنگامی مدت عدتش سپری شد، از آن خواستگاری نمود؛ امامعقل به اساس حمیت اعراض نموده و خواستگاری آن شخص را رد نموده و گفت آنرا گذاشتی و رجوع نکردی باوجود اینکه قادر به رجوع آن بودی، اکنون باز خواستگاری آنرا می کنی، در این رابطه قول الله تبارک و تعالی نازل گردید: ﴿ وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَلْيَنْعَنَّ أَجْلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ ﴾

یعنی: " و هنگامی که زنان را طلاق دادید و مدت عدت خود را به پایان رسانیدند، مانع آنان نشوید که با شوهران (سابق یا با کسان دیگری) ازدواج کنند."

از این آیه کریمه صراحتاً بر می آید هرگاه هنگامی که زن به رضا و رغبت خود طبق شریعت اسلامی کسی را به حیث شوهرش انتخاب نمود، شما مانع آن نگردید، زیرا الله تبارک و تعالی حق انتخاب شوهر را به زن عنایت فرموده است.

در این رابط در گنجینه احادیث نبوی بسیار ارشادات فراوان وجود دارد، حتی اینکه امام بخاری رحمته الله در صحیح خویش بابتی را تحت عنوان (بَابٌ لَا يُنْكَحُ الْأَبُ وَغَيْرُهُ الْبِكْرَ وَالْتَّيِّبَ إِلَّا بِرِضَاهَا) وضع نموده است.

یعنی: " دوشیزگان باکره و زنان بیوه را نباید، پدر و یا غیر

آن بدون اذن و اجازه آنان به نکاح دهند."

زیرا دین مقدس اسلام حق انتخاب شوهر را با رعایت شرایط اسلامی برای پسر و دختر عنایت فرموده است.

طوری که ابن عباس رضی الله عنهما در این راستا حدیث پیامبر گرامی اسلام را چنین روایت می کند: (عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « الْأَيْمُّ أَحَقُّ بِنَفْسِهَا مِنْ وَلِيِّهَا وَالْبِكْرُ تُسْتَأْذَنُ فِي نَفْسِهَا وَإِذْنُهَا صُمَاتُهَا. »^٨

یعنی: " از حضرت ابن عباس رضی الله عنهما روایت شده است که زن بیوه نسبت به ولی در عرصه نکاح خود دارای اختیار بیشتر می باشد و از دختر باکره باید اجازه گرفته شود، و اجازه آن خاموشی و سکوت آن می باشد.

هكذا در روایت دیگری آمده است: « أَنَّ النَّبِيَّ قَالَ لَا تُنْكَحُ الْأَيْمُ حَتَّى تُسْتَأْمَرَ وَلَا تُنْكَحُ الْبِكْرُ حَتَّى تُسْتَأْذَنَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ إِذْنُهَا قَالَ أَنْ تُسَكَّتَ. »^٩

یعنی: " حضرت نبی مکرم اسلام ارشاد می فرماید: " زن بیوه به نکاح داده نمی شود مگر به مشوره آن و زن باکره به نکاح داده نمیشود مگر اینکه از آن اجازه گرفته شود. (اصحاب رضوان الله عليهم اجمعين) عرض نمودند که اجازه آن چگونه گرفته شود؟ پیامبر گرامی اسلام علیه افضل الصلاة والسلام فرمودند: سکوت و خاموشی آن اجازه اش است.

امام بخاری در این مورد در صحیح خویش بابتی را تحت عنوان: « بَابُ أَبِي إِذَا زَوَّجَ ابْنَتَهُ وَهِيَ كَارِهَةٌ فَنِكَاحُهُ مَرْدُودٌ » وضع نموده است هرگاه پدر، دختر خود را بدون اذن و اجازه آن دختر به نکاح بدهد، آن گونه نکاح مردود است.

امام بخاری این حدیث شریف را به سند خود روایت کرده است: « عَنْ خَنْسَاءَ بِنْتِ خَدَامِ الْأَنْصَارِيَِّّةِ أَنَّ أَبَاهَا زَوَّجَهَا وَهِيَ تَيْبٌ فَكَرِهَتْ ذَلِكَ فَآتَتْ رَسُولَ اللَّهِ فَرَدَّ نِكَاحَهُ »^{١٠}

یعنی: " از خنساء بنت خدام

انصاری روایت شده است که پدرش وی را به نکاح داده بود، این زن بیوه نارضایتی خویش را به حضرت سید الکونین سیدنا و نبینا محمد مصطفی صلی الله علیه و آله تقدیم نمود، آنحضرت صلی الله علیه و آله آن نکاح را رد نمود."

همچنان روایت شده است: « عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الْبِكْرَ تَسْتَجِي « تَسْتَجِي » قَالَ رِضَاهَا صُمَتْهَا. »^{١١}

یعنی: " از حضرت بی بی عائشه صدیقه رضی الله عنها روایت شده است که فرمود: ای رسول اکرم صلی الله علیه و آله دوشیزه ها بسیار با حیاء اند پس چگونه رضایت خویش را بیان کنند؟ پیامبر گرامی اسلام فرمودند: سکوت و خاموشی آن (رضایت آن) است.

نظر برخی از فقهاء پیرامون عروسی های اجباری:

عالم مشهور فقه حنفی (صاحب الهدایة) می نگارد: « و ینعقد نکاح الحرة العاقلة البالغة برضاها وإن لم یعقد علیها ولی بکرا کانت أو تیباً عند أبي حنیفة وأبی یوسف رحمهما الله فی ظاهر الروایة .... و وجه الجواز أنها تصرفت فی خالص حقها وهي من أهله لكونها عاقلة مميزة ولهذا كان لها التصرف فی المال ولها اختیار الأزواج ... و لا يجوز للولي إجبار البكر البالغة علی النکاح... »^{١٢}

یعنی: " در ظاهر روایت از امام ابو حنیفه و امام ابو یوسف رحمهما الله چنین روایت شده است که: نکاح زن اصیل بالغ، دوشیزه باکره باشد و یا بیوه، صحیح است اگر چه ولی اش عقد نکرده باشد.

وجه جواز آن اینست که آن (زن بالغه) در حق شخصی خود تصرف کرده است و اهل تصرف نیز می باشد بخاطر اینکه صاحب عقل و ادراک بوده ، لذا وی را حق تصرف در مالش نیز می باشد. هكذا در اختیار کردن شوهر برایش حق است. و برای ولی جایز نیست که در نکاح زن بالغه از زور، جبر و اکراه کار بگیرد.

بنابر دلایل فوق هیچ کسی در باب نکاح زن اصیل بالغه از جبر و تجاوز و

زور کار گرفته نمیتواند.

با وجود اینکه شریعت برای زن حق انتخاب شوهرش را داده است لیکن با رعایت موارد ذیل:

اول: نکاح دوشیزگان مسلمان برای مشرکین، کفار و دیگر ادیان غیر اسلام، جواز ندارد.

دوم: نکاح پسران مسلمان با مشرکین، کفار و دیگر ادیان غیر اسلام به جز اهل کتاب، جواز ندارد.

سوم: در باب نکاح کفایت (مثل و کفو بودن) شرط است.

چهارم: نکاح همراه محرمات نسبی، رضاعی، و خسران، جواز ندارد.

پنجم: نکاح پسر و دختر باید با فامیل های متدین، با اخلاق، نیکو کار و دارای تربیه حسن صورت گیرد، زیرا مقصد از عروسی کردن، صرف اشباع غریزه جنسی نبوده، بلکه هدف اساسی و عمده آن تکوین و تشکیل خانواده سالم بشری می باشد، بناءً نکاح کردن با فامیل های متدین، صالح، نیکو، با اخلاق و دارای تربیت سالم در شریعت اسلامی ترکیز زیاد شده است.

در این راستا به نکاح زن متدین ترکیز بیشتر صورت گرفته است چنانکه حضرت ابوهریره رضی الله عنه می کند: «عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ لِأَرْبَعٍ لِمَالِهَا وَلِحَسَبِهَا وَحَمَالِهَا وَوَلَدِيَّهَا فَاطْفَرُ بِذَاتِ الدِّينِ تَرَبَّتْ يَدَاكَ»^{۱۳}

یعنی: "از حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت شده است که رسول اکرم صلی الله علیه و سلم فرموده است: "در نکاح زن چهار صفت مدنظر گرفته میشود: مال، نسب، زیبایی و دینداری"

پس سعادت و نیکبختی خویش را در زن متدین جستجو نمایید (دستتان خاک آلوده باد).

همچنان در اختیار شخص متدین، مسلمان و دارای اخلاق نیکو، تأکید صورت گرفته است: «عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: - قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَنْكَمَ مِنْ

تَرْضُونَ خَلْقَهُ وَدِينَهُ فَزُوجُوهُ إِلَّا تَفْعَلُوا تَكُنْ فِتْنَةً فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ عَرِيضٌ»^{۱۴}

یعنی: "وقتی که خواستگاری نزد شما بیامد در حالیکه آن شخص متدین، با اخلاق و نیکوکار باشد، آن خواستگاری را بپذیرید؛ و الا در رد نمودن همچو شخص متدین، و انتخاب شخص فاسد، در جامعه فتنه و فساد و فسق بزرگ بر پا می گردد.

ششم: باید در مورد انتخاب شوهر به مشوره و راهنمایی های والدین توجه خاص نمود: تا آینده آنان خراب نشود، جوانان عزیز ما، دوشیزگان محترم! همواره به نظر و مشوره والدین توجه داشته باشید، به ویژه در مسایل نکاح و ازدواج نظر آنان را نسبت به نظر خویشان ترجیح دهید، زیرا تجربه و توجه آنان در حق اولاد بسیار با ارزش و مفید می باشد، گاه گاهی چنان میشود که دختر بدون مشوره والدین به مجرد شناخت و تعارف سطحی و چهره ظاهری پسر نکاح میکند؛ اما به مرور زمان اصالت، هویت و چگونگی آن شخص برملا می گردد، که اصلاً این شخص شایستگی این دختر را نداشته

بلکه این شخص یک فرد معتاد به مواد مخدر بوده و تربیه فامیلی اش ضعیف و به دور از آموزه های اسلامی می باشد. علاوه بر آن عادت بسیار بد و زشت همچو سرقت، ظلم، تجاوز، دروغگویی را توأم با مدنظر نگرفتن حقوق الله و حقوق عبد، دارا می باشد، که طبعاً این عملکردش باعث پشیمانی منکوحه می گردد. و همچو پشیمانی ها در آینده کدام مفهوم و سودی را در بر نمی داشته باشد. بناءً برای پسر و دختر لازم است هنگامی که تصمیم ازدواج را میگیرند باید به مشوره والدین بگیرند زیرا تجربه این جوانان، نسبت به تجربه والدین، بزرگان و اقارب، ناچیز، خام و اندک بوده، زیرا در این مورد بسیار رازهای پت و پنهان نهفته است، فلهدذا بایست به نظر پدر، مادر و زنان تجربه

کار محسن و مردان موسفید توجه خاص نموده و نظر آنان را از دریچه تکریم و تقدیر نگرینست.

سخن مهم دیگر اینکه: طبعاً والدین در مورد اولاد خویشان خیرخواه و خیراندیش بوده و برای آنان زندگی با سعادت را توقع داشته؛ زیرا آنان را به دست خویشان تربیه نموده و هرگز آنان (پدر و مادر) برای اولاد خود شرارت و بدی را نمی خواهند، بلکه مهر و محبت پدری و مادری نسبت مهر و محبت به سایر افراد جامعه از روی اخلاص و صداقت بوده بخاطر اینکه الله تبارک و تعالی مهر و محبت، شفقت و مودت اولاد را در دل های والدین نهفته است.

مآخذ:

- ۱- سنن الترمذی، رقم الحدیث: ۱۹۷۰، شیخ البانی این را صحیح دانسته است.
- ۲- الفقه الاسلامی و ادلته للدکتور وهبة الزحیلی، ج ۷، ص ۴۱۶۴.
- ۳- الفقه الاسلامی و ادلته للدکتور وهبة الزحیلی، ج ۷، ص ۴۱۶۴.
- ۴- همان.
- ۵- همان مرجع
- ۶- الفقه الاسلامی و ادلته للدکتور وهبة الزحیلی، ج ۷، ص ۴۱۶۴.
- ۷- صحیح البخاری، بَابٌ وَبُعُولَتُهُمْ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ، رقم الحدیث: ۵۳۳۱
- ۸- صحیح الامام مسلم، باب استئذان الثیب فی النکاح بالنطق والبکر بالسکوت، رقم الحدیث: ۱۴۲۱
- ۹- صحیح البخاری، بَابٌ لَا يُنْكَحُ الْأَبُ وَغَيْرُهُ الْبُكَرَ وَالثَّيْبَ إِلَّا بِرِضَاهَا، رقم الحدیث: ۵۱۳۶.

۱۰- صحیح البخاری، بَابٌ إِذَا زَوَّجَ ابْنَتَهُ وَهِيَ كَارِهَةٌ فَبِنَاكِحِ مَزْدُودٌ، رقم الحدیث: ۵۱۳۸.

۱۱- صحیح البخاری، بَابٌ لَا يُنْكَحُ الْأَبُ وَغَيْرُهُ الْبُكَرَ وَالثَّيْبَ إِلَّا بِرِضَاهَا، رقم الحدیث: ۵۱۳۷.

۱۲- الهدایة فی شرح بدایة المتدنی، باب فی الأولیاء والأکفء، ج ۱، ص ۱۹۶، مکتبه شامله.

۱۳- صحیح البخاری، باب الأکفء فی الدین وقوله (وهو الذي خلق من الماء بشرا...)، رقم الحدیث: ۵۰۹۰.

۱۴- سنن ابن ماجه، باب الأکفء، رقم الحدیث: ۱۹۶۷.

داووبوگي او په اړه يې زموږ مسؤليتونه

استاد محسن حنيف

اوبه څومره ستر نعمت دی؟
د اوبو د ارزښت په اړه دلایل ډېر دي.
دلته يې يو څو بېلگي دا دي:
اول دليل دا چې اوبه د مخلوقاتو د پيدايښت بنسټ او هر ژوی له اوبو پيدا شوی دی: قرآن کریم وايي:

﴿ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴾^{هود: ۷}
ژباړه: الله هغه څوک دی چې آسمانونه او ځمکه يې په شپږو ورځو (پړاونو) کې پيدا کړل او د ده عرش پر اوبو وو (دا مخلوقات يې پيدا کړل) د دې لپاره چې تاسو وازمايي چې کوم يو ډېر ښه عمل لرئ؟

دلته دغه آيت ښيي چې اوبو تر آسمانونو او ځمکې مخکې هم شتون درلود. دا چې هر ژوی له اوبو پيدا شوی، په دې اړه قرآن کریم په نورو ځايونو کې لا زياته تصريح کوي وايي:

﴿ وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنِ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنِ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ خَلَقَ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾^{النور: ۵}

ژباړه: الله تعالی د ځمکې پر مخ هر کرځېدونکی (ژوی) له اوبو پيدا کړی دی: نو ځيني يې هغه دي چې پر خپله خټه روان وي، ځيني يې هغه دي چې پر دوو پښو روان وي او ځيني يې هغه دي چې پر څلورو پښو روان وي. الله هغه څه پيدا کوي چې د ده خوښه وي: بې شکه الله تعالی پر هر څه پوره واکمن دی.

دغه آيت شريف اول د دې خبرې تصريح کړې چې الله تعالی د ځمکې د مخ هر ژوندی مخلوق له اوبو پيدا کړی دی. ور پسې يې بيا د دغو مخلوقاتو ډولونه ياد کړي دي:

بَرَد» په لفظ په سورة النور: ۴۳ کې يادي شوي چې د رڼې او کنګل (يخي) معنی لري. دوه ځله د «سيل» په لفظ يادي شوي دي. (الرعد: ۱۷ وسبأ: ۱۶ وگوره). دوه ځله د طوفان په لفظ يادي شوي. (الأعراف: ۱۳۳ والعنكبوت: ۱۴ وگوره).

شل ځله په داسې تورو يادي شوي چې د باران معنی ورکوي: لکه: «غيث» څلور ځله. (يوسف: ۴۹ ولقمان: ۳۴، الشورى: ۲۸ والحديد: ۲۰ وگوره). «وَدَقُّ» دوه ځله. (سورة النور ۴۳ والرؤم: ۴۸ وگوره). «سما» درې ځله. (سورة الأنعام: ۶ و هود: ۵۲ و نوح: ۱۱ وگوره). «وابل» درې ځله. «طَلَّ» يو ځل. «صَيَّبَ» يو ځل. (البقرة: ۱۹ و ۲۶۴- ۲۶۵ وگوره) «وابل» توند باران او «طل» چدرو يا شبنم باران. رحمت پنځه ځله. (د آيتونو متن يې وروسته ذکر کېږي).

«مَطَرٌ» د باران په معنی يو ځل. (النساء: ۱۰۲ وگوره). د مطر لفظ په قرآن کې نور ځايونه هم کارول شوي خود اوبو د باران په معنی نه، بلکې د ډبرو د باران يا د عذاب په معنی دي.

مطلق اورښت په قرآن کریم کې ډېر ياد شوی او د هغه لپاره د «مَطَرٌ» لفظ پر ځای داسې توري کارول شوي چې په عمومي ډول د اوبو اورولو معنی ورکوي: لکه:

﴿ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً ﴾^{البقرة: ۲۲}

يعني د پاسبه يې اوبه اورولي دي. د داسې تورو اورولو وجه دا کېدای شي چې د اوبو اورول عام دي هم باران رانغاړي او هم اوږه او نورو اورښتونه چې د قرآن د اولو مخاطبينو له سيمې پرته په نورو سيمو کې ورېږي لکه طايف يا د نړۍ نوري سرې سيمې.

قرآن، عقل او انساني تجربه ټول دا خبره ثابتوي چې د هر مخلوق ژوند له اوبو پيل شوی، پر اوبو ولاړ او د ځمکې هر ډول سمسورتيا، ښکلا او پرمختگ له اوبو سره تړلی دی. دغه او نور دلایل د اوبو ستر ارزښت په گوته کوي. نو د دې لپاره چې د دغه ستر الهي نعمت قدر وپېژنو دغه مقاله ستاسو درانه حضور ته وړاندي کېږي او د بحث ټيکي يې دا دي: اوبه په قرآن کې څو ځله يادي شوي؟ اوبه څومره ستر نعمت دی؟ په اړه يې موږ کوم مسؤليتونه لرو؟

اوبه په قرآن کریم کې د بېلابېلو موخو لپاره په بېلابېلو تعبيرونو يو سل يو نوي (۱۹۱) ځله ذکر شوي دي:

دري شپېته ځله د «ماء» په لفظ. (معجم کلمات القرآن الکریم (۱۱/۲۶) ل.أ.د. محمد زکي محمد خضر)

اته څلوېښت ځله د نهر يا يې د جمع «انهار» په لفظ يادي شوي دي چې د ويالې او سيند معنی لري.

يو څلوېښت ځله د «بحر» يا يې د جمع «بحار» او «أبحر» په لفظ يادي شوي چې د «سمندر» معنی لري.

ديارلس ځله د اوبو چينې يادي شوي: دوه ځله د «عين»، نه ځله يې د جمع «عيون»، يو ځل د «يَنْبُوع» او يو ځل يې هم د جمع «يَنْابيع» په لفظ يادي شوي. (همغه مخکينۍ مرجع وگوره: ۴ / ۲ و ۲۷ / ۱۵ و ۱۸ / ۱).

دري ځله يې د اوبو کوهي «خاه» ياد کړی، دوه ځله د «الجُب» په لفظ په سورة يوسف: ۱۰ و ۱۵ کې او يو ځل د «بئر» په لفظ په سورة الحج: ۴۵ کې. اوبه يو ځل د

يو هغه جي پر خپله خهٽه روان وي. دويم هغه جي پر دوو پيشو روان وي. درېيم هغه جي پر ڳلورو پيشو روان وي، ڳلورم هغه جي تر ڳلورو هم ڊهري پيئي وري؛ لکه جنگاڻن، زنجو او داسي نور. په پاڻ کي اشارو ڪوي جي الله تعالیٰ داسي مخلوقات لري جي خلکو ته نه دي معلوم. خو په ٽولو کي گد او مشترڪ ٿي ڏا دی جي دوی ٽول الله تعالیٰ د اوبو څڇه پيدا ڪري دي. دغه مطلب قرآن ڪريم بل ڇای

خلاصه ڪوي وايي: ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ﴾ ^{الانبیاء: ۳۰}

زُباړه: هر ژوندي شئ مي د اوبو څڇه پيدا ڪري دی. نو آيا دا خلڪ ايمان نه راوري؟ نو هر شئ هم له اوبو پيدا شوی او هم په خپله بقا کي اوبو ته اڻتيا لري؛ لکه را تلونکي عنوانونه جي دا خبره ثابتوي.

دویم دلیل داچي اوبه رزق دی؛ الله تعالیٰ ويلي: ﴿هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ وَيُرْسِلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ رِزْقًا وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَنْ يُنِيبُ﴾ ^{غافر: ۱۳}

زُباړه: الله تعالیٰ هغه څوڪ دی جي دخپل قدرت نبي درته نبي او له پاسه روزي درته را ڪښته ڪوي، خو يوازي هغه څوڪ پند اخلي جي حق ته رجوع لري.

دلته له پاسه را اوربوندو اوبو ته په ژوندي بڻه رزق ويل شوی لکه دا بل آيت جي وايي:

﴿وَأَخْلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا يَحْتَسِبُ عَالَمِينَ﴾ ^{البقره: ۲۹}

زُباړه: د شئي او ورځي په اختلاف او هغه رزق کي جي الله له پاسه نازل ڪري بيا بي ځمکه له مريني وروسته په ژوندي ڪري ده او د بادونو په اڙولو کي د الله د قدرت نبي دي د داسي قوم لپاره جي عقل ڪاروي.

دلته له پاسه نازل شوي رزق څڇه اوبه مراد دي لکه بل ڇای په همداسي آيت کي قرآن ڪريم دغه رزق په اوبو تفسير ڪري دی. (سورة البقرة: ۱۶۴ وگوره). نو دا نبي جي اوبه هم خپله رزق دی او هم د بل هر ڊول رزق سرچينه ده؛ لکه دا آيتونه جي وايي:

﴿فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ﴾ ^۱ ﴿أَنَا صَبَّأُ الْمَاءَ صَبًّا﴾ ^۲ ﴿ثُمَّ شَفَعْنَا الْأَرْضَ شَفْعًا﴾ ^۳ ﴿فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا﴾ ^۴ ﴿وَعَبًّا﴾ ^۵ ﴿وَضَبًّا﴾ ^۶ ﴿وَرَبْتْنَا وَتَحَلًّا﴾ ^۷ ﴿وَعْدَائِقُ غَلْبًا﴾ ^۸ ﴿وَفَكِهَةً﴾ ^۹ ﴿وَأَبًا﴾ ^{۱۰} ﴿مَنْعًا لَّكَ وَالْأَمْتِ لَكَ﴾ ^{عيس: ۲۴-۲۲}

زُباړه: نو انسان دي خپلو خوارو ته وگوري. دې ته (دي وگوري) جي ما اوبه په پراخه ڪچه اورولي، بيا مي ځمکه ورته څيرلي ده. دانې، انڪور، سبزي، زيتون، خرماوي،

سره نڀتي باغونه، مېوي او واڻه (دا ٽول مي) د دي لپاره شنه ڪري جي تاسو او ستاسو خاڙيو ته د کڻي ذريعه وي.

﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنْبُوعًا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهْرِجُ فَتَرْتَهُ مُصْفًى كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾ ^{الزمر: ۲۱}

زُباړه: آيا دې ته نه گوري جي الله تعالیٰ له پاسه اوبه را اورولي دي، بيا بي هغه د ځمکي په جينو کي داخل ڪري دي. بيا په همدې اوبو د مختلف رنگونو والا ڪښتونه را باسي. بيا هغه مڙوي ڪپري، نو تگ زير پي ويڻي، بيا هغه په پاڻ کي/ ميده ميده خشيل وگرڇوي؟ بي شکه په دې کي د عقل خاوندانو ته د پند او نصيحت خبري دي.

دغه آيتونه واضح ڪوي جي له آسمانه روزي را ڪښته ڪول دا مطلب لري جي د آسمان د اوبو په ذريعه روزي درته را پيدا ڪوي؛ ان تر دې جي د آسمان اوبه نه وي، نو د ځمکي د اوبو زيرمي هم ختمپري. نو د انسان رزق: خورل او څڻيل د آسمان د اوبو سره تڙلي دي. درېيم دليل دا جي اوبه د وطن او ځمکي ښڪلا ده؛ الله تعالیٰ وايي:

﴿وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ غَدَّتْ وَرَبَّتْ وَانْبَتَتْ مِنْ كُلِّ فَوَجٍ بِهِجٍ﴾ ^{الحج: ۵}

زُباړه: ته ځمکه مڙه ويڻي، نو جي کله اوبه ورباندي او اوروم حرکت وکري، پورته شي او هر ڊول ښايسته بوٽي زرغونه ڪري.

﴿وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبْرَكًا فَأَنْبَتْنَا بِهِ جِبْتًا وَحَبَّ كُلِّ عَشِيرَةٍ﴾ ^۱ ﴿وَالنَّخْلَ بَاسْقِدَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ﴾ ^۲ ﴿رِزْقًا لِلْعِبَادِ وَأَحْيَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا كَذَلِكَ الْفُرُوجُ﴾ ^{ق: ۱۱-۹}

ترجمه: له پاسه مي ڊهر برکت والا (گتوري) اوبه را ڪښته ڪري، باغونه، رببل ڪېدونکي دانې او د خرما جيکي وني مي په زرغوني ڪري جي منظم وڊل شوي وري (واڻيکي) لري (دا ٽول) د بندگانو لپاره د رزق په توگه او په همدې اوبو مي مروطن ژوندي ڪري. بياخلي ژوند همداسي ڪپري.

په دې وجه قرآن ڪريم د جنتونو په صفت کي ڳلور ڊهرش (۳۴) څله ويلي: ﴿تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾ (ويالې ترلاندي بهيري). دا په مشاهده او تجربه ثابتو ده جي رواني اوبه د انسان روح تازه ڪوي.

ڳلورم دليل دا جي قرآن ڪريم پنځه ڇايه باران د الله تعالیٰ رحمت بللي وايي:

﴿هُوَ الَّذِي يُزِيلُ الْعُقَيْبَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ﴾ ^{الشورى: ۲۸}

زُباړه: الله هغه څوڪ دی جي د خلکو تر

ناهيله ڪېدو وروسته باران اوروي، خپل رحمت ځيروي او دی د ستايني ور ڪار جو وروني دی.

﴿أَمِنْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ اللَّيْلِ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلِ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ أُولَئِكَ مَعَ اللَّهِ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ ^{النمل: ۶۳}

زُباړه: آيا (باطل معبود غوره دی) او که هغه څوڪ جي د وڃي او سمندر په تيارو کي لاره درښي او هغه څوڪ جي خپل د رحمت (اورښت) مخکي د زېري په توگه بادونه (هواوي) رالپري؟ آيا د الله سره بل د عبادت ور څوڪ شته؟ الله تعالیٰ له هغه څه لور دی جي دوی پي ورسره شريکوي.

دلته قرآن ڪريم اورښت د الله تعالیٰ رحمت بللي دی. دې ته ورته په بل ڇای وايي:

﴿هُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّىٰ إِذَا أَقْلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِيَلْدُرَ مِنْتَ فَإِنزِلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتِقَ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ ^{الاعراف: ۵۷}

زُباړه: الله تعالیٰ هغه څوڪ دی جي خپل د رحمت (اورښت) مخکي د زېري په توگه بادونه (هواوي) رالپري ان تر دې جي کله دغه بادونه (په اوبو) درنې وريځي پورته ڪري، هغه د مڙه وطن خوا ته وشرم، نو هلته اوبه را ڪښته ڪرم، په هغو سره د ځمکي هر ڊول حاصلات را وباسم.

﴿اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَيُبْسِطُهُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسْفًا فَيُرِي الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خَلْقِهِ فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مِنْ يَسَاءٍ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ﴾ ^۱ ﴿وَإِنْ كَادُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمُوسِكُونَ﴾ ^۲ ﴿فَأَنْظِرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُخْرِجُ الْأَرْضَ بِعَدْمِ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ لَمُحْيٍ الْمَوْتِقَ وَهُوَ عَلَ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ ^{الروم: ۴۸-۵۰}

زُباړه: الله هغه څوڪ دی جي بادونه رالپري، نو وريځي پورته ڪوي، بيا بي په لوره فضا کي وگوري څرنگه جي دی غواڙي او ٽوٽه - ٽوٽه (غونڊي) - غونڊي

غونڊي) پي جوڙوي. نو باران ويڻي جي له منځه پي راوڙي. بيا جي کله پي په خپلو بندگانو کي چا ته ورسوي

ناڅاپه دوی خوشبېري په داسي حال کي جي مخکي تر دې جي باران ورباندي وورپري ناهيلي ول. نو د الله د رحمت آثارو (نېسو) ته وگوره څه ڊول ځمکه له مريني وروسته ژوندي

ڪوي؟ يقيناً هغه (څوڪ جي مڙه ځمکه ژوندي ڪوي) هر ورو مري

اشکالی باقرآن کریم

فضل الرحمن " وحدی "

﴿ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ۗ وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ۗ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ ۗ نَزَّلَ الْمَلَكُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ ۗ سَلَّمَ هِيَ لَحَىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ ۗ ﴾

قرآن کریم وحی الهی است که با امانت تام توسط جبرئیل امین جهت هدایت انسانها بر آن حضرت ﷺ نازل شده و بدون هیچگونه زیادت و یا کاستی به ما رسیده است و این معجزه جاویدان آن حضرت ﷺ که تا روز رستاخیز مشعل هدایت و رهنمای بشر باقی میماند از فضایل و مزایای ویژه ای برخوردار است.

بهتر است در نخست آنچه قرآن کریم خود در این مورد ارشاد می فرماید، ذکر کنیم سپس چشم اندازی داشته باشیم به بعضی از مباحث مهم علوم قرآن که فهم و تحقیق آنها برای هر مسلمانی ضروری پنداشته میشود.

فضایل قرآن کریم:

﴿ الرَّكُوتُ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۗ ﴾ ^{ابراهیم: ۱}

ترجمه: " الف، لام و راء کتابی است که آن را به سوی (محمد ﷺ) فرود

آوردیم تا مردم را به اذن پروردگارشان از تاریکها به سوی روشنایی بیرون آوری که راه آن شکست ناپذیر و ستوده است."

تفسیر: (نکته ای قابل تذکره در اینجا لازم است: از ۲۹ مورد از سوره های قرآن کریم که با حروف مقطعات آغاز شده است درست در ۲۴ مورد از آنها بلا فاصله، سخن از قرآن مجید به میان آمده است که نشان میدهد، پیوند میان این دو، یعنی حروف مقطعه و قرآن برقرار است.

ممکن است این پیوند همان باشد که در آغاز سوره " بقره " ذکر شده است که خداوند میخواهد با این بیان روشن کند که: این کتاب بزرگ آسمانی با این محتوای پر عظمت که رهبری همه انسانها را به عهده دارد، از مواد ساده به نام " حروف الفبا " تشکیل دهد، و این نشانه اهمیت این اعجاز است که برترین پدیده را از ساده ترین پدیده، به وجود آورده!

به هر حال، بعد از ذکر حروف " الف "، " لام " و " راء " می فرماید: " این کتابی است که بر تو نازل کردیم به این منظور که مردم را از گمراهی ها به سوی

نور رهنمایی کنی ".

در حقیقت تمام اهداف تربیتی، انسانی، معنوی و مادی نزول قرآن، در همین یک جمله جمع است: " بیرون ساختن از ظلمت ها به نور " ! از ظلمت جهل، به نور دانش، از ظلمت کفر به نور ایمان، از ظلمت ستمگری و ظلم به نور عدالت از ظلمت فساد به نور صلاح از ظلمت گناه به نور پاکی و تقوی و از ظلمت پراگندگی و تفرقه و نفاق به نور وحدت، صلح و ثبات. ^(۱)

﴿ هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ۗ ﴾ ^{آل عمران: ۱۳۸}

ترجمه: " این قرآن برای مردم بیانی و برای پرهیزگاران رهنمود و اندرز است. " در دنیایی که حتی پاپها و

کاردینالهای مسیحی که بعد از قرنها انزوا و گوشه گیری و پاپا قطع ارتباط با دنیای خارج، به

سیر در زمین می پردازند تا نیازمندیهای زمان را درک کنند، آیا نباید مسلمانان به

این دستور صریح قرآن عمل کنند، و خود را از تنگنای

محیط محدود فکری به در آورند تحول و جنبشی در عالم

قرآن کریم وحی الهی است که با امانت تام توسط جبریل امین جهت هدایت انسانها بر آن حضرت ﷺ نازل شده و بدون هیچگونه زیادت و یا کاستی به ما رسیده است و این معجزه جاویدان آن حضرت ﷺ که تا روز رستاخیز مشعل هدایت و رهنمای بشر باقی میماند از فضایل و مزایای ویژه ای برخوردار است.

اسلام و مسلمین پدید آید؟ و بعد از آن در آیه بعدی می فرماید: " آنچه را در آیات فوق گفته شد بیان روشنی است برای همه انسانها و وسیله هدایت و اندرز است برای همه پرهیزگاران، یعنی در عین اینکه این بیانات جنبه همگانی و مردمی دارد تنها پرهیزگاران و افراد باهدف از آن الهام میگیرند و هدایت میشوند.

﴿ إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّذِي هُمْ أَقْوَمُ وَيَنْشُرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَمْعَمُونَ الصَّلَاةَ أَنْ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا ﴾
 الإسراء: ۹

ترجمه: " قطعاً این قرآن به آیینی که خود پایدارتر است راه مینماید و به آن مؤمنانی که کارهای شایسته می کنند مژده میدهد که پاداشی بزرگ برایشان خواهد بود."

تفسیر: " از این بحث، به قرآن مجید کتاب آسمانی مسلمین که آخرین خلق کتب آسمانی است منتقل میشود و میگوید: " این قرآن، مردم را به آیینی که مستقیم ترین و پا برجاسترین آئین ها است هدایت میکند " و در موضوع اقوام! " اقوام " از قیام گرفته شده است، و از آنجا که انسان، هنگامی که می خواهد، فعالیت بی گیری انجام دهد، قیام میکند و به کار می پردازد، از این نظر " قیام " کنایه از حسن انجام امور، و آمادگی برای فعالیت آمده است. و یا قیام، استقامت و پایداری در دین و عبادت پروردگار "

ضمناً " استقامت " که از همین ماده گرفته شده و " قیم " که آن هم از این ماده است به معنی صاف، مستقیم، ثابت و پا برجا است."

یعنی قرآن کریم به طریقه ای که مستقیم ترین، صاف ترین و پا برجاسترین طرق دعوت است

میان امت باشد که، شاهد و گواه اعمال آنها گردد، شاهد باشد پاک از هرگونه گناه و خطا، تا حق شهادت را به خوبی بتواند ادا کند. " (۳)

﴿ أَمْ يَجْعَلُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ يَجْعَلُ الْمُؤْمِنِينَ كَالْفُجَّارِ ﴾
 ص: ۲۸

ترجمه: " یا! مگر [کسانی را که گرویده و کارهای شایسته کرده اند چون مفسدان در زمین می گردانیم یا پرهیزگاران را چون پلید کاران قرار می دهیم."

تفسیر: " در آیه اضافه میکند " آیا ممکن است کسانی را که ایمان آورده اند و عمل صالح انجام داده اند، همچون مفسدان در زمین قرار دهیم؟ " و آیا امکان دارد پرهیزکاران را همچون فاجران قرار دهیم؟ " نه بی هدفی در خلقت ممکن است، و نه مساوات صالحان و طالحان، چرا که گروه اول، در مسیر اهداف آفرینش گام برمیدارند، و به سوی مقصد پیش میروند، اما گروه دوم، در جهت مخالف قرار گرفته اند، در حقیقت بحث معاد با تمام شئونش در این آیه و آیه قبل، به طور مستدل بیان شده است:

از یکسو میگوید: حکمت آفریدگار ایجاب میکند: آفرینش جهان هدفی داشته باشد (و این هدف بدون جهان دیگر حاصل نمیگردد؛ چرا که چند روزه زندگی دنیا بی ارزش تر از آنست که بتواند هدف این آفرینش بزرگ باشد. از سوی دیگر، حکمت و عدل او ایجاب

دعوت میکند. صاف و مستقیم از نظر عقایدی که عرضه میکند، عقایدی روشن، قابل درک خالی از هرگونه ابهام و خرافات، عقائدی که دعوت به عمل دارد، نیروی انسانی را بسیج میکند، میان انسان و قوانین عالم طبیعت هماهنگی برقرار می سازد. " (۲)

﴿ وَيَوْمَ نَبِّئُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا عَلٰى هَؤُلَاءِ وَوَجَّعْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيٰنًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ ﴾
 النحل: ۸۹

ترجمه: " و بیاد آور روزی را که در هر امتی گواهی از خود شان برایشان برانگیزیم و ترا هم بر این امت گواه آوریم و این کتاب را که روشنگر هر چیزی است و برای مسلمانان رهنمود و رحمت و بشارتگر است بر تو نازل کردیم."

تفسیر: " با اینکه علم خدا به همه چیز احاطه دارد، اما وجود این گواهان مخصوصاً از کسانی که از میان خود امتهای برخاسته اند تأکید بیشتری بر نظارت دائمی بر اعمال انسانها است، و هشدار است بر این مراقبت قطعی و همیشگی.

گرچه این حکم عام، شامل مسلمانان و پیامبر اسلام ﷺ نیز میشود، ولی برای تأکید بیشتر، خصوصاً آن را مطرح کرده می فرماید: " و ما ترا شاهد و گواه بر این گروه مسلمانان قرار میدهیم " ﴿ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا عَلٰى هَؤُلَاءِ ﴾ بنا بر آنچه گفته شد منظور از " هؤلاء " مسلمانانی است که در عصر پیامبر ﷺ می زیستند، و پیامبر ﷺ ناظر و شاهد و گواه اعمال آنها بود، و طبعاً بعد از پیامبر ﷺ باید کسی در

میکنند: نیکان و بدان و عادلان و ظالمان یکسان نباشند، و این مجموعه رستاخیز، پاداش، کیفر، بهشت و دوزخ است.^(۴) پس قرآن کریم که در آن گزارش مهم از گذشتگان و پیشینیان و اخبار از مردمان بعدی بوده و دستور کامل زندگی بشر میباشد، رشته محکم الهی و همان راه پایداری است که هدایت و رهنمایی را جز در آن هیچ چیز دیگری نمیتوان دریافت، کلامی است که هر که از آن سخن گفت راست و درست بوده و هر که به فرموده های آن عمل کرد پاداش می یابد.

این دستور چنان حکیمانه و سنجیده است که هیچ نوع گرایشی آنرا از جایگاهش بیجا نتوانسته و نه هم گزند شبهات اغیار (بیگانه) توان مغشوش ساختن آنرا دارد، زیرا از سوی حکیم و دانای فرستاده شده است که خود حافظ و نگهدارنده آن است.

قرآن داروی شفا بخش دردها و مشعل پرفروغ هدایت و نور روشن کننده تاریکی ها است که ما انسانها را لازم است تا با کمال ادب و احترام و تأنی و تدقیق آنرا تلاوت کنیم، بلکه میباید تا طایر اندیشه ها خود را در افق عالی آن به پرواز در آورده با تدبیر و اندیشه در حقایق و رقایق آن قلب های خود را زندگی بخشیم.

قرآن وحی الهی است:

خداوند ﷻ می فرماید:

﴿إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَى وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَمَا آتَيْنَاكَ دَاوُدَ زَبُورًا﴾^{النساء: ۱۶۳}

ترجمه: " ای پیامبر ما بر تو وحی کردیم همانگونه که به نوح و پیامبران پس از او وحی نمودیم اینک در ذیل مطالب بیشتری در ارتباط به وحی بیان

میداریم."

معنی واژه وحی:

قرآن کریم واژه وحی را در مجموع به معنی " اخبار سریع و غیبی " در موارد مختلف به کار برده است که ذیلاً ذکر میشوند:

الف: به معنی الهام فطری به انسانهای مؤمن و با تقوا، چنانچه در باره حواریون (یاران حضرت عیسی علیه السلام) می فرماید:

﴿وَإِذْ أَوْحَيْنَا إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي قَالُوا ءَأَمِنَّا وَأَشْهَدُ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ﴾^{المائدة: ۱۱۱}

ترجمه: " و یاد کن هنگامی را که به حواریون وحی کردم که به من و فرستاده ام ایمان آورید گفتند ایمان آوردیم و گواه باش که ما مسلمانیم." **ب:** به معنی الهام غریزی موجود در حیوانات:

﴿وَأَوْحَى رَبُّكَ إِلَى النَّعْلِ أَنْ اتَّخِذِي مِنَ اللَّبَالِ يَوْمًا مِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ﴾^{النحل: ۶۸}

ترجمه: " و پروردگار تو به زنبور عسل وحی یعنی الهام غریزی کرد که از پاره ای کوه ها و از برخی درختان و از آنچه داربست و چفته سازی میکنند خانه های برای خود درست کن."

ج: بمعنی اشاره با چشم و دست:

﴿فَنَزَّلْنَا عَلَيَّ الْوَيْدَ مِنَ الْمُحْرَابِ فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ أَنْ سَخِرُوا لِي أُبْرِكُوا وَعِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ﴾^{مریم: ۱۱}

ترجمه: " پس از محراب بر قوم خویش درآمد و ایشان را آگاه گردانید که روز و شب به نیایش بپردازید."

د: بمعنی القائنات الهی و فرشتگان:

﴿إِذْ يُوحَىٰ رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ ءَامَنُوا سَأَلْتَنِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَرَأَيْتَ إِذْ أَعْرَضُوا وَآخَرُوا مِنْهُمْ كَلَّ بَنَانٌ﴾^{الأنفال: ۱۲}

ترجمه: " هنگامیکه پروردگارت به فرشتگان وحی میکرد که من باشما هستم پس کسانی را که ایمان آورده اند

ثابت قدم بدارید به زودی دردل کافران وحشت خواهم افگند پس فراز گردنها را بزیند و همه سرانگشتانشان را قلم کنید."

هـ: قرآن کریم گاهی هم وسوسه های شیطانی را به واژه احیاء بیان داشته است:

﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيْطَانِ الْإِنسِ وَالْجِنِّ يُوحَىٰ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرَفَ الْقَوْلِ عَرُورًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ﴾^{الأنعام: ۱۱۲}

ترجمه: " و بدین گونه برای هر پیامبری دشمنی از شیطانهای انس و جن برگماشتیم بعضی از آنها به بعضی برای فریب [یکدیگر] سخنان آراسته القا می کنند و اگر پروردگار تو می خواست چنین نمی کردند پس آنان را با آنچه به دروغ می سازند واگذار."

اما روی هم رفته قرآن کریم اخبار سریع و ارتباط غیبی پروردگار با پیامبران را وحی نامیده است و هویدا است که وحی بفرستادگانش از آن وحی های دیگر فرق داشته و به گونه خاص بوده است.

وحی چگونه به پیامبران فرو فرستاده میشود:

قرآن کریم در این مورد چنین می فرماید: ﴿وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَآئِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بَأُذُنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ﴾^{النورى: ۵۱}

ترجمه: " هیچ بشری را نرسد که خدا با او سخن گوید جز از راه وحی یا از فراسوی حجابی یا فرستاده ای بفرستد و به اذن او هر چه بخواهد وحی نماید، آری:

اوست بلند مرتبه سنجیده کار."

به گونه القاء معنی و حقیقت در پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله مستقیماً بدون هیچ واسطه با حرف زدن و (۳) یا مخاطب قرار دادن پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از پشت حجاب و یا به واسطه چیزی، چنانچه حق تعالی حضرت موسی علیه السلام را از طریق درخت مورد خطاب قرار داده و او نیز آنرا شنید.

آنکه فرشته وحی از طریقی که خداوند ﷺ در فضا ایجاد میکرد و منتشر میساخت آنچه را از آفریدگار گرفته بود، به پیامبر القاء میکرد، بدون آنکه کسی مشاهده کند زیرا مشاهده کردنی نبود، البته در این شکل فرشته وحی گاهی به صورت فرد انسان ظاهر میشد و یا به چهره اصلی خود آیات الهی را بر پیامبر اکرم ﷺ میخواند.

لازم است بیان داریم که قرآن کریم از جمله وحی الهی است که توسط جبرئیل به رسول اکرم ﷺ نازل شده است. و رسول اکرم ﷺ حساً آنرا پذیرفته است.

اوقات نزول وحی قرآن کریم:

نزول قرآن کریم جای مشخصی نداشت و به وقت معین محدود نبوده بلکه در جاهای مختلف و در اوقات و حالات گوناگونی بنا به مشیت و خواست پروردگار نازل میشد، گاهی چنان شده است که حضرت رسول گرامی ﷺ تازه در بستر خواب آرامیده بوده که وحی الهی بر وی نازل شده است گاهی هم در پاره اخیر شب به وحی الهی مشرف شده اند، گاهی در نماز ایستاده وحی گرفتند و گاهی هم در حالات دیگری.

پس وحی الهی در شب تاریک و روز روشن در سرمای سخت و گرمای سوزان در آسایش و آسودگی و در قلق و اضطراب در بازار و در میدان جنگ و غیره در همه حالات بر آن حضرت ﷺ فرود میآمد و پیامبر گرامی ﷺ با شوق فروان و تمنای شدید بدان گوش فرا می داده است، و گاهی هم برای مدت قطع میشد و هیچ وحی بروی نازل نمی شد و جناب رسول اکرم ﷺ با اندوه و اضطراب خاطر انتظار می کشید تا بعد از مدتی دوباره نزول وحی آغاز میشد و شادمانی و شوق دوباره برسیمای

زیبای وی پدیدار میشد، شاید پروردگار میخواست بیان دارد که امر وحی در اختیار محمد ﷺ نه بلکه در ید قدرت آفریده گار وی و تابع اراده حکیمانه الله ﷻ است.

حالات پیامبر ﷺ در حین نزول وحی:

پیامبر اکرم ﷺ که به گونه های مختلف به وحی الهی مشرف شده اند حین نزول وحی حالات متفاوت داشتند، گاهی که وحی را چون نوا و آیهامبر اکرم ﷺ که به گونه های مختلف به وحی الهی مشرف شده اند حین نزول وحی حالات متفاوت داشتند، گاهی که وحی را چون نوا و آهنگ دارای طنین دوی کدوی النحل (بروی فرود میامد و از جانب روح الامین به وی القاء میشد، حالات دشوار و سنگینی را متقبل میشدند، چنانچه عرق از جبین مبارک وی جاری میشد که شاید هم ظاهر آیه مبارکه ﴿إِنَّا سَأَلْنَاكَ فَرَلًا قَبِيْلًا﴾ ^{الزمر: ۵} اشاره بدان حالت داشته باشد، اما زمانیکه فرشته وحی بصورت شخصی بر پیامبر ﷺ پدیدار میشد و کلام الهی را به وی القاء میکرد، جناب رسول اکرم ﷺ نسبتاً احساس آرامش میکردند، و به آسانی وحی را متقبل میشدند و تشابه شکلی میان القاء کننده و پذیرنده را از سنگینی و فشار خاطر وی میکاست.

اما مهم است تذکر دهیم که رسول اکرم ﷺ در هر دو حالت علاقه شدیدی به اخذ و نگهداری وحی داشت و بادقت تام در اخذ و جدیت کامل در حفظ آن میکوشید و پیامبر گرامی ﷺ قبل از نزول وحی و در اثنای پایان نزول از هوشیاری، اطمینان و یقین کامل برخوردار بود، بدین جهت در تمام مدت نزول وحی همواره متوجه بود که او انسان مانند همه انسانهاست و بیم آن داشت که مبدا فرموده های الهی که بر وی وحی میشدند در سینه مبارکش

جایگزین نشود، لذا قبل از اینکه وحی اتمام برسد آیات مبارکه نازل شده را مکرر به زبان جاری میکرد تا خوب در حافظه جایگزین شود، و به امانت کامل آنرا به امت برساند، که آفریدگار مهربانش هم کار را بر وی آسان ساخت و قرآن را به تدریج بر وی فرود آورد و نیز به هر نوع نگهداری و حفظ آیات قرآن به پیامبرش وعده سپرد چنانچه قرآن کریم می فرماید:

﴿لَا تَحْزَنْ بِوَعْدِ لِسَانِكَ لَنَتَعَجَلَ بِوَعْدِ ۙ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ ۚ إِذَا قَرَأْتَهُ فَالْتَفِعْ قُرْآنَهُ ۚ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ﴾
القیامه: ۱۶ - ۱۹

ترجمه: "زبان را بخاطر عجله برای خواندن آن (قرآن) حرکت مده، چرا که جمع کردن و خواندن آن برعهده ماست، پس هرگاه آنرا خواندیم از خواندن آن پیروی کن، سپس بیان و توضیح آن نیز برعهده ماست.

و همچنان الله تعالی میفرماید:

﴿فَعَلَى اللَّهِ الْمَلِكُ الْأَعْلَىٰ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَىٰ إِلَيْكَ وَحْيُهُ ۚ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا﴾^{طه: ۱۱۴}

ترجمه: "پس بلند مرتبه است خداوند ﷻ فرمانروای برحق و در (خواندن) قرآن پیش از آنکه وحی آن بر تو پایان یابد شتاب مکن و بگو پروردگارا! بر دانشم بیافزای.

نا گفته نباید گذاشت که جبرئیل امین هم آنچه را از منبع وحی ذات یکتا و بی مانند میگرفت با امانت داری کامل به رسول اکرم ﷺ میرساند و هم رسول اکرم ﷺ آنچه به وی اعطا شده بود بدون هیچ نوع زیادت و کاستی به همان حروف و کلمات به امت خود می رسانید.

مواخذ و منابع:

- ۱- تفسیر نمونه جلددهم / ابراهیم
- ۲- تفسیر نمونه - جلد دوازدهم
- ۳- تفسیر نمونه جلد یازدهم
- ۴- تفسیر نمونه - جلد نوزدهم

اصول و روش گفت‌وگو شده

پیرامون صلح از منظر قرآن

الحاج مولوی غلام محمد «جویا»

نحمده و نصلی علی رسولہ الکریم !
اما بعد:

از زمانیکه بشر به زندگانی اجتماعی که دیدگاهها نسبت به آن متفاوت است روبرو شد، این دو کلمه (گفتگو و جدل) با زندگی و روش انسان همگام بوده است. تا برای انسان آن معنی و مفهومی را مجسم کند که بیانگر افکار او در عرصه بیان، ابراز نظر در میدان‌های نبرد باشد. خداوند متعال در شریعت خویش تشریحات کامل و روشنی را که در بر گیرنده ای زوایای گوناگون اعتقادی، عبادی، اخلاقی، اصلاحی در ابعاد فردی و اجتماعی بشر است. برای هدایت انسان به عنوان خلیفه و جانشین خود در زمین فرو فرستاده است. و انسان به عنوان مخاطب عاقل و مختار این آموزه‌ها، مؤظف به التزام مستمر به این فرامین است؛ به گونه ای که منحصر در لحظات محدود و مشخص و یا در مساجد و معابد نباشد، بلکه در همه موقعیت‌های زندگی از برکت‌های این التزام مداوم بهرمنند شوند. بخشی از تعالیم ارزشمند انبیاء علیهم‌السلام معطوف به تأمین نوعی ارتباط انسان با محیط پیرامون خویش و شیوه تعامل با هم‌نوعان است. که در این میان مفهوم گفتگو از

اهمیت و برجسته گی ویژه ای برخوردار است. روش گفتگو در منطق قرآنی مناسب ترین راه کار برای ارتقای سطح تفاهم متقابل صاحبان اندیشه های متفاوت است؛ امری که فقدان و یا نقصان آن، زمینه ساز بروز خشونت ها و منشأ کشمکش های پر دامنه و خون بار در تاریخ بشریت و حتی دنیا معاصر می باشد. خوانش و دانش نوین از این مفهوم راهبردی در بستر آموزه های دین اسلام، با نگاه به وجوه اشتراک با ادیان سماوی، میتواند زمینه ساز تقلیل مرارت های بشر رنجور و تحقق همزیستی مسالمت آمیز بین ابنای بشر، به عنوان یکی از اهداف بلند تعالیم الهی می باشد.

گفتگو باید در فضایی باشد که بتواند به روش عملی مفید و نتیجه بخشی تبدیل شود، بجای اینکه در شکل و مفهوم عملی محدود و بی محتوا باشد. خداوند ﷻ در قرآن کریم از پیغمبر ﷺ میخواهد که برای این جایگاه روش اساسی ایجاد کند، با برنامه ریزی عملی و ویژه گی های ضروری آن شرایط را فراهم سازد. و مقدم بر همه، شخصیت بحث کننده قرار دارد. که گفتگو را طرح و رهبری میکند. و شخصیت طرف دیگر گفتگو و آن حالت روحی اخلاقی که در راه شناخت و ایمان باگفتگو همراه است نه در قالب جدلی و بی محتوا. آن گاه تلاشی سخت لازم است تا در

ایجاد زمینه ای برای تفکر شخص مستقل فضای مطمئن و آرام بوجود آورد. که از هر گونه تاثیر پذیری که ذهن و فکر انسان را دچار آشفتگی سازد، عاری باشد. و نیز او را از کرانه های که تنها شخصیت او مطرح باشد نه دیگران، دور سازد؛ طوری نباشد که تنها انعکاس از سایه دیگران باشد که نه مالک اراده خود باشد و از دیگران نباشد. به این دلیل حق فکر کردن نداشته باشد، چون به این امر که دیگران به جای او بی اندیشند یا از او بخواهند که کاری انجام بدهد که عادت کرده است. سپس شرایط طبیعی گفتگو را برای هردو طرف آماده سازد به این معنی که هرآنسان نسبت به موضوع گفتگو به تمام جزئیات و لوازم آن شناخت داشته باشد، در نهایت انسان باید ان روش گفتگو را بکار گیرد که بتواند دیگران را به موضوع بحث هدایت کننده باشد.

در فرایند بحث و گفتگو شرایط پنج گانه زیر ضروری میباشد.

۱- شخصیت کسی که بحث گفتگو را اداره میکند.

شرط اساسی هر بحث و گفتگو بین طرفین اینست، که هر دو

طرف بحث، دارای آزادی اندیشه ای باشند که به انسان اعتماد به نفس بدهد و نباید دست خوش تهدید دیگران واقع شود. و در برابر کسانی که خود را بزرگ می شمارند احساس حقارت کند. و در نتیجه اعتماد به نفس و اندیشه خود را از دست بدهد، رسول اکرم ﷺ ضمن تعلیم تعالیم معارف الهی در قرآن کریم، هم خود را بر این داشته است که شرط استقلال فکری را برای کسانی محفوظ نگه دارد که میز گرد های بحث گفتگو را در اختیار خود دارند؛ پیغمبر ﷺ روی بعد بشری خود تأکید میکند که او بشری است مانند دیگران که در ساختار شخصیتش دارای هیچ گونه نیروی غیر عادی نیست. او از عهده انجام معجزاتی که مردم از وی درخواست میکنند بر نمی آید. علم به غیب ندارد، بلکه بدین اعتبار که او رسولی از جانب خداست، همه مطالب از سوی باری تعالی به او وحی میشود. ولی نقش او در این وحی، نقش انسانی است. که میخواهد با تمام وسایل ممکن این رسالت را به مردم ابلاغ نماید، بدون اینکه وجود خصوصیتی در او، او را تحمیل کرده باشد که تحت هدایت او قرار گیرند؛ چرا که او دارای نیروی سحر و جادو گری نیست که مردم را به سوی ایمان به دعوت او برانگیزد، بدون اینکه بتوانند در برابر این نیرو مقاومت کنند. یا این دعوت را نفیاً و ایجاباً رد کنند، بلکه مردم در همه موارد آزاد اند، چنانچه دعوت پیغمبر ﷺ را اجابت کردند، مراد از ادای رسالتش حاصل شده است و در صورت عدم قبول دعوت پیغمبر ﷺ، حضرتش را همین بس که امر الهی را ابلاغ نموده

و ادای وظیفه کرده است. خطاب پروردگار به پیامبر است که فرمود: ﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ وَجِدُ فَمَن كَانَ مِنكُمْ رَافِعًا رَيْبًا فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾ ^{الکہف: ۱۱۰} ای پیغمبر! بگو: من فقد انسانی همچو شما هستم (و امتیاز من اینست که من پیغمبر خدایم و آنچه گفت: بگو؛ میگویم) و به من وحی میشود که معبود شما یکی است و بس، پس هر کس که خواهان دیدار خدای خویش است، باید که کاری شایسته کند، و در پرستش پروردگارش کسی را شریک نسازد.

﴿قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبِ لَا سْتَكْبُرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ ^{الاعراف: ۱۸۸} بگو: من مالک سودی و زیانی برای خود نیستم، مگر آنچه که خدا بخواهد اگر غیب میدانستم، قطعاً منافع فراوانی نصیب خود میکردم (چراکه با اسباب آن آشنا بودم) و اصلاً شری و بلا به من نمیرسید (چراکه از موجبات آن آگاه بودم، حال که از اسباب خیرات و برکات و از موجبات آفات و مضرات بیخبرم، چگونه از وقوع قیامت آگاه خواهم بود؟) من کسی جز آگاهی دهنده و مژده دهنده مومنان (به عذاب و ثواب) نمیباشم.

۲- شخصیت طرف مقابل بحث

دست اندر کاران بحث گفتگو باید محیط جلسه را برای پذیرفتن نتایج گفتگو آماده سازند، در غیر اینصورت وضع به جدل بی حاصل تبدیل خواهد شد که جز بر افزودن مشکلات و پیشی گرفتن در مجادله از هم دیگر کاری از پیش نخواهد برد، چراکه گاهی میبینیم از یک عقیده قدیمی حاکم بر جامعه باوجود دلایل خلاف آن عدول نمیکنند تنها به دلیل پیروی از انگیزه های فردی و اجتماعی که آن هیچ ارتباطی با باور و اعتقاد متکی بر دلیل ندارد.

قرآن از این جهت تأکید دارد و از آنانی سخن میگوید که نمیخواهند ایمان آورند

یا راضی و تسلیم شوند که خداوند متعال فرموده است:

﴿وَمِنَهُمْ مَّن يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ يَرَوْا كَلِمًا إِلَيْنَا لَا يُؤْمِنُوا بِهَا حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا أَسْطِيرُ الْأَوَّلِينَ وَهُمْ يَبْهَتُونَ عَنْهُ وَيَنْعَوْنَ عَنْهُ وَإِنْ يُهْلِكُونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ﴾ ^{الأنعام: ۲۵ - ۲۶}

برخی از آنان (به هنگام تلاوت قرآن) به تو گوش میدهند ولی (نه برای فهمیدن آن و هدایت بدان، بلکه برای طعنه زدن و ریشخند کردن آن، بدین سبب ایشان را از فایده عقل و گوش محروم کرده ایم) و مثلیکه ما بر دلهای شان پرده ها افکنده ایم تا آنرا نفهمند و در گوش های شان کری قرار داده ایم (تا ندای آسمانی قرآن را نشنوند) اگر آنان همه ای دلایل و نشانه های حق را هم ببینند بدان باور نمیدارند و ایمان نمی آورند، تا اینجا که وقتی برای مجادله به پیش تو می آیند میگویند: اینها (که تو بر ما میخوانی) جز افسانه های پیشینیان چیزی دیگری نیست. آنان (دیگران را) از قرآن باز میدارند و خود نیز از آن دوری میگزینند (و لذا نه خود شان از قرآن سود میبرند و نه میگذارند مردم از آن سود ببرند) ! به سبب چنین کاری (آنان جز خویشتن را هلاک نمی نمایند) و تنها خود شان زبان می بینند (ولی زبشتی عمل خود و فرجام بدی آنرا درک نمیکنند. همچنان خداوند ﷻ میفرماید:

اینها نمونه های زنده از کسانی است که دعوت حق را میشنوند ولی قلب های شان از پذیرفتن آن شنیده ها بسته است و گوش های شان از شنیدن آن مسدود. هر گاه آیات خدا با همه روشنی و وضوح به آنان عرضه شود، ایمان نمی آورند، نه به این دلیل که آنان چیزی برای مقابله با این آیات

در اختیار دارند، تا به آن وسیله افکارشان را توجیه کنند بلکه به این علت که میخواهند از روی عناد و کفر آیات خدا را انکار کنند از این رو، سخنی که در برابر این دعوت پیغمبر ﷺ بکار میبرند بیان گر هیچ مسولیت فکری نیست و این است سخن ایشان:

﴿إِنْ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾ ^{المؤمنون: ۸۳}

اما این چیزی جز دروغ های پیشینان نیست که آنرا دهان به دهان برای یکدیگر روایت و زمان به زمان برای هم دیگر کتابت کرده اند.

۳- ایجاد فضای آرام برای تفکر آزاد

برای اینکه از بحث گفتگو نتیجه مطلوب حاصل شود، شاید ضروری ترین مسئله برای فکر کردن شخص انسان، وجود محیط آرام و دور بودن از جو خشونت است که انسان را از بازگشت به خویشتن و اندیشه و تفکر باز میدارد، چرا که انسان در حالت رضا و خوشنودی خود، گاهی تابع محیط اجتماعی میشود که جامعه تحت تاثیر جو خشونت شور انگیز فکر مشخصی را تایید و یا رد میکند، که بطور ناخود آگاه انسان تسلیم آن جو میشود، گویا انسان در آن جو عمومی گداخته و ذوب میشود. مسئله ای که انسان، آزاد اندیشه و شخصیت اصیل خود را از دست میدهد. قرآن کریم روش پیغمبر ﷺ را در گفتگو با ستیزه گران عقیده نقل میکند، زمانیکه او را متهم به جنون میکنند و مارا فرا میخواند که از این جو عصبانیت و خشونت فاصله بگیریم، در مواردی که میخواهیم فکری را تایید و یا رد کنیم یا اینکه با دیدگاهی هماهنگ نموده یا از آن اجتناب کنیم خدای متعال فرموده اند:

﴿قُلْ إِنَّمَا أَعْطِيكُمْ بَرَجِدَةً أَنْ تَقُولُوا لِلَّهِ مَثْوًى وَفَرَدَيْتُمْ نَفْسَكُمْ رُءُوسًا حِجْرًا مِنْ جَنَّةٍ إِنَّ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ﴾ ^{س: ۶۶}

(بگو من شمارا تنها یک نصیحت میکنم و آن اینست که: خالصانه برای خدا، دو نفر دو نفر، و یا یک نفر یک نفر، برخیزید) و اندیشه های خفته را زنده کنید) سپس (در باره محمد که سال ها با او بسر برده اید فکر خود را بکارگیرید) و بیندیشید تا پاکی و امانت داری و سلامت جسمانی و روحانی او، در خاطره ها مجسم شود. .. این همدم و هم نشین دیرینه ای شما جن زده و دیوانه نیست بلکه او بیم دهنده از عذاب سختی است که در پیش است.

قرآن مسئله مجنون خواندن پیغمبر را پیروی از جو خشونت خوانده است که بر جامعه ای کینه توز آن زمان حاکم بوده است آنان چنان تحت تاثیر جو خشونت و خصومت قرار گرفته اند که افکارشان بیرون از اراده و اختیارشان بلکه منعکس کننده افکار دیگران بوده است. لذا قرآن آنان رابه دور شدن از آن فضای متشنج فرا میخواند به این که دوتا دوتا و یکی یکی به حالت فکر و اندیشه پراکنده شوند تا افکار و شخصیت شان به خود شان باز گردد و در عرصه وقت به نتیجه قاطع دست یابند.

۴- مشخص بودن موضوع گفتگو برای دو طرف بحث

هر یکی از دو طرف بحث ناگذیر باید نسبت به آن تفکری که در صدد اثبات یا نفی آن هستند، شناخت داشته باشند، چرا که نا آگاهی از آن فکر و جزئیاتش گفتگو را به روش های دشنام و ناسزا گویی های بی جهت تبدیل میکند که آن وسیله و پوششی است برای جبران ضعف دفاع طرفین بحث. در حالیکه اگر آنان نسبت به موضوع بحث شناخت و آگاهی داشته باشند به خوبی میدانند چگونه بحث را آغاز و در آن وارد شوند و چگونه با روشن بینی آرامش فکری و استدلال قوی و متانت کلام آنرا به پایان برسانند.

قرآن کریم به نمونه ای بشری اشاره میکند که افراد بدون هیچ شناخت و احاطه ای به موضوعی در صدد ضدیت با

رسالت و رسول اکرم ﷺ برآمده اند.

﴿هَاتَمْتُمْ هَؤُلَاءَ حَبَابًا فِيمَا لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَاجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَاللَّهُ يَمُكِّنُ الَّذِينَ لَا تَعْلَمُونَ﴾ ^{آل عمران: ۶۶}

(هان! شما) ای یهودیان و مسیحیان)، ای گروهی که در باره چیزی که (به گمان خود) نسبت بدان آگاهی و اطلاعاتی دارید مجادله و مناظره کردید ولی چرا در باره چیزی که آگاهی و اطلاعاتی از آن ندارید مجادله و مناظره مینمایید؟ و خداوند چگونگی دین ابراهیم را میداند و شما نمیدانید.

از این آیه استنباط میکنیم برداشت قرآن کریم را از کسانی که با پیامبران به ستیز بر میخیزند و بدون سلاح وارد میدان محاوره و گفتگو میشوند؛ چرا که آنان فاقد علم و برهان اند و موضوعی را رد میکنند که بر آن احاطه ندارند که این مجادله و رد و انکارها، معلول طبیعت و عقده های روانی است، در آنان تاثیر گذاشته و سر انجام آنان را در دو راهی و تکذیب بدون توجه کشانده است، چیزی که از نظر شناخت و مصلحت حق به هیچ نتیجه ای نخواهند رسید.

۵- روش های بحث و گفتگو

آن طوریکه از قرآن کریم بر می آید در زمینه های فکری و یا هر گونه تضارب عقیدتی دو روش وجود دارد:

الف- روش خشونت که در مقابله با

رقیب از شدید ترین وتند ترین کلمات و روش ها استفاده میشود، به طوریکه خصم مورد پرتاب هر گونه سرزنش، توهین و هتک حرمت قرار میگیرد. این روش جز تشدید بغض، کینه، عداوت و دور شدن از فضای که افکار را به هم نزدیک کند و یا بحث را به نتیجه مطلوب برساند، نتیجه دیگری نخواهد داشت.

ب- روش مسالمت باروشی که

اساس بحث گفتگو را بردوستی و عطوفت پایه گذاری میکند، بدین معنی که از روش بهره برده میشود که موضوع مورد منازعه وسیله ای جهت رسیدن به هدف که همان (ایمان به حق است) باشد و تاجاییکه امکان دارد فرد را به آن هدف نزدیک کند و هماهنگ سازد و در این راستا از کلمات نرم و روش های دلنشین استفاده نماید. در قرآن بیشتر بر روش دوم که همان روش برتر **﴿يَا لَيْتَىٰ هِيَ أَحْسَنُ﴾** است تاکید شده و از آن استفاده شده است.

خداوند متعال میفرماید:

﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ وَمَا يُلْقِيهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلْقِيهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ﴾
فصلت: ۳۳ - ۳۵

(گفتار چی کسی بهتر از گفتار کسی است که مردمان را بسوی خدا میخواند و کارهای شایسته میکند و اعلام میدارد که من از زمره مسلمانان (و منقادان اوامر یزدان) هستم؟ نیکی و بدی یکسان نیست) هرگز بدی را با بدی، و زشتی را با زشتی پاسخ مگو، بلکه بدی و زشتی دیگران را) بازبیاترین طریقه و بهترین شیوه پاسخ بده نتیجه این کار، آن خواهد شد کسی که میان تو و میان او دشمنی بوده است، به نا آگاه همچون دوست صمیمی گردد. به این خوی (و خلق عظیم) نمی رسند مگر کسانی که دارای صبر و استقامت باشند، و بدان نمیرسند مگر کسانی که بهره ای بزرگی (از ایمان و تقوا و اخلاق ستوده داشته باشند).

اصول گفتگو:

اول - حق جوی و دوری از تعصب
هر یک از دو طرف گفتگو

اعم از افراد، جماعت ها، گروه ها، حکومت ها باید تعصب را کنار گذاشته و برای بحث و جستجوی راه حق آمادگی داشته باشند و هر گاه حق را یافتند، آنرا بپذیرند و در مقابلش تسلیم باشند، خواه این حق همان دیدگاه و نظر خودشان باشد یا دیدگاه طرف مقابل و یا نظر و دیدگاه طرف سوم که غیر از طرفین که در نتیجه گفتگو و تحقیق دو جانبه بدان رسیده اند.

اصل دوم: رعایت احترام مقابل

هر یک از دو طرف گفتگو مقید به استفاده از جملات و کلمات متین و شایسته باشند و از طعنه زدن، تخریح مسخره کردن، و تحقیر طرف مقابل بخاطر طرح دیدگاه ها و نظراتش جداً خود داری نمایند.

اصل سوم: پای بندی به مبانی استدلال

پابند بودن به راه های منطقی و درست گفتگو که در بین مردم به ویژه اصحاب فن پذیرفته شده است، عبارت است از: ارائه استدلال، شاهد و دلیل محکم و قاطع بر درستی ادعایش که بتواند به وسیله آن درستی گفته و رای خود را ثابت نموده و یا برتری رای خویش را بر سایر آرا به اثبات رساند.

اصل چهارم: داشتن صدق در گفتگو

باید عقیده و باور فرد گفتگو کننده مطابق ادعایش باشد، یعنی چیزی را ادعا نکند که خلاف باور هایش باشد که در این صورت باور و ادعایش، بطلان مدعایش را به ثبوت میرساند.

اصل پنجم: اجتناب از تعارض و تضاد در استدلال

در ادعای مطرح شده و ادله و براهنی که ارائه میشود تعارض، تناقض و تضادی وجود نداشته باشد.

اصل ششم: اصالت دلیل

دلیلی که عرضه میشود نباید تکرار اصل مدعا به زبان و عبارت دیگر باشد، اگر این گونه باشد، به عنوان دلیل و برهان به شمار نمی آید؛ بلکه طرح

دعوی به شیوه دیگری است و این حيله و نیرنگی است که طالبان حق بدان متوصل نمی شوند.

اصل هفتم: پابندی به مسلمات مورد توافق

اعتراف و تسلیم در مقابل قضیه ها و مسایل بدیهی که جز مسلمات اولیه و یا امور مورد توافق طرفین باشد، که انکار مسلمات و نیز نه پذیرفتن امور مورد اتفاق قبلی طرفین، تکبر و غروری زشتی است که خردمندان آنرا نمی پسندند و از آن دوری میجویند.

اصل هشتم: شجاعت در پذیرش نظر

مخالف و احترام به رای عقلا

پذیرفتن نتیجه های برآمده از دلایل قطعی و یا دلایل مرجح (اگر برای اثبات موضوع، دلیل مرجح قابل قبول باشد) در غیر این صورت مناظره یا گفتگو، بیهودگی و فعل عبثی است که عاقلان بدان دست نمی یازند.

رای شخص عاقل هر چند مخالف رای مختار مان باشد باید بدان احترام نمود.

اصل نهم: تعیین موضوع مورد بحث و در

چهار چوب موضوع مشخص گفتگو نمودن

در فرجام کلام ملت مسلمان و به خون خفته افغانستان از هردو جانب گفتگو یعنی دولت و طالبان و شخصی ثالث که بحث و گفتگو را اداره میکند آقای خلیل زاد نماینده امریکا آرزومند اند که حکم قرآن **﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾** ^{الأنفال: ۱} را معیار قرار داده صلح را قبول و ازین بیشتر موجب نفاق، شقاق قتل، کشتار مهاجرت، مسافرت، خرابی و در بدری ملت مسلمان افغانستان حتی تجزیه این مرز بوم نگردیده مفاهمه و مصالحه امر الله **﴿﴾** بوده به جان و دل

بپذیرند. و من الله التوفیق

مؤخذ: گفتگو با مخالف از منظر قرآن .

مؤلف: مولود بحرامیان .

و ما علينا الا البلاغ المبین

بعضی و تعصب

از دیدگاه اسلام

قسمت دوم و آخر:

سید نصیر "هاشمی"

کسانی اهل بهشت هستند؟ اهل بهشت هر انسان فقیر و متواضعی است که اگر خدا را قسم دهد، خداوند قسمش را به جای می‌آورد و دعاء و خواسته اش را می‌پذیرد. فرمود: آیا اهل دوزخ را هم به شما معرفی نکنم؟ اهل دوزخ هر انسان لجوج و سرسخت در عداوت و بد دهن و بخیل و خود خواه و مغرور می‌باشد.»

بگونه مثال: شخص ثروتمندی که خوراک و پوشاک و مسکن خود و خانواده اش را، از راه حرام به دست می‌آورد، گرچه در نزد مردم مشهور، با ارزش و محترم باشد، اما در نزد الله ﷻ به اندازه بی‌حقیق و بی‌ارزش است که حتی دعایش را، نمی‌پذیرد.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): (أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا، وَإِنَّ اللَّهَ أَمْرُ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَهُ الْمُرْسَلِينَ) فَقَالَ تَعَالَى: { يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُّوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا } وَقَالَ تَعَالَى: { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ } ثُمَّ

مردی از فقرای مسلمین، (از آنجا) گذشت؛ پیامبر برای آنها گفت: « در مورد این مرد چه می‌گوئید؟ » سزاوار اینست که اگر خواستگار زنی شود؛ برایش نکاح نشود، و اگر شفاعت کند؛ شفاعتش پذیرفته نه شود، و اگر چیزی گوید؛ شنیده نشود. و پیامبر اکرم ﷺ فرمودند: این مرد در نزد الله ﷻ از همه داشته‌ها (ظرفیت‌های) زمین، به مثل آن مرد، بهتر است.

قابل یاد آور است که احياناً شخصی در نزد مردم از شرف، شهرت و مرتبه عالی برخوردار باشد؛ اما در نزد الله ﷻ جزئی ترین ارزشی ندارد، اما شخص دیگری که در نزد مردم هیچ جایگاه و ارزشی ندارد؛ لیکن در نزد الله ﷻ از حیثیت و جایگاه عالی برخوردار می‌باشد؛ زیرا معیار کرامت و برتری در نزد خداوند منان، ایمان و تقوا است، نه ثروت، شهرت و جایگاه.

حَارِثُ بْنُ وَهَبِ الْخَزَاعِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ (ص) يَقُولُ: (أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ الْجَنَّةِ كُلِّ ضَعِيفٍ مَتَّعَفٍ، لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لِأَبْرَهُ أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ النَّارِ كُلِّ عُتْلٍ جَوَّاطٍ مُسْتَكْبِرٍ...) : «^{۱۰}»

حارث بن وهب خزاعی گوید: شنیدیم پیامبر ﷺ می‌فرمود: آیا به شما نگویم! چه

شهرت، ثروت و جایگاه معیار برتری نیست:

معیار کرامت و برتری در نزد خداوند سبحان، همانا ایمان و عمل صالح است، احياناً انسانی در نزد مردم دارای عزت و منزلت است، و دیگری نزد آنها بی‌ارزش است، اما در نزد خداوند متعال (به اعتبار ایمان و تقوا) هر دو، دارای ارزش و کرامت اند.

از ابوالعباس سهل ساعدی روایت است که گفت: « مَرَّ رَجُلٌ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: (مَا تَقُولُونَ فِي هَذَا). قَالُوا: حَرِيٌّ إِنْ خُطِبَ أَنْ يَنْكَحَ، وَإِنْ شَفَعَ أَنْ يَشْفَعَ، وَفَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): (هَذَا خَيْرٌ مِنْ مَلَأِ الْأَرْضَ، مِثْلَ هَذَا). »^۹

مردی از کنار رسول اکرم ﷺ عبور کرد. پیامبر اکرم ﷺ به اشخاصی که نزد او نشسته بودند، فرمود: « در مورد این مرد چه می‌گوئید (چه نظر دارید)؟ » گفتند: مردی سزاوار اینست که اگر دختری را خواستگاری کند؛ به نگاهش درآید، و اگر شفاعت کند؛ شفاعتش پذیرفته شود، و اگر سخنی گوید؛ شنیده می‌شود. (راوی) می‌گوید: آنگاه پیامبر سکوت کرد. درین هنگام

ذَكَرَ الرَّجُلُ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثُ أَغْبَرَ يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ: يَا رَبَّ! يَا رَبَّ! وَيَطْعَمُهُ حَرَامًا، وَمَشْرَبُهُ حَرَامًا، وَمَلْبَسُهُ حَرَامًا، وَغَدِيئِي بِالْحَرَامِ؛ فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ؟»^{۱۱}

از ابوهریره رضی الله عنه روایت شده است که گفت: پیامبر خدا فرمودند: «ای مردم! همانا الله تعالی پاک و منزّه از همه عیوب است و جز پاک را قبول ندارد و خداوند سبحان به آنچه پیامبران را امر فرموده، مؤمنان را (نیز) امر کرده است، چنانچه خداوند متعال می فرماید:

﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا﴾^{المؤمنون: ۵۱}

ای پیامبران! از روزی های پاکیزه (و حلال) بخورید و رفتار شایسته انجام دهید.» خداوند متعال می فرماید:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾^{البقرة: ۱۷۲} ای کسانی که ایمان

آورده اید! از پاکیزه ها، آنچه که شما را، روزی داده ایم، بخورید «سپس پیامبر صلی الله علیه و آله از مردی نام برد که زولیده و خاک آلود، به سفر طولانی (سفر حج یا سایر سفرها) میرود و دستهایش را مرتباً به سوی آسمان بلند کرده، تضرع کنان دعا می کند: ای پروردگارا! پروردگارا، در حالی که خوراکش حرام، و آشامیدنی اش حرام، و پوشاکش حرام است، و با حرام تغذیه شده است، پس چگونه دعایش قبول خواهد شد؟!»

رسول اکرم صلی الله علیه و آله به این ارشاد و تنبیه حکیمانه، بر تمام امتیازات ظاهری و مادی، با قلم سرخ خط بطلان کشیده، حق اصالت و امتیاز را به شخص مؤمن با تقوا می دهد، و تأکید می کند که برای تقرب به حریم مقدس الله (جلت عظمته) هیچ وسیله ای جز ایمان، اطاعت و تقوا مؤثر نیست.

نسب و رنگ باعث امتیاز نیست: دکتور قرضاوی در «حلال و

احیاناً شخصی در نزد مردم از شرف، شهرت و مرتبه عالی برخوردار باشد؛ اما در نزد الله تعالی جزئی ترین ارزشی ندارد، اما شخص دیگری که در نزد مردم هیچ جایگاه و ارزشی ندارد؛ لیکن در نزد الله تعالی از حیثیت و جایگاه عالی برخوردار می باشد؛ زیرا معیار کرامت و برتری در نزد خداوند منان، ایمان و تقوا است، نه ثروت، شهرت و جایگاه.

را از میان شما نبود ساخت، (هر کس دارای یکی از این دو حالت است) یا مسلمان پرهیزگار یا گناه کار بد بخت. شما از آدم، و آدم از خاک است؛ جماعتی که به اقوام و نیاکان خود، بر دیگران فخر می نمایند، جز این نیست که نیاکان شان اکنون به صورت ذغالی از ذغالهای جهنم در آمده اند و اگر از این کار دست برندارند قطعاً، آنان در نزد الله تعالی ذلیل تر از حیوانی بنام خنفساء (سرگین گردانک) که کثافت را با پوزه اش لول می دهد؛ خواهند بود.

این حدیث تذکر به کسانی است که به آبا و اجداد قدیمی خود از فراغنه مصر و پادشاهان ایران و غیر آنان از عرب و عجم جاهلیت که به قول رسول اکرم صلی الله علیه و آله اکنون به صورت ذغال جهنم در آمده اند، مباحات و افتخار می نمایند که از این کار دست بردارند.

منابع و مآخذ:

- ۹- امام بخاری (رحمه الله)، صحیح البخاری، ۷۰ - کتاب النکاح، ۱۶ - باب: الأکفاء فی الدین، ح ۴۸۰۳ و (۶۰۸۲)
- ۱۰- أخرجه البخاری فی: ۶۵ کتاب التفسیر: ۶۸ سورة ن والقلم: ۱ باب عتل بعد ذلک زنیم.
- ۱۱- امام مسلم، صحیح مسلم، تحقیق عبدالقایی، باب قبول الصدقة من الکسب الطیب وتریتها، ج ۲، ص ۷۰۳، ح ۱۰۱۵.
- ۱۲- امام بخاری (رح)، باب ما ینهی من السباب واللعن. ۵۷۰۳۴۴. امام مسلم (رح)، باب إطعام المملوک مما یاکل، ۱۰ - ح (۱۶۶۱).
- ۱۳- جامع الأحادیث، جلال الدین السیوطی، ج ۷، ص ۷۹. به نقل از امام أحمد (رح)، مسند ج ۵، ص ۱۳۸، ح ۲۱۴۴۵.
- ۱۴- سنن أبی داود، باب فی الثفأخر بالأخساب. ح ۵۱۱۸. قال الألبانی: حدیث حسن.

حرام در اسلام» در این مورد، داستانی از طعنه زدن ابوذر غفاری به بلال حبشی را نقل نموده است:

امام بخاری رضی الله عنه روایت کرده است که ابوذر و بلال حبشی رضی الله عنهما که هر دو از سابقین اولین بودند، بر همدیگر عصبانی شدند و نا سزا گفتند، تا آنجا که ابوذر به بلال گفت: ای پسر زن سیاه پوست! بلال شکایت آنرا نزد پیامبر صلی الله علیه و آله آورد، و پیامبر به ابوذر فرمود: (یا ابا ذر! اعیرته بأمة إنک امرؤ فیک جاهلیة.)^{۱۲} آیا عیب مادرش را بر رخ او می کنی؟! به راستی شما مردی هستی که هنوز در وجودت (اخلاق) جاهلیت باقی است.

ابوذر رضی الله عنه خود روایت نموده است که پیامبر صلی الله علیه و آله برایش فرمود: (انظر فانک لست بخیر من أحمر ولا أسود إلا أن تفضلہ بتقوی الله.)^{۱۳} آگاه باش که تو از سرخ پوست و نه از سیاه پوست بهتر نیستی، مگر این که به تقوا برتری داشته باشی.

رسول اکرم صلی الله علیه و آله خشم و غضب خود را با عبارات و کلمات قاطع و خورد کننده، بر کسانی ابراز داشت که با آبا و اجداد خود افتخار می نمایند: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم): «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ أَذْهَبَ عَنْكُمْ غِبِّيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ وَ فُخْرَهَا بِالْآبَاءِ مُؤْمِنٌ تَقِيٌّ وَ فَاجِرٌ شَقِيٌّ أَنْتُمْ بَنُو آدَمَ وَ آدَمُ مِنْ تَرَابٍ لِيَدْعَنَّ رَجُلٌ فُخْرَهُمْ بِأَقْوَامٍ إِنَّمَا هُمْ فَحْمٌ مِنْ فَحْمِ جَهَنَّمَ أَوْ لِيَكُونَنَّ أَهْوَنَ عَلَى اللَّهِ مِنَ الْجِعْلَانِ الَّتِي تَدْفَعُ بِأَنْفِهَا التُّنَّ.»^{۱۴}

از ابوهریره رضی الله عنه روایت است که گفت: رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: بی گمان الله تعالی نخوت جاهلیت و فخر فروشی به نیاکان

عوامل اصلی فساد اداری

قسمت اول:

هدایت الله " هدمند نبی پور "

چکیده

فساد یگانه عامل ویرانگر در موجودیت بشر بوده است که هنگام خلقت انسان و مأموریتش در کره خاکی فرشتگان الهی به سبب همین عامل ویرانگر و تباه کن با خلقت انسان به مخالفت برخواسته و آن را سبب تباهی و نابودی زمین تلقی کردند. از طرف دیگر فساد اداری بخش جدای ناپذیر از عملکرد انسان در سیستم های حکومت داری و نظام بوده است که جز در عصر پیامبر رحمت و خلفای راشد نمی توان حکومت های دیگر و حکومت داری های دیگر را از این لحاظ برائت داد، زیرا حکومت ها و صاحبان قدرت خواه مخواه به گونه یی در فساد اداری و در گسترش فساد اداری در دوایر دولتی با استفاده از قدرت و صلاحیت خویش دخیل بوده اند که تاریخ بر آن گواه است.

در این مقاله آنچه که مورد بحث قرار گرفته است، چپستی فساد اداری در بعد حقوقی، سیاسی، اجتماعی و ... تعبیرات قرآنی و حدیثی در مورد فساد، مبارزه اسلام با فساد اداری، و دریافت کلید محو فساد اداری است. در مرحله اول این تحقیق، تلاش شده تا فساد در لغت و اصطلاح تعریف شود و بعد از آن کوشش شده تا مفهوم کلی فساد در فقه، حقوق، سیاست، جامعه و ... به بررسی گرفته شود.

در مرحله دوم، روی فساد اداری و راه کارهای محو فساد اداری بحث کامل و گسترده ای صورت گرفته است. که حد اقل بتواند نقشی را در جامعه از

لحاظ دینی و قانونی ایفا نماید.

نتیجه ای که از این تحقیق به دست می آید این است، که فساد اداری بزرگ ترین عامل بدبختی یک جامعه و ملتی است که این پدیده شوم دامنگیر آن جامعه شده است. این پدیده شوم از آدرس قرآن، حدیث پیامبر بزرگ اسلام، فقه و فقه های اسلامی و از جانب سیاستمداران اسلامی و غیر اسلامی در سطح جهانی و از نگاه اخلاقی و قانونی و جامعه شناختی مورد ذم و نکوهش قرار گرفته تا آگاهی مقدماتی برای بهبود زندگی بشر باشد. اما با تأسف که بشر تا هنوز نتوانسته برامیال و اغراض درونی خود فایق آید تا نه تنها که فساد را انجام ندهد بلکه بر علیه هر نوع فساد مبارزه کند، دیده می شود که با تمام گوشزد های زمینی و فرا زمینی هنوز که هنوز است بشر در منجلاب بدبختی ها از آدرس فساد (چه اخلاقی، اداری، سیاسی، نظامی، و ...) دست و پا می زند تا رهایی یابد. پس تازمانی بشر از منجلاب بدبختی ها رهایی نمی یابد که در فساد غوطه ور باشد بدون تردید راه سعادت بشر در عرصه های مختلف شناخت فساد و دوری از هر نوع فساد است که سبب بدبختی های فردی، خانوادگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، تجاری و غیره بوده است.

کلید واژه ها: (فساد، فساد اداری، اسلام، فقه، و حقوق)
مقدمه

موضوع مورد بحث ما در این تحقیق فساد اداری و راه کارهای نجات بشریت از منجلاب بدبختی از آدرس فساد است

که هم در آموزه های دینی و هم در آموزه های حقوقی اجتماعی و سیاسی مردود دانسته شده که یگانه عامل برای تباهی جامعه و ملت دانسته شده است. برآیند ما از این روزنه این عامل بدبخت کننده افراد و جامعه شناسایی و عاملان آن در محور صلاحیت حاکم شرع، و قانون مورد بررسی، پی گرد و مجازات قرار گیرند. تا پندی برای دیگران و زمینه فراهم آمدن سعادت ملت و جامعه از هر لحاظ باشد.

در رابطه به پیشینه تحقیق می توان گفت: این موضوع به صورت پراکنده و از جوانب مختلف با عناوین مختلف از جانب نویسندگان مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. و گاهی هم دیده شده که تعدادی از مقالات نویسندگان را منحیث یک کتاب جمع آوری نموده به دسترس خوانندگان قرار داده اند از جمله نویسندگان می توان به قضاوتمند عبدالصیر شیخ احمدی اشاره کرد که کتابی را تحت عنوان اسلام و مبارزه با فساد اداری به رشته ای تحریر در آورده است. هم چنان جمعی از علما و نویسندگان وزارت حج و اوقاف کتابی را تحت عنوان مبارزه علیه فساد اداری به چاپ رسانده اند که مباحث مختلفی در آن به

رشته تحریر در آمده است. قاضی محمد نذیر محمدی کتابی را تحت عنوان بصیرت های اسلامی به چاپ رسانیده است که در حقیقت مجموعه ای از مقالات ایشان می باشد که در آن کتاب

مقاله ای را در رابطه به فساد اداری نیز گنج‌نایده است. هم چنان می‌توان از مقالات قاسم علی صداقت تحت عنوان عوامل اقتصادی فساد اداری، و دکتر عبدالقیوم سجادی تحت عنوان فساد سیاسی، عوامل و راهکارها، در فصلنامه تخصصی گفتمان نو نام برد که در شماره بیست و چهارم سال ۱۳۸۸ به نشر رسیده است. مقاله دیگری تحت عنوان و اکاوی ریشه‌های سیاسی فساد اداری در افغانستان در شماره چهاردهم و پانزدهم فصلنامه گفتمان نو که در سال ۱۳۸۶ از محمد هدایت به نشر رسیده است، و آخرین مقاله ای که مورد بررسی قرار گرفته است فساد اداری، علل و پیامد های آن بر توسعه از سلمان علی سروش است که در شماره ۵۵ فصل نامه علمی - پژوهشی سارنوال سال ۱۳۹۸ اقبال چاپ یافته است.

در کل مقاله حاضر روی محور اصلی یعنی همان فساد و فساد اداری و راهکار های گزار از آن می‌چرخد که بحث های مختلفی را در خود جای داده است از جمله: مفهوم شناسی فساد - فساد اداری، بعد حقوقی فساد، بعد سیاسی فساد، بعد فقهی فساد و دیدگاه فقهای اسلامی در مورد فساد و بعد اجتماعی فساد - فساد اداری....

پس در کل، اعتدا به نفوس، اموال، درآمد ها و دارای ها، به معنای عام کلمه شامل فساد شده می‌تواند. ولی باید گفت که تعاریف متعدد و مختلفی از اصطلاح فساد ارائه شده اما تعریف معینی وجود ندارد، مگر همه تعاریف بر محور یک موضوع می‌چرخد که: هرگاه فرد یا افراد جامعه از قدرت عامه استفاده بد کنند یا قدرت عامه را بد استعمال کنند، و یا وظیفه عامه را برای تحقق منافع و درآمد شخصی شان استفاده کنند شامل فساد می‌گردد همین خود سبب تباهی و بربادی یک ملت، نظام، جامعه و مملکت شده می‌تواند.

۱- چیستی فساد

فساد چیست و از کجا سرچشمه می‌گیرد و ارباب لغت در رابطه به آن چه دیدگاهی دارند اکنون به آن می‌پردازیم.

الف) مفهوم لغوی فساد

﴿وَيَسْعُونَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا﴾^۱ المائدة: ۳۳ و یا فساد خارج شدن شی از حد اعتدال را گویند چه کم باشد یا زیاد.^۱

فرهنگ فارسی عمید معانی ارائه شده را ذکر کرده هم چنان ایشان لهو و لعب را نیز از جمله معنای لغوی فساد دانسته است.^۲ هم چنان فساد را در مادیات و معنویات به معنای خراب شدن، از حالت صحیح و مسیر اصلی خارج شدن دانسته اند. پس فساد در لغت به معنای تباه شدن، ضد صلاح، و گرفتن مال شخص را به ظلم و ستم گویند.^۳

بدیهی است که مفهوم فساد، در لغت هر چه که باشد، در رشته های مختلف علوم انسانی، مفهوم ویژه خود را باز می‌یابد که البته نزدیک به معنای لغوی خواهد بود.

ب) مفهوم اصطلاحی فساد

فساد به معنای عام آن شامل تمامی اعتدا به نفوس، اموال و در آمدهاست. ولی همان گونه که گفته شد، تعاریف متعددی از اصطلاح فساد ارائه شده و تعریف معینی وجود ندارد، مگر همه تعاریف بر محور یک موضوع می‌چرخد که: فساد عبارت از بد استعمال کردن قدرت عامه یا وظیفه عامه برای تحقق منافع و در آمد شخصی است.

با توجه به تعاریف مختلفی که از اصطلاح فساد ارائه شده، می‌توان به تعریف ذیل اشاره داشت:

فساد، عبارت است از سلوک و تصرف ناپسندیده ای که برانجام وظیفه و به تبع آن بر جامعه تأثیر منفی برجای گذاشته و به تحقق مصلحت علیای جامعه توجه ندارد. و یا فساد عبارت از سوء استخدام قدرت عمومی برای تحقق منافع و درآمد خاص می‌باشد.^۴

ج) مفهوم فقهی و حقوقی فساد

مهم ترین مفهوم فساد در فقه و حقوق آن است که وصفی است برای

عقوق و معاملات و تصرفاتی که منشا اثر واقع نمی‌شوند. مهم ترین اثر فساد در یک معامله یا عمل حقوقی، وجود فسخ و اعاده وضعیت به حالت پیشین است. بنابر این، عقدی که فاسد اعلان شده، هر چه سریعتر در ظاهر نیز باید فسخ شود و وضعیت به حالت سابق برگردد. رأی همه فقهای و اندیشمندان مذاهب اسلامی همین است اما نگاه فقهای حنفیه این است که فساد عبارت از خدشه در وصف است نه در اصل عقد. به این معنا، که بایک عقد فاسد، هم تمام شرایط و ارکان بنیادی و لازم برای صحت یک معامله و عمل حقوقی فراهم است، منتهی در وصف آن خللی وارد آمده است. پس وقتی چنین خدشه ای بر طرف گردید، آن عمل حقوقی صحیح بوده و عقد دیگر لازم نیست.

در تعریف دیگر آمده است که: فساد وصف هر عمل حقوقی است که به جهت عدم رعایت قانون، فاقد هرگونه اثر حقوقی باشد. دیده می‌شود که در این تعریف دقیقاً فساد در برابر صحت بکار رفته است. پس هر تخطی و تجاوز از صلاحیت های قانونی به لحاظ قانونی و حقوقی عمل فساد و بدون اثر خواهد بود. پس به صورت کلی گفته می‌توانیم که مفهوم فساد در فقه و حقوق، علی الرغم اختلافات جزئی تا اندازه ای روشن است و به نتایج آن تمام اندیشمندان علم حقوق و فقه اتفاق نظر دارند.^۵

د) مفهوم سیاسی فساد

مفهوم فساد در عالم سیاست، بسیار متلون و متغییر و سیال بوده است؛ به گونه ای که هیچ کس نتوانسته است، یک مفهوم روشن و تا اندازه ای مورد اجماع به دست دهند. پس می‌توان این گونه تعریف کرد که فساد یعنی سوء استفاده از نقش و منابع عمومی برای منفعت خصوصی. یا تلاش برای کسب ثروت و قدرت از طرق غیر قانونی، سود خصوصی به قیمت سود عمومی، یا سوء استفاده از قدرت دولتی برای منافع شخصی بوده که یک رفتار ضد اجتماعی

محسوب شده که قدرت بهبود شرایط زندگی مردم را تضعیف می نماید. و یا گفته شده است که فساد چیزی است که عموم مردم، آن را فساد تلقی کنند. اما هریک از تعاریف فوق دارای اشکالاتی است چون یا به طور اخص به موضوع پرداخته یا بسیار عام. ولی تعریفی که هانتینگتون ارائه داده است شاید جامع تر باشد به این اساس به باین آن می پردازیم که می گوید: فساد به رفتار آن کارمندان عمومی اطلاق می شود که برای منافع خصوصی شان ضوابط پذیرفته شده را زیر پا می گذارند.^۶

ه) مفهوم فساد در قرآن کریم

واژه فساد و مشتقات آن به صیغه های مختلف، بارها در قرآن کریم تصریح شده است. پنجاه آیه در مناسبات مختلف در قرآن کریم ذکر و فساد را محکوم نموده و مفسدین را ملامت کرده است، و هم چنان قرآن کریم خطرناک بودن فساد و عواقب وخیم آن را برای جامعه گوشزد نموده است. چنانچه در مورد فساد و مفسدین در جامعه چنین تصریح نموده است:

﴿ وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسَافِرِينَ ﴾ البقرة: ۲۰۵

ترجمه: هنگامی که روی گرداند، در راه فساد در زمین کوشش کند و کشت و نسل را نابود سازد، و خداوند فساد را دوست نمی دارد.

مفسرین از تصریح کلمه "فساد" در آیات متعدد و در جاهای مختلف، مفاهیم مختلفی استنباط کرده اند، از جمله: ارتکاب معاصی، خرابی، فقر و کم شدن ثروت و دارائی، راهزنی، جنگ با خدا و رسول، شرک، قتل، قحطی، خشکسالی و از میان رفتن برکت، ارتکاب ظلم، گرفتن مال مردم بدون حق و قتل انبیا و مومنین.

یکی از تفسیرهایی که در مورد تفسیر آیات فوق اشاره کرده است، خوردن مال مردم به ناحق است که شامل خوردن مال مردم با استفاده از قدرت عمومی نیز می شود که رابطه

مستقیم با فساد اداری دارد. اما طبری^۷ در تفسیر آیه فوق می گوید: صواب آن است که در لفظ "افساد" تمام معاصی شامل است، چون ارتکاب معاصی، فساد در زمین است.

امام قرطبی نیز همین نظر امام طبری را تأیید کرده و در مورد جزء آیه (لایحِبُّ الفساد) می گوید: این آیه بطور کلی هر نوع فساد را شامل می شود، خواه فساد در زمین باشد، یا فساد در مال و یا هم فساد در دین و انشاء الله صحیح نیز همین است.^۷

ی) مفهوم فساد در احادیث نبوی

کلمه "فساد" در احادیث نبوی بارها ذکر شده است. چنانچه از حضرت ابی دراد^۸ روایت شده است که: رسول اکرم^ﷺ فرمود: « الا خیرکم بافضل من درجه الصیام و الصلاة و الصدقة قالوا بلی قال صلاح ذات البین فان فساد ذات البین هی الحاقه»

ترجمه: آیا شما را از عملی که از روزه، نماز و صدقه فضیلت بیشتری دارد باخبر نه سازم؟ اصحاب گفتند: بلی، پیامبر اسلام^ﷺ فرمود: مصالحه میان مردم، زیرا انداختن فساد در میان مردم هلاک کننده است. دیده می شود که در این حدیث پیامبر اسلام^ﷺ از فساد به عنوان عامل هلاک کننده یاد کرده و آن را برای جامعه خطرناک و ویران کننده خوانده است.^۸

حضرت معاویه^{رضی الله عنه} فرمود: سمعت رسول الله (صلی الله علیه وسلم) یقول: « انک ان اتبعت عورات الناس افسدتهم او کدت ان تفسدهم»

ترجمه: از رسول اکرم^ﷺ شنیدم که گفت: اگر تو حریم خصوصی مردم را جستجو کنی، آنان را فاسد ساختی، و یا نزدیک است که فاسد سازی.

در این حدیث نبی مکرم اسلام^ﷺ وارد شدن به حریم خصوصی افراد را سبب فساد مردم در جامعه دانسته است، چون وقتی امیر این کار را در رعیت خود انجام دهد، مردم از او یاد می گیرند و آن زمان کسی در جامعه امنیت نخواهد داشت.^۹

ز) مفهوم فساد در فقه اسلامی

علمای فقه اصطلاح فساد را بیشتر در عبادات و معاملات مورد بحث قرار داده و تقسیم بندی کرده اند.

بعضی فقها فساد را عبارت از عمل خلاف شرع می دانند که اثری بر آن مرتب نمی شود، این فقها میان عبادات و معاملات فرقی قایل نمی شوند، مگر در موارد استثنائی.

فقهای حنفی (در باب معاملات) فاسد را عملی تعریف کرده اند که در اصل مشروع است اما در صف خود غیر مشروع است. یعنی در ذات خود مشروع است اما یک صفت غیر مشروعی به آن عارض شده و آن را مشبوع می سازد. لذا معلوم می شود که در نامشروع بودن صفتی که بر معامله وارد می شود، اختلاف نظری وجود ندارد بلکه اختلاف نظر در مورد نتیجه ای که این صفت به بار می آورد وجود دارد.

بنابر آن در فقه اسلامی کلمه "فساد" به عملی گفته می شود که خلاف احکام شریعت اسلام باشد، خواه این عمل خلاف شرع، شامل درجه شدید یعنی حرام باشد و یا شامل مکروهات؛ در امور اخلاقی باشد یا اداری تفاوتی نمی کند.^{۱۰} ادامه دارد...

مأخذ:

- ۱- غلام الدین کلانتری، فساد اداری از دیدگاه اسلام، مقاله، مبارزه علیه فساد اداری، ۱۳۹۸، ص ۷۱ و ۷۲ (هم چنان عبدالصمدی شیخ احمدی، اسلام و مبارزه با فساد اداری، ۱۳۹۳، ص ۲)
- ۲- حسن عمید، فرهنگ فارسی عمید، کلمه فساد، ۳، ج ۷، ص ۸۷، ۱۳۸۱، ص ۱۳۴۰
- ۳- زین العابدین کوشان، گونه های از فساد اداری و راهکارهای مبارزه با آن، مقاله، مبارزه علیه فساد اداری، ۱۳۹۸، ص ۱۰۹
- ۴- غلام الدین کلانتری، فساد اداری از دیدگاه اسلام، مقاله، مبارزه علیه فساد اداری، ۱۳۹۸، صص ۷۲ و ۷۳
- ۵- محمد هدایت، واکاوی ریشه های فساد اداری در افغانستان، مقاله، گفتمان نو، شمار ۱۴ و ۱۵، تابستان و خزان ۱۳۸۶، ص ۲۶-۲۸
- ۶- همان، صص ۲۸ و ۲۹
- ۷- عبدالصمدی شیخ احمدی، اسلام و مبارزه با فساد اداری، ۱۳۹۳، صص ۲ و ۳
- ۸- سنن ترمذی (کتاب صفة القیامه باب ۵۶، حدیث شماره ۲۵۱۷)، الطبعة الاولى ۱۴۲۶ هـ ۲۰۰۵ م، ص ۷۲۳ (گرفته شده از کتاب اسلام و مبارزه با فساد اداری) ص ۳
- ۹- این حدیث در سنن ابی داود، کتاب ادب، باب نهی از تجسس به شماره ۴۸۸۸ ذکر شده است) ص ۹۱۵ بیروت، لبنان، دارالفکر، طبع اول ۱۴۲۶ هـ ۲۰۰۵ م، گرفته شده از کتاب اسلام و مبارزه با فساد اداری ص ۴
- ۱۰- عبدالصمدی شیخ احمدی، اسلام مبارزه با فساد اداری، ۱۳۹۳، ص ۴ و ۵

په امت ده قرآن کریم حقوق

لومړي برخه:

شيخ فريد الله ازهری

الحمد لله الذي بيّن أن القرآن هو أحسن الحديث فقال سبحانه و تعالى: ﴿اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُّتَشَابِهًا مَتَابِي تَفَسَّرُ مِنْهُ جُلُودٌ لِّذِينَ يَخْتَوُونَ رِزْقَهُمْ ثُمَّ تَلِينَ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ﴾ الزمر: ٢٣ والصلاة والسلام على محمد (ﷺ) الذي قال: (إن الله يرفع بهذا الكتاب أقواما و يضع به الآخرين). (صحیح مسلم) و على آله و صحبه أجمعين.

و بعد!

قرآن کریم د الله پاک هغه معجز او د نورو کتابونو ناسخ کتاب دی چې د ده ﷺ له لوري د حضرت جبریل امین (علیه السلام) په واسطه په حضرت محمد (ﷺ) د (٢٣) کلونو په وخت کې نازل شوی دی چې لوستل او تلاوت یې عبادت دی د نازلیدو موخه یې هدایت، لارښودل او د شرک، کفر، الحاد، بې دیني، ظلم، بربریت او تیري له منځه وړل او ټول بشر ته د هدایت، عدالت، انصاف، نجات او د یو الله ﷻ عبادت، معرفت، د عقیدې برابرول او لار ښودل دي او له هر ډول تغییر او تحریف څخه محفوظ دی؛ ځکه الله ﷻ نازل کړی، ساتنه او حفاظت یې هم هغه په خپله اخستې ده.

دغه مبارک کتاب قرآن کریم چې په

عمل کولو سره یې انسان د دوزخ له اور څخه خلاصون او ابدی سعادت مومي او له ده څخه اعراض او مخ اړول د جهنم د داخلیدو لامل ګرځي، نو دا پوښتنه کېدای شي چې د دي مقدس کتاب په مونږ څه حقوق او اداب لازم دي ترڅو هغه په ښه ډول ترسره کړو او په پای کې د الله ﷻ په فضل سره د ابدی راحت، نعمتونو او د جنت د داخلیدو وړ وګرځو، نو په لاندې ډول د قرآن کریم ځیني حقوق او اداب ذکر کوو:

١- د قرآن کریم لومړی حق په هغه ایمان لرل دي:

قرآن کریم یو د هغو اسماني کتابونو څخه دی چې الله ﷻ د انسان هدایت لپاره نازل کړي دي، د ارکانو د ایمان څخه یو دا هم دی چې د الله ﷻ په ټولو اسماني کتابونو ایمان او باور ولرل شي چې هغه ټول د الله ﷻ له لوري د لارښووني لپاره رالېږدول شوي، نو په قرآن کریم باندې ایمان درلودل په ټولو خلکو لازم او واجب دی چې له هغه پرته انسان مؤمن نه شي ګڼل کېدی په دې اړه الله ﷻ فرمایي:

﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ءَامِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ءَالِكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِ ءَالِكِتَابِ الَّذِي أَنزَلَ مِن قَبْلُ وَمَن يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ ءَالْيَوْمِ ءَالْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا﴾ النساء: ١٣٦

ژباړه: ای مؤمنانو! پر الله او د هغه په پیغمبر (محمد ﷺ) او پر هغه کتاب ایمان راوړئ چې الله پر خپل پیغمبر نازل کړی دی او پر هغو

کتابونو چې له دې څخه مخکې یې نازل کړي دي، چا چې له الله، د هغه له پرښتو، د هغه له کتابونو، د هغه له رسولانو او د اخرت له ورځي څخه انکار وکړ، هغه په ګمراهۍ کې سرگردان ډیر ليري لار.

په قرآن کریم او دارنگه په ټولو اسماني کتابونو ایمان لرلو سره دا لازم دی چې په ټول قرآن او کتابونو ایمان، باور او یقین ولرل شي نه دا چې په بعضي قرآن ایمان او عمل وشي او ځیني نور ایمان او عمل ونه کړي شي؛ ځکه انکار د بعضي څخه لکه انکار د ټول په شان دی، الله ﷻ فرمایي:

﴿أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ ءَالِكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَاءُ مَن يَفْعَلُ ذَلِكَ مِنكُمْ ءَالَا جَزَىٰ فِي ءَالْحَيَاةِ ءَالدُّنْيَا وَيَوْمَ ءَالْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰ أَشَدِّ ءَالْعَذَابِ ءَوَمَا ءَاللَّهُ بِغَفِيلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ﴾ البقرة: ٨٥

ژباړه: نو آیا تاسي د کتاب په یوه برخه ایمان راوړئ او په بله برخه یې کافران کېږئ؟ نو ستاسي څخه چې کوم خلک داسې وکړي، د هغو سزا به له دې پرته نوره څه وي چې د دنیا په ژوند کې ذلیل او خوار اوسېږي او په اخرت کې به ډېر سخت عذاب په لوري وړ وګرځول شي؟ الله ستاسي د دې کړنو څخه بې خبره نه دی.

٢- د قرآن کریم دویم حق د هغه تعلیم او تعلیم دی:

د اسلام مقدس دین کې د قرآن کریم

تعلّم، تعلیم او تبلیغ یا په بله اصطلاح په هغه ځان پوهول او بیا په هغه د نورو پوهول لازم او ضروري امر دی، د قرآن کریم هغه کچه علم چې مسلمان خپل ایمانیات، مونځ او هغه ضروري دیني احکام چې په هر چا یې کړن ضروري وي، لازم او فرض دي او همدارنگه لازم دی چې هر وخت کې دومره علماء شتون ولري چې د دین له لوري د خلکو اړینې دیني مسایل حل او فصل کړي او د دوی دیني پوښتنو ته ځواب ووايي او د علوم القرآن د اصولو او د احادیثو په هنداره کې د کلام الله سم مفاهیم، معاني او دیني احکام استنباط کړي او د دې مبارک کتاب وعد او وعید، انذار او تبشیر، مزایا، مواظ، قصص او ټول دیني احکامو باندې د خپل توان او وسي سره سم خلک خبر کړي. له همدې کبله دا امت د نورو امتونو څخه غوروالی لري چې نورو ته د دین امور رسوي، الله ﷻ فرمایي: ﴿ كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ ﴾ آل عمران: ۱۱۰

ژباړه: وی تاسې (په علم د الله کې) غوره ډله چې د انسانانو د لارښودني او اصلاح لپاره منځ ته راوړل شوې ده، تاسې د نېکې امر کوئ او له بدیو څخه منع او په الله ایمان لرئ.

نود دې امت له دندو څخه دا هم ده چې ښو کړنو ته خلک راوغواړي او له بدیو څخه هغوی وژغوري.

نوپه مور باندې د قرآن کریم د حقوقو څخه دا هم دی چې مور هڅه وکړو ترڅو د قرآن کریم تعالیم غیر مسلمانانو ته هم ورسوو او د ده اثار او خیر عام کړو؛ ځکه قرآن کریم د ټولې نړۍ لپاره لارښود دی د یو ځانگړي توکم، قوم او هیواد لپاره نه دی بلکې دا د ټولو انسانانو او بشر د نجات او هدایت کتاب دی نو د خلکو د دین د علومو تعلیم او د مدارست حلقات باید پیاوړې کړو ترڅو د حضرت نبي کریم ﷺ د دې زریښې وینا مصداق وگرځو: (خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَ عَلَّمَهُ.)^۱ و في رواية: (خَيْرُكُمْ، أَوْ أَفْضَلُكُمْ

مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَ عَلَّمَهُ.)^۲

ژباړه: غوره د تاسې هغه څوک دی چې قرآن زده کړي او بیا یې نورو ته وښايي.

د قرآن کریم تلاوت ادابو څخه دا هم دی چې خشوع، عاجزي، تدبر او ژړا ورسره وي نو چې کله په هغه باندې پوهه او علم نه وي، نو څرنگه به تلاوت ذکر شوي امورو ته شامل شي، قرآن کریم خويوازي نوم د لفظ لپاره نه دی بلکې قرآن خو نوم د لفظ او معنا دواړو لپاره دی؛ ځکه مقصود یوازې تلاوت نه دی او چا چې د قرآن کریم څخه یوازې هدف او موخه لوستل او تلاوت وگرځولو معانیو او مفاهیمو د هغه ته یې هیڅ پاملرنه ونه کړه نو دهغو مشابېت راځي د هغو اهل کتابو سره چې الله پاک د هغوی په هکله فرمایي دي:

﴿ وَمِنْهُمْ أُمِّيُونَ لَا يَلْمِزُوكَ الْكَتَّابَ إِلَّا أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴾ البقرة: ۷۸

ژباړه: او ځینې له دغو (یهودانو) څخه آمیان دي چې نه پوهیږي په کتاب (تورات) باندې پرته له هیلو (آرزوگانو) د خپلو نفسونو او نه دي دوی مگر خو یې دلیلې کمان کوي.

په آیت کې (د) (إِلَّا أَمَانِيَّ) په معنا کې ځینو مفسرینو دوه قوله کړي: چې یو یې دا دی: یعنی په معنا یې نه پوهیږي مگر په تلاوت یې.

❖ ۳- د قرآن کریم درېیم حق په هغه عمل کول دي:

قرآن کریم ﷻ د دې لپاره نازل کړی دی چې انسان په هغه د علم سره سره عمل هم وکړي، حلال یې حلال وگڼي او حرام حرام وگڼي په اوامرو یې عمل وکړي او د نواهیو څخه یې منع شي او خپل اعمال، کردار، کړه وړه او اخلاق د قرآن سره سم برابر کړي، په دې اړه خپله نمونه حضرت رسول اکرم ﷺ وگرځوي چې یې بي عائشه رضی الله عنها فرمایي: (كَانَ خُلُقُهُ الْقُرْآنَ.)^۳

ژباړه: د هغه (ﷺ) اخلاق قرآن وو، یعني ټول اعمال او کړنې یې د قرآن کریم سره سم برابر او موافق وو.

په قرآن کریم به د عمل کولو له کبله به سلف صالحینو لکه صحابه کرامو، تابعینو

او تبع تابعینو د یو سورت په یادولو ډېر کلونه تیر کړل ترڅو چې په هغه ښه عمل وکړي شي، له ځینو څخه داسې رانقل شوي: (عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: حَدَّثَنَا مَنْ كَانَ يُقْرَأُ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُمْ كَانُوا « يَفْتَرُونَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ آيَاتٍ »، فَلَا يَأْخُذُونَ فِي الْعَشْرِ الْآخِرَى حَتَّى يَعْلَمُوا مَا فِي هَذِهِ مِنَ الْعِلْمِ وَالْعَمَلِ، قَالُوا: فَعَلِمْنَا الْعِلْمَ وَالْعَمَلَ.)^۴

ژباړه: د ابو عبد الرحمن څخه روایت دی چې مونږ ته هغو اصحابو روایت کړی چې د رسول ﷺ څخه به یې درسونه لوستلو چې دوی به د رسول الله ﷺ څخه لس آیاتونه زده کړل تر هغو به یې نور لس آیاتونه نه ترې اخستلو ترڅو به چې د هغو په اړه علم او عمل ښه نه وه یاد کړي، ویل به یې اوس مو علم او عمل دواړه زده کړل.

دا رنگه انس رضی الله عنه فرمایي: (كان الرجل إذا قرأ البقرة وآل عمران جل في أعيننا).

ژباړه: کله به چې په مونږ کې یو سري د البقرې او آل عمران سورتونه ولوستلو (یاد کړو) د مونږ په سترگو کې به ستر شو.

د امام مالک رضی الله عنه څخه روایت دی چې فرمایي: (أن عبد الله بن عمر مكث على سورة البقرة، ثمانين سنين يتعلمها.)^۵

ژباړه: عبد الله بن عمر د سورت بقرې په حفظ او علم باندې اته کاله تیر کړي وه.

الله ﷻ هغه یهودیان چې علم لري او عمل پرې نه کوي له خره سره مشابه کړي دی او فرمایي:

﴿ مَثَلُ الَّذِينَ حُمِلُوا الثَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا بِإِذْنِ اللَّهِ يَتَسَوَّى مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴾ الجمعة: ۵

ژباړه: مثال د هغو کسانو چې په تورات باندې مکلف گرځول شوي ول (چې عمل پرې وکړي)، بیا کله چې هغوی د هغه پیښې پورته نه کړ، د هغه خره په څیر دی چې کتابونه ورباندې بار کړل شوي وي (او کته

ترې نه شي اخیستای). له دې څخه هم ډېر بد مثال د هغو خلکو دی چې د الله آیتونه یې درواغ گنلې دي. دغسي ظالمانو ته الله هدايت نه کوي.

یعنی عمل یې په تورات ونه کړو او خپله ذمه واري یې پوره نه کړه. نو د دوی داسې بد مثال دی لکه چې څرنگه پورته ذکر شو.

او الله ﷺ د اهل کتابو د هغې ډلې صفت بیان کړی دی چې په خپلو کتابونو یې عمل کړی وه او فرمایي: ﴿الَّذِينَ آتَيْنَهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَتَّى تَلَوتِيَهُ اُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ فَاُولَئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ﴾^{البقرة: ۱۲۱}

ژباړه: هغه کسان چې مونږ کتاب ورکړی (دغه د اهل کتاب مؤمنان) دا کتاب په حق لولي؛ هم دغو کسانو ایمان راوړي په دغه (کتاب پرته له منحرفینو)؛ او هغه څوک چې کافر شي په ده نو دغه کسان هم دوی دي زيانکاران (چې ایمان په کفر بدلوي).

یعنی هغه اهل کتاب چې د نازل شوو کتابونو حلال حلال گڼي او حرام یې هم حرام گڼي او تحریف پکې نه کوي نو دوی هم په حقیقت کې ایمان لرونکي دي.

دا رنگه الله ﷺ د سورت الاعراف په (۱۷۵-۱۷۶) آیتونو کې د هغو خلکو قصه بیانوي چې څه علم یې د آیاتونو حاصل کړی وي خو عمل پرې نه کوي هغوی ته یې د سې سره تمثیل ورکړی ترڅو د هغه ډول عملونو څخه ځانونه وژغورل شي.

بناءً د علم ثمره عمل دی او عمل نه وړاندې باید علم زده کړی شي تر څو علم په سمه طریقه شتون ومومي د دې وجهې څخه امام بخاري په خپل کتاب صحیح کې باب ۳۳۳ کېښودلی دی: (باب العلم قبل القول و العمل) باب دی په دې کې چې علم وړاندې د قول او عمل څخه وي، نو ځکه علماء فرمایي:

العلم بلاعمل عقيم والعمل بلاعلم سقيم و كلاهما صراط مستقيم
یعنی: علم دعمل پرته شنب وي او

عمل دعلم پرته زنجور وي او دواړه صراط مستقیم دي.

عبد الله بن عباس رضي الله عنه فرمایي: (و من لم يعمل بالقرآن من هذه الأمة فان القرآن قد يكون حجة عليه).

ژباړه: چا چې له دغه امت څخه په قرآن باندې عمل ونه کړو، نو په ځینې حالاتو کې قرآن په هغه حجت گرځي. أعاذنا الله من هذه الحالة.

❖ ۴- د قرآن کریم څلورم حق د هغه په تلاوت کې اخلاص کول دي:

اخلاص حقیقت د دین دی او ټولو

رسولانو د دعوت مضمون دی لکه چې الله ﷺ فرمایي: ﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقِيَمَةِ﴾^{البينة: ۵}

ژباړه: دوی ته امر شو مگر په دې چې د الله عبادت وکړي په داسې حال کې چې اخلاص کوونکي وی د دین هغه لره او حق ته مائل وی لمونځ برپای کړي او زکات ادا کړي چې دغه برابر ثابت دین دی.

اخلاص یعنی خالص او یوازې د الله ﷺ عبادت او د هغه رضا طلبول او په ټولو کړو وړو، ویناوو، پټ او څرگنده حالاتو کې د هغه نیت کول او دریا، سمعت، خان ښودني او د هر ډول دنیاوي غرضونو څخه د خپل عبادت او ایماندارۍ حفاظت او خلاصون ته اخلاص وایي. بناءً د هر ډول عیب، خان ښودني او مدحې څخه د نیت او عمل جوړول اخلاص دی.

د قرآن کریم تلاوت یو لوی عبادت دی په داسې شان سره چې په یو حرف لوستلو سره یې لس نیکې حاصلېږي او هر عبادت او عمل صحت د نیت او اخلاص پورې تړاو لري حتی عادتونه او عام اعمال چې اسلامي شریعت سره مخالف نه وي هغه هم نیت سره عبادت گرځي په دې اړه ابن عابدین رضي الله عنه داسې ويلي دي: (فِيَانِ النَّيَّةِ تُصَيِّرُ الْعَادَاتِ عِبَادَاتٍ).^{«۶»}

ژباړه: نیت داسې یو څیز دی چې عادات

په عباداتو گرځوي.

ټول عملونو په نیت پورې تړل شوي لکه چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمایي: إنما الأعمال بالنيات...^{«۷»} ټولې کړنې او عملونه په نیت پورې تعلق لري.

انسان چې کله د یو عمل په اخلاص سره نیت وکړي هغه که ترسره هم نه کړي الله ﷻ ورته د هغه عمل اجر ورکوي څرنگه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایي: (مَنْ سَأَلَ اللَّهَ الشَّهَادَةَ بِصِدْقٍ مِنْ قَلْبِهِ، بَلَّغَهُ اللَّهُ مَنَازِلَ الشُّهَدَاءِ، وَإِنْ مَاتَ عَلَى فِرَاشِهِ).^{«۸»}

ژباړه: څوک چې په اخلاص سره د الله تعالی څخه شهادت وغواړي الله تعالی هغه د شهیدانو مقام ته رسوي که څه هم په خپل فرس باندې مړ شي.

داسې مفهوم لس گونو احادیثو بیان کړی لکه د اسراء او معراج حدیث کې هم دا مفهوم بیان شوی چې د الله ﷻ له لوري نبي کریم صلى الله عليه وسلم باندې لمونځونه فرض شول او دا هم ورته وویل شول چې چا د ستا امت څخه په نیکي کولو قصد او عزم وکړو یو چند اجر به ورکول کېږي که څه هم کړی یې نه وي او چا چې نیکې وکړه هغه لره لس چنده اجر ونه ورکول کېږي.

دا رنگه الله ﷻ فرمایي:

﴿قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ﴾^{الاعراف: ۲۹}

ژباړه: ووايه! چې امر کړی دی رب زما په عدالت سره او د لمانځه په وخت کې خپل مخونه وای (د الله په لور) د هغه عبادت وکړئ په داسې حال کې چې خالص هغه ته دین اړونکي یاستی.

کوم عمل، طاعت او عبادت سره چې ریا او سمعت گډ شي، نو هغه عمل باطل شي ثواب او اجر پرې نه مرتب کېږي، لکه څرنگه چې الله ﷻ فرمایي:

﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا يُبْتَغُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِثَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ

عَلَيْهِ تَرَابٌ فَأَصَابُهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لَا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿البقرة: ٢٦٤﴾

ژباړه: ای مؤمنانو! خپل خیراتونه په احسان بارولو او آزار رسولو، د هغه چا په څیرمه خاوري کوئ، چې خپل مال محضي خلکو ته د خان بسودلو لپاره لگوي او نه یې پر خدای ایمان وي او نه پر آخرت. د هغه د لگښت مثال داسې دی، لکه یوه ښویه تېره چې دوره پرې ناسته وي، کله چې باران پرې وورېږي، ټوله دوره ترې یوسې او تېره هماغسې ښویه پاکه پاتې شي. دې خلکو چې په خپل گومان سره د خیرات کومه نېکي کتلې وه، له هغې څخه هیڅ شی د هغولاس ته نه ورځي او داسې کافرانو ته سمه لاره بسودل د الله عادت نه دی.

کوم عمل کې چې ریا او خان بسودنه شتون ولري د هغه عمل څخه اخلاص ختم شي او اجرې له منځه لاړ شي.

له ابو هریره رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمایلي دي: (إِنَّ أَوَّلَ النَّاسِ يُقْضَىٰ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَيْهِ، رَجُلٌ اسْتَشْهَدَ، فَأَتَىٰ بِهِ فَعَرَفَهُ نَعْمَةً فَعَرَفَهَا، قَالَ: فَمَا عَمِلْتُ فِيهَا؟ قَالَ: قَاتَلْتُ فِيكَ حَتَّى اسْتَشْهَدْتُ، قَالَ: كَذَبْتَ، ... حَتَّى أُلْفِيَ فِي النَّارِ...).^٩

ژباړه: د قیامت په ورځ به د ټولو څخه رومی د دريو ډولو خلکو فیصله کېږي یو د هغه سړي چې شهید شوی وي رابه وستلی شي (الله پاک) به ورته خپل ټول نعمتونه چې په ده کړي وه یادونه وکړي نو دی به یې اعتراف وکړي (الله) به ورته وایي د ما د نعمتونو په وړاندې تا څه کړي وه؟ (شهید) به ووايي: د ستا په لاره کې مې جگړه کړې وه تر دې چې شهید شوم. (الله) به ورته ووايي: درواغ دي وویل بلکې تا د دې لپاره جگړه کوله چې درته وویل شي دا څومره زړه ور دی او دا درته (په دنیا کې) ویل شوې دي بیا به امر پرې وکړی شي په مخ به کش کړی شي تر دې چې اور کې اوغورځولی شي، بل هغه سړی دی چې علم یې زده کړی وي او نوروته یې هم

بسودلی وي او قرآن کریم یې لوستلی وي، دی به هم راوستلی شي (الله) به ورته د خپلو نعمتونو یادونه وکړي او دی به پرې اعتراف وکړي (وېه یې پیژني)، الله صلی الله علیه و آله ورته ووايي: تا د دې نعمتونو په مقابل کې څه کړې وه؟ ځواب به ورکړي ما علم زده کړی وو او نوروته مې هم بسودلی وو او د تا د رضا لپاره مې قرآن لوستلی وو، الله صلی الله علیه و آله به ورته ووايي: دروغ دي وویل بلکې تا علم د دې لپاره زده کړی وو چې درته عالم وویلی شي او قرآن دي لوستلی وو د دې لپاره چې درته قاري وویلی شي او دا درته په دنیا کې ویلی شوې دي، بیا به پرې امر وشي په مخ به کش کړلی شي اور ته به اوغورځولی شي ....

ابن القيم رحمته الله چې دا حدیث ذکر کړی دی بیا یې ویلي دي: ما له شیخ الاسلام څخه اوریدلي وه چې ویلي: غوره خلک انبیاء دي او بد هغه دروغجن خلک دي چې دوی سره خان مشابه کوي او دا دعوی کوي چې دوی د هغوی په څیر دي او حال دا چې د هغوی اعمال د هغوی په څیر نه دي. د انبیاءو څخه ورسته علماء، شهداء، صدیقین او مخلصین دي او بد خلک هغه دي چې ځانونه دوی سره مشابه کوي چې فکر وشي دوی د هغوی په څیر دي او دوی د هغوی په څیر نه دي.^{١٠}

په دې حدیث کې د قرآن کریم هغه قاري لپاره هم سخت وعید ذکر شوی چې د اخلاص پرته، د ځان بسودني، د نوم، شهرت، د ده د صفت او مدحې کولو او ریا په موخه تلاوت او قرأت کوي، نو لازم دی چې د الله صلی الله علیه و آله د کتاب تلاوت او دا رنگه ټول عبادات، طاعات او خپلې کړنې پوره په اخلاص سره ترسره کړو.

د اخلاص په هکله امام بخاري په خپل صحیح کي د هغو دري نفرو واقعه په خپل سند سره را نقل کړی دی چې د غار خوله د یو غټ کټ د رابښویدو لامله پرې بنده شوه او الله صلی الله علیه و آله ته یې هغه خپل صالحه اعمال چې خالص د الله صلی الله علیه و آله لپاره یې کړي وه وسیله وگرځول الله صلی الله علیه و آله هغه کټ د دوی دعا راغوښتلو له کبله د غار له خولې څخه لرې کړو.^{١١}

د اخلاص په اړوند دا ذکر شوي نصوص او نور نصوص مونږ ته دا پیغام راکوي چې اخلاص د ټولو عباداتو او اعمالو روح دی چې له هغه پرته ټول اعمال او عبادات که هغه د قرآن کریم تلاوت او علم وي او که هغه نور عبادات وي، هبَاءً مَنثورًا دي، څرنګه چې الله صلی الله علیه و آله فرمایي: ﴿وَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ أَخْرَجَهُمْ مِنَ ظُلُمَاتٍ إِلَىٰ نُورٍ بِإِذْنِهِ﴾ الفرقان: ٢٣

ژباړه: او هر څه چې دهغو کړه وړه دي موږ به هغه را واخلو، د دورې په څیر به یې والوزوو. نعوذ بالله من مثل أهل هذه الحالة. نوربیا...

مؤخذونه:

- ١- صحیح البخاري، باب خیرکم من تعلم القرآن و علمه، د حدیث شمېره: ٥٠٢٧.
- ٢- سنن الترمذی، باب ما جاء في تعليم القرآن، د حدیث شمېره: ٢٩٠٨، حکم یې پرې کړی چې دا حدیث: (حَسَنٌ صَحِيحٌ) حسن صحیح دی.
- ٣- مسند امام احمد، د الصديقة عائشة بنت أبي بكر رضي الله عنها، ٤٢٢، مخ ١٨٣، د حدیث شمېره: ٢٥٣٠٣، حدیث صحیح دی. د شعيب ارزوؤط په تحقیق سره.
- ٤- مسند امام احمد، د حدیث رجل من أصحاب رسول الله صلی الله علیه و آله، ٣٨، مخ ٤٦٦، د حدیث شمېره: ٢٣٤٨٢، شیخ شعيب ارزوؤط وایي: إسناده حسن دی. مکتبه شامله.
- ٥- موطأ الإمام مالك، باب ما جاء في القرآن، ١، مخ ٣٤٨.
- ٦- رد المحتار على الدر المختار لابن عابدين، محمد أمين بن عمر بن عبد العزيز عابدين الدمشقي الحنفی (المتوفى: ١٢٥٢هـ)، ٦، مخ ٣٢٦، ط: دار الفکر- بيروت لومړی چاپ کال ١٤١٢هـ-١٩٩٢م.
- ٧- صحیح البخاري، كَيْفَ كَانَ بَدْءُ الْوَحْيِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ لومړی شمېره حدیث: ١٩٠٩.
- ٨- صحیح الامام مسلم، بَابُ اسْتِحْبَابِ طَلَبِ الشَّهَادَةِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ تَعَالَى، د حدیث شمېره: ١٩٠٩.
- ٩- صحیح امام مسلم، باب مَنْ قَاتَلَ لِلرِّيَاءِ وَالشَّمْعَةِ اسْتَحَقَّ النَّارَ، د حدیث شمېره: ١٩٠٥.
- ١٠- الجواب الكافي لمن سأل عن الدواء الشافي د شمس الدين محمد بن أبي بكر، معروف په ابن قيم الجوزیه سره، مخ ٢٠، ط: دار الكتب العلمية.
- ١١- صحیح البخاري، بَابُ مَنْ اسْتَأْجَرَ أَجْرًا فَتَرَكَ الْأَجْرَ، فَعَمِلَ فِيهِ الْمُسْتَأْجِرُ فِرَادًا، أَوْ مِنْ عَمَلٍ فِي مَالِ غَيْرِهِ، فَاسْتَفْضَلَ، د حدیث شمېره: ٢٢٧٢.

اهمیت کشت و زراعت

در اسلام

استاد زین العابدین گوشان

بنابر این، جای تعجب نیست که تمام ملت‌های دنیا کوشش می‌کنند که صنعت زراعتی و دامداری خود را تا سر حد امکان توسعه دهند و از صنایع مدرن برای این توسعه کمک گیرند. نیاز به این دو، تا آن حد اساسی است که گاه کشورهای به اصطلاح ابر قدرتی همچون روسیه، برای رفع نیازمندی خود در این زمینه ناچار می‌شوند با دادن امتیازهای سیاسی دست نیاز خود را به سوی کشورهای که درست در قطب مخالف اند، دراز کنند! و به همین جهت در اسلام و تعلیمات حیات آفرین آن به مسئله دامداری و زراعتی اهمیت فوق العاده زیادی داده شده است و با استفاده از هر فرصت، مسلمانان را به این دو شغل تشویق نموده است.

با بررسی قرآن کریم به این نتیجه می‌رسیم که این کتاب الهی با لحن تشویق آمیزی از موضوع کشت و زرع سخن به میان آورده و منافع آن را اعم از منافع غذایی و پوششی بر می‌شمرد. قرآن مجید در سوره هود، با اشاره به آفرینش زمین و نعمتهای فراوانی که خداوند متعال در اختیار انسان قرار داده است، انسانها را به آباد کردن زمین فرمان داده می‌فرماید:

﴿هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَ عَلَيْهَا ۖ أُوۡسُوۡتُ لَهَا كَاقْتِحَابٍ ۗ﴾ هود: ۶۱

"اوست که شما را از زمین پدید

قوای اسلامی را متمرکز می‌ساخت، نخست دستور حفر چاه می‌داد و از همان سالهای اول هجرت آنان را وادار به کشت و زراعت و باغداری نموده، آنان نیز با سعی و تلاش به این امور اشتغال می‌ورزیدند و در اثر آن، اراضی بی حاصل بسیاری آباد گردید.

آن حضرت به کشت و زراعت و نهال شانی آنچنان اهمیت می‌داد که به پیروان خود می‌فرمود: «عن أنس بن مالك رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: " ما من مسلم يغرس غرساً أو يزرع زرعاً فإكلاً منه طير أو إنسان أو بهيمة إلا كان له به صدقة. » (بخاری، ۲۳۲۰ مسلم، ۱۵۵۲)

"نیست مسلمانی که بنشانند درختی را یا کشت کند نباتی را پس بخورد از آن پرند یا انسان یا حیوان، مگر اینکه برای وی صدقه می‌باشد" نهالی بدست تو باشد اگر بدانی که رسد از قیامت اثری اگر ممکن بود، می‌توانی آن را بکار، هیچ فکر در مورد مکن، سرانجام اهمیت این موضوع تا جایی است که حتی امروز که دستگاه‌های تولیدی و ماشینی آن قدر گسترده شده که همه چیز را تحت الشعاع خود قرار داده است، دامداری و زراعت مهم‌ترین بخش تولیدی زندگی انسان را تشکیل می‌دهد؛ چرا که می‌دانیم پایه اصلی تغذیه در این دو قسمت نهفته شده، و به همین دلیل رسیدن به حد خودکفایی در قسمت دامداری و کشاورزی نه تنها ضامن استقلال اقتصادی است؛ بلکه استقلال سیاسی نیز تا حد زیادی به آن مربوط است.

از دیر زمان تا کنون، یکی از پسندیده‌ترین کارها در میان تمام ملل و ادیان، کشت و زراعت بوده است؛ چنانچه تمام ادیان الهی کشاورزی را شغلی مقدس دانسته و پیشوایان مذهبی در هر عصر، علاوه بر آنکه خود با کمال علاقمندی به کار زراعت اشتغال داشته‌اند، مردم را نیز به این کار وادار می‌ساختند. آباد کردن زمین خواسته خداوند بزرگ است و همچنین بهره‌برداری از منابع و ذخایر آن، به طرق مختلف میسر است و یکی از بهترین طرق آنکه در آموزه‌های اسلامی نیز مورد تشویق و ترغیب قرار گرفته، مسئله کشت و کار است.

اهمیت کشت و زراعت در اسلام

دین مبین اسلام عنایت ویژه‌ای به کشت، و زراعت دارد. بر این اساس، یکی از مهم‌ترین قراردادهای در اسلام، مزارعه و مساقات است که مربوط به زراعت است، تا توسعه بیش تری پیدا کند. به همین جهت، از اوایل ظهور اسلام تأکید بر بهره‌برداری مناسب از منابع طبیعی و معادن و نیز آباد نمودن زمینهای بایر و وا افتاده، بوده و پیشوایان دین با عمل خود، مردم را به آن هدایت و تشویق می‌نمودند. پیامبر اکرم ﷺ در هر نقطه‌ای که

۴۳

بیتنا

۳۲

آورد و خواست که آباد اش دارید." از ابوهریره رضی الله عنه روایت است که گفت: پیغمبر خدا فرمودند: (اگر کسی سگی داشته باشد، از عملش در هر روزی یک قیراط کم میشود، مگر سگی که برای حفاظت کشت و یا حفاظت حیوانات باشد) (بخاری ۲۳۲۲)

خصوصیات کشت و زراعت

کشت و زراعت یکی از ثروتهای خدا دادی است که موجب برکت در مال و زندگی می شود و اگر می بینیم در برخی زمینها برکت، جای خویش را با بی برکتی عوض نموده است، شاید به خاطر این است که در برخی کشاورزان باغداران، امید به خداوند متعال جای خویش را به امید به غیر خدا و... داده است [البته استفاده از امکانات و بهره برداری از خدماتی همچون بیمه های زراعتی از باب محکم کاری، امری پسندیده و لازم است؛ اما نباید امید به رحمت خداوند را در افراد ضعیف نماید؛ چنانکه متأسفانه در برخی مشاغل مشاهده می شود.]

دلایل کم محصولی

قحطی و خشکسالی، کم آبی و کم محصولی، سرمای شدید یا آفات، گزینگی های مختلفی است که در زمانهای مختلفی از تاریخ به وقوع پیوسته و کشت و زراعت را با مشکل روبرو ساخته است. مروری بر آیات و روایات نشانگر آن است که عوامل مختلفی در این زمینه دخالت دارند که توجه به آنها ضروری می باشد:

یکی از آثار اجتماعی گناه، خشکسالی و نباریدن باران، نزول بلا و آفات، و تغییر در نعمتهای الهی است؛ چنانکه قرآن کریم در آیات بسیاری پیوند روشنی میان مسائل معنوی و مادی بر قرار می سازد و استغفار از گناه و بازگشت به سوی خدا را مایه آبادانی، خرمی، طراوت، سرسبزی و اضافه شدن نیرویی بر نیروها معرفی کرده، می فرماید:

﴿وَيَقُولُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ ثَوَّبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا جُنُوبَكُمْ ۗ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾ هود: ۵۲

«وای قوم من! از پروردگارتان طلب آمرزش کنید؛ سپس به سوی او بازگردید، تا (باران) آسمان را پی در پی بر شما بفرستد و نیرویی بر نیرویتان بیفزاید! و گنهکارانه، روی (از حق) بر نتابید!» مؤلف فی ظلال القرآن در تفسیر آیه شریفه می نویسد: «آنچه همیشه دیده می شود این است که اربابان زمینی، و همچنین پرده داران و پرستشگران خداگونه ها نیازمند این هستند که گاه گاهی به اربابان و خداگونه های زمینی برخی از صفات الوهیت را بدهند، از قبیل قدرت، علم، احاطه، قهر، رحمت، همه اینها بدان خاطر است که مردمان در برابر اربابان و خداگونه های زمینی کرنش برند و آنها را پرستش کنند! چه ربوبیت و خداوندگاری به الوهیت و معبودیت نیاز دارد تا بندگان به سبب آن خضوع و خشوع کنند! همه این ها هم از سوی پرده داران و پرستشگران رنج زیادی را می طلبد، و کسانی هم که تنها خدا را می پرستند و اهل توحید هستند باید رنج بسیاری ببرند و تمام تلاش و کوشش خود را صرف آبادانی زمین و انجام وظایف خلیفه گری و جانشینی در آن کنند، برعکس پرستش کنندگان اربابان و خداگونه های زمینی که تمام تلاش و کوشش خود را صرف طبل زدن و نواختن آلات موسیقی و آواز خواندن ها و زمزمه کردن ها و تسبیح گرداندن ها و تقدیس کردن های این اربابان و خداگونه ها دروغین می کنند!» (فی ظلال القرآن، ج ۳ ص ۹۲۰)

دین مبارک اسلام بر رسیدگی به فقرا و مساکین تأکید فراوانی نموده و در مال اغنیاء سهمی را برای آنان قرار داده است. قرآن کریم در آیات ۱۷ تا ۳۳ سوره قلم به عده ای از ثروتمندان اشاره می نماید که دارای باغ خرم و سرسبزی بودند، و سرانجام بر اثر خیره سری و عدم انفاق

نابود شدند. ماجرا چنین بود که این باغ در اختیار پیر مرد مؤمنی قرار داشت، که به قدر نیاز از آن برمی گرفت، و بقیه را به مستحقان و نیازمندان می داد؛ اما هنگامی که چشم از دنیا پوشید، فرزندان او گفتند: ما خود به محصول این باغ سزاوارتریم؛ چرا که عیال و فرزندان ما بسیارند، و ما نمی توانیم مانند پدرمان عمل کنیم! و به این ترتیب تصمیم گرفتند تمام مستمندان را که هر ساله از آن بهره می گرفتند، محروم سازند.

[این تصمیم آنها نشان می دهد که این کار ناشی از نیاز نبود؛ بلکه ناشی از بخل و ضعف ایمان آنها بود؛ زیرا انسان هر قدر هم نیازمند باشد، می تواند کمی از محصول یک باغ پر ثمر را به نیازمندان اختصاص دهد.]

سپس در ادامه این سخن می افزاید: به هنگام شب، در آن موقع که همه آنها در خواب بودند، عذاب و بلائی فراگیر از سوی پروردگار بر تمام باغ فرود آمد، آتشی سوزان و صاعقه ای مرگبار چنان بر آن مسلط شد که آن باغ خرم و سرسبز همچون شب سیاه و ظلمانی گردید و جز مشته خاکستر از آن باقی نماند. به هر حال، صاحبان باغ به گمان اینکه درختهای پربارشان آماده چیدن میوه است، در آغاز صبح یکدیگر را صدا زدند، و گفتند: «به سوی کشتزار و باغستان خود حرکت کنید، اگر

می خواهید میوه های خود را بچینید!» به این ترتیب آنها به سوی باغشان حرکت کردند؛ در حالی که آهسته با هم سخن می گفتند که «مواظب باشید امروز حتی یک فقیر وارد بر شما نشود!» و چنان آهسته سخن می گفتند که صدای آنها به گوش کسی نرسد، مبادا مسکینی خبردار شود، و برای خوشه چینی، یا گرفتن مختصری

میوه برای سیر کردن شکم خود، به سراغ آنها برود! چنین به نظر می‌رسد که به خاطر سابقه اعمال نیک پدر، جمعی از فقرا همه ساله در انتظار چنین ایامی بودند که میوه‌چینی باغ شروع شود و بهره‌ای عاید آنها گردد و لذا این فرزندان بخیل و ناخلف چنان مخفیانه حرکت کردند که هیچکسی را احتمال ندهد که چنان روزی فرا رسیده، و هنگامی فقرا با خبر شوند که کار از کار گذشته باشد. و به این ترتیب آنها صبحگاهان به قصد باغ و کشتزار خود با قدرت تمام بر منع مستمندان حرکت کردند؛ اما هنگامی که آنها باغ خود را دیدند، چنان اوضاع به هم ریخته بود که گفتند: این باغ ما نیست، ما راه را گم کرده‌ایم. سپس افزودند: بلکه ما محرومان واقعی هستیم؛ می‌خواستیم مستمندان و نیازمندان را محروم کنیم؛ اما خودمان از همه بیش تر محروم شدیم. هم محروم از درآمد مادی، و هم برکات معنوی که از طریق انفاق در راه خدا و به نیازمندان به دست می‌آید.

در این میان یکی از آنها که از همه عاقل تر بود گفت: آیا به شما نگفتم: چرا تسبیح خدا نمی‌گویید؟ نگفتم: خدا را به عظمت یاد کنید، و از مخالفت او بپرهیزید و شکر نعمت او را بجا آورید، و نیازمندان را از اموال خود بهره‌مند سازید؟ ولی شما گوش نکردید، و به روزگار سیاه افتادید!

(تفسیر نمونه، ج ۲۴ ص ۲۹۴-۴۰۰)

یکی از علل قحطی یا خشکسالی، امتحان الهی است.

خداوند در سوره بقره می‌فرماید:

﴿وَلَتَبْلُؤُنَّكُمْ لَبَنٌ مِّنَ الْكَافِرِينَ وَمِنْهُم مَّنْ يَلْمِزُكَ وَاللَّيْمُ الْكَاذِبُ﴾^{۱۰۵}

«قطعاً همه شما را با چیزی از ترس، گرسنگی، و کاهش در مالها و جانها و میوه‌ها، آزمایش می‌کنیم و بشارت ده به

استقامت‌کنندگان!»

خداوند متعال، همه انسانها را آزمایش می‌کند؛ اما آزمایش و امتحان همه یکسان نیست. گاهی کم شدن مال و محصولات یا پیدا شدن خوف و ترس و سایر مشکلات، به خاطر آزمایش الهی است، و گاه بر محصولی و وفور نعمت. البته نباید از نظر دور داشت که کمی اطلاعات زارعان از دانشهای زراعتی و عدم مدیریت صحیح نیز عامل مهمی برای کم محصولی می‌باشد. بنابر این، در زمان حاضر که کشت و زرع نیازمند استفاده از آلات و ابزار و روشهایی تازه است؛ لازم است که دهقانان، آنها را مورد استفاده قرار دهند و در کار با آنها مهارت پیدا کنند تا سال به سال محصول بهتر و با کیفیت تر به دست آورده و علاوه بر معاش خود و خانواده، دیگران را از آن بهره مند نمایند.

هر آنکس کند عرضه کالای خویش به بازار ما ای پسندیده کیش

بود چون مجاهد به راه خدای نه چون

محتکر کافر و بی حیایی

وظیفه حکومت اسلامی

۱. به کار گماری افراد کارشناس و امین از برنامه های حکومت اسلامی که می تواند در تولید محصولات زراعتی موثر باشد، مسئولیت دادن به افراد کاردان و امین است تا امور زراعتی را زیر نظر گرفته و نهایت تلاش و کوشش خویش را به کار گیرند.

قرآن کریم دلیل پیشنهاد حضرت یوسف علیه السلام را برای سرپرستی امور زراعتی، کاردانی و آگاهی او در مسایل دانسته، می‌فرماید:

﴿قَالَ اجْعَلْنِي عَلَىٰ خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلَيْهَا﴾^{۵۰}

(یوسف علیه السلام) گفت: مرا سرپرست خزائن سرزمین (مصر) قرار ده، که نگهدارنده و آگاهم!

مفسرین کرام می‌نگارند: «یوسف علیه السلام میدانست یک ریشه مهم نا

به سامانی های آن جامعه ای مملو از ظلم و ستم، در مسایل اقتصادی اش نهفته است. اکنون که آنها به حکم اجبار به سراغ او آمده اند، چه بهتر که نبض اقتصاد کشور مصر را در دست گیرد و به یاری مستضعفان بشتابد، از تبعیض ها تا آنجا که قدرت دارد، بکاهد. حق مظلومان را از ظالمان بگیرد و به وضع بی سر و سامان آن کشور پهناور، سامان بخشد.

مخصوصاً مسائل کشاورزی را، که در آن کشور در درجه اول حایز اهمیت بود، زیر نظر بگیرد، و با توجه به این که: سال های پر نعمت و فراوانی و سپس سالهای خشکی در پیش است، مردم را به کشاورزی و تولید بیشتر دعوت کند، و در مصرف فراورده های کشاورزی تا سرحد جیره بندی صرفه جویی نماید، و آنها را برای سال های قحطی ذخیره سازد.». (تفسیر نمونه، ج ۱ ص ۱۰۱)

پس چه زیبا و دیدنی است هنگامی که دهقان و کشاورز بیل بر دوش به گاه غروب خورشید با چهره ای خسته اما امیدوار و با نشاط از سر زمین به خانه باز می‌گردد و شبانگاه که بر کنار سفره می‌نشینند ناخودآگاه به خود می‌بالد که از رزق حلال می‌خورد و آنچه بر سفره دارد حاصل تلاش های بی پایان و عرق های ریزانی است که از بام تا شام داشته و با بهره وری از آب و خاک توانسته به محصولی دست یابد که غذای او و بسیاری از هموعانش را فراهم می‌آورد و سبب بقای حیات آنان می‌شود.

و می‌توان گفت کشاورزان گنجینه های خداوند بر روی زمین اند؛ چه از آب و خاک، دانه ها، میوه ها، گلهای گیاهانی بر می‌آورند که از سویی خوراک و بخشی از پوشاک و دیگر نیاز مندی های آدمیان را فراهم می‌آورد و از طرفی به زمین، زیبایی و طراوت می‌بخشد و به آدمیان شادابی و امید. و من الله التوفیق.

صلح و امنیت در اسلام

قسمت دوم:

صلح از دیدگاه اسلام:

صلح و آشتی ملی، امنیت و آرامش، وحدت و یک پارچگی، رفاه و ترقی، تمدن و پیشرفت، آسایش و نیک بختی از آرزوهای همیشگی اهداف والا و بزرگ همه ملت های جهان و تمام جوامع اقشار بشر، به خصوص ملت مؤمن و متدین افغانستان نسبت به سایر ملل جهان به صلح، آشتی، امنیت و همدیگر پذیری است، که مردم مظلوم و جنگ زده ما بیشتر از همه به صلح و امنیت ضرورت مبرم داشته و دارند.

برای رسیدن به صلح و آشتی ملی نخست، از همه بهتر است به کتاب الله و سنت پیامبر ﷺ رجوع نموده مطابق به فرامین، احکام و دستورالعمل ها و هدایات آن، مسؤولیت و وجایب خویش را انجام دهیم. چنانچه خداوند متعال می فرماید:

الحجرات: ۹-۱۰

﴿وَإِن طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ...﴾
ترجمه: و اگر دو گروه از مسلمانان با یکدیگر جنگ کنند، پس میان ایشان صلح کنید، پس اگر یکی از این دو گروه بر دیگری تجاوز کرد، بآن گروه متجاوز بجنگید، تاآنکه به سوی حکم خدا رجوع کند، پس اگر به سوی خدا برگشت، پس میان ایشان باانصاف و عدل صلح کنید و داد دهید، هرآینه خداوند داد دهنده گان را دوست می دارد. به تحقیق مؤمنان باهم برادرند، پس صلح کنید میان برادران تان و بترسید از خداوند تا بر بالای شما رحم کرده شود...
 صلح و امنیت در جامعه باعث

پیشرفت اقتصادی، آبادی و شگوفایی در عرصه های مختلف تجاری و سرمایه گذاری های ملی و بین المللی گردیده، جلوی فقر، بیکاری، مهاجرت ها و آوارگی های مردم را می گیرد و جامعه و مردم را به سوی آسایش و امنیت کامل سوق می دهد، این زما نی میسر خواهد شد که همگی به دستورات کتاب الله و سنت رسول اکرم ﷺ و کارنامه های درخشان آن تمسک جسته و به تفرقه، تشتت، پراکندگی و اختلافات نقطه پایان بگذارند و باداعیه برحق الهی و روش پسندیده و نیکویی به پیامبرش فرموده اند: «أدعوا الی سبیل ربک بالحقمة والموعظة الحسنة و جادلهم بالتی حی احسن». متعهد شوند.

ترجمه: خداوند متعال خطاب به پیامبرش فرموده اند: دعوت کن مردم را با حکمت و موعظه های نیکوبه راه پروردگارت و گفتگو و تفا هم نما به طریق درست و پسندیده، زیرا پیامبر ﷺ دعوت خود را بنا بر همین شیوه آغاز نمودند و با موفقیت های چشمگیری در جهان درخشیدند.

عدالت و انصاف در صلح: برمسلمانان لازم و ضروری است تا در اصلاح و آشتی بین دو گروه متخاصم و در جنگ از عدالت و انصاف کار بگیرند و حق بینی کامل و تمام را مراعات نموده و از جزء ترین حق تلفی طرفداری ننمایند، زیرا طرفداری از یک گروه و طایفه ای بی عدالتی و ظلم محسوب شده مستحق گناه بزرگ می گردد. «۲۲»

تفاوت قدرت و اقتدار:
 تفاوت های عمده قدرت و اقتدار عبارت اند از:

تهیه و ترتیب: استاد امان " وفا "

۱- اقتدار، همیشه مشروع و قانونی است؛ اما قدرت می تواند مشروع و نا مشروع باشد.

۲- اقتدار، مبتنی بر رضایت است؛ اما قدرت اغلب برزور مبتنی است.

۳- بنا به سرشت، اقتدار دموکراتیک تر از قدرت است. «۲۴»

در حکومت دینی، مشروع بودن قدرت و مراحل کسب قدرت در جامعه، بر دو شرط استوار است: شایستگی حاکم و رضایت مروج، حالا به بیان این دو شرط می پردازیم:

۱- **شخص حاکم باید از شایستگی های فکری و والایی های معنوی بهره مند باشد تا بتواند هدف های نظام سیاسی اسلام را بشناسد و اعلام کند و ابراز قدرت را در جهت دست یابی به آن اهداف به کار گیرد؛ چنانچه که حضرت امیرالمومنین (کرم الله وجهه) فرمود:**

ترجمه: ای مردم! بی گمان برای تصدی مقام و رهبری، سزاوار ترین انسان همان کسی است که در اجرای کار های دیگران نیرومند تر و در آشنایی به فرمان خدا، داناتر باشد. «۲۵»

آن حضرت (کرم الله وجهه) در خطبه پیاپی دیگری در باره ویژه گی های رهبر جامعه اسلامی فرمود:

ترجمه: سزاوار نیست بخیل جاهل و نادان و سمتگار، خائف و رشوه گیرنده و تعطیل کننده سنت؛ برناموس، جان غنیمت ها و احکام مسلمانان، بر امارت و پیشوای مسلمانان ولایت یابد؛ زیرا بخیل، حریص در

اموال آنان می شود و جاهل و نادان، مسلمانان را با جهل خود به سوی گمراهی می برد و ستمگار، حق آنان را ببرد و خائف، بی عدالتی کرده مردم را محروم و مردمی را بهره مند می کند و (حیف و میل) و رشوه گیرنده در حکم، حقوق انسان ها را پایمال کرده، آنها را به حق شان نرساند و تعطیل کننده سنت، با تضییع سنت امت را به هلاکت اندازد. این بیان، نشان می دهد که قدرت باید در دست کسی باشد که هم نیرومند و مقتدر و هم عالم به حقایق و هم مهذب و وارسته باشد. «۲۶»

۲- شرط دوم: خاستگاه مردمی و رضایت عموم آنان است و این که مردم، حاکم و صاحب قدرت را مستقیم و یا غیر مستقیم انتخاب کرده باشند. **یادسپاری:** رهبری جامعه اسلامی، با شرط اول یعنی شایستگی علمی و اخلاقی مشروعیت پیدامی کند و با شرط دوم، اقتدار یعنی اعمال قدرت حاصل میشود و مردم از دارنده قدرت مشروع پیروی خواهند کرد؛ زیرا امت اسلامی، بعد از معرفت شرایط رهبری و اطلاع از تحقیق آن در شخص معین، خود را موظف می داند که رهبری مشروع او را بپذیرد و با او بیعت نماید و قانون الهی را به زعامت او اجرا کند.

اقتدار ملی

اقتدار ملی، اقتدار مردم جامعه است و جامعه مرکب از دولت و ملت است. اقتدار ملی، زمانی محقق میشود که دولت و ملت به نقش و مسوولیت خود توجه کنند؛ ملت به مسوولیت ها در مقابل قانون و حکومت و هر آنچه که بر خاسته از هویت جمعی و ملی او باشد، تن در دهد و دولت نیز به مسوولیت های خود در برابر مردم عمل کند. به دیگر سخن، اقتدار ملی در سایه توجه متقابل دولت و ملت و به کار بستن حقوق خودشان نسبت به همدیگر تحقق پیدا میکند؛

چنانچه از ابتکارات وسیع و نبوغ علمی دوران خلافت حضرت عمر رضی الله عنه یکی از اصول مهم آنجناب حکومت جمهوری است که هر شخصی را در باب حفاظت حقوق و اغراض خود اختیار کامل می دهند هر شخصی را با آزادی تمام این استحقاق حاصل بود و مردم علل الاعلان ادعای حقوق خود می کردند. حضرت عمر رضی الله عنه خود بذاته روزی در جمع عام در این خصوص خطبه ای ایراد فرمود: حسن حقیقی حکومت جمهوری این است که پادشاه در جمیع حقوق با عامه الناس (مردم) درجه مساوات داشته باشد، یعنی از اطلاق هیچ قانون مستثنی نباشد. و از عاید ملک علاوه از ضروریات زندگی گرفته نتواند و در امور معاشرت عامه حیثیت حاکمانه ی او ملحوظ نشود و اختیاراتش محدود باشد و هر متنفس را از جمله رعایا استحقاق نکته چینی و حرف گیری بر افعال و اعمال وی حاصل باشد. جناب شان در اسنای تقریر خود ظاهر فرموده که حیثیت خلیفه مؤمنین چیست؟ و اختیاراتش تا چه حد است؟

ایشان در تقریر خود فرمودند: من در مال شما که عبارت از بیت المال است فقط همین قدر حق دارم که مربی را در مال یتیم می باشد، اگر خود مستغنی باشم از مال یتیم هیچ نخواهم گرفت، و اگر ضرورت باشد حسب دستور به قدر خرج ضروری خواهم گرفت، شما مردم بر من چند حق دارید و در باب آن حقوق باید که شما از من مواخذه کنید، اول اینکه خراج ملک و مال غنیمت بیجا جمع نشود، دوم اینکه چون مال غنیمت بدست من بیاید بیجا صرف نشود، سوم اینکه وظایف شمارا افزود کنم و سرحدات را محفوظ نگهدارم و چهارم اینکه شما را در معرض خطر نیاندازم. «۲۷»

چنانچه از ابتکارات وسیع و نبوغ علمی دوران خلافت حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ایجاد محکمه ی قضا تحت نام صیغه ی عدالت به وجود آمد، نخستین دیباچه ترقی و تمدن آنست که صیغه ی عدالت از صیغه ی انتظام ملک جدا باشد. بعد از تجربه ی سالها این دو صیغه را از هم

تفریق کرده اند، لکن در عهد خلافت عمر فاروق رضی الله عنه صیغه ی عدالت را از صیغه ی انتظام جدا کردند. در عهد خلافت حضرت ابوبکر رضی الله عنه منصب داران ملکی خود فرایض منصب قضا را به جا می آوردند، حضرت عمر رضی الله عنه نیز در آغاز خلافت خود این رواج را بر حال داشت، چون اجرای هر صیغه محتاج به رعب و هیبت می باشد، بنابراین خدمات قضا را شخصی انجام نمی تواند داد که جز فصل قضا یا اختیار دیگر نداشته باشد و از این جهت حضرت عمر رضی الله عنه فرمان بنام ابو موسی اشعری صادر فرمود که شخصی که با اثر و صاحب عظمت و اقتدار نباشد به منصب قضا مقرر نشود، بنابر این عبدالله ابن مسعود را از فصل قضا منع فرمود، و انتظام حکومت برقرار شد.

حضرت عمر رضی الله عنه در جمعی از اضلاع ممالک محروسه اداره های عدالت برای فصل خصومات دایر ساخت و قضات را مقرر فرمود.

قواعد دوازده گانه سلطنت رومای کبیر که از برای اهل روما مایه ی فخر و ناز به شمار میرود و سیسرو خطیب نامور روما از روی فخر و مباهات در اثنای تقریر خود راجع به قانون و فرمان فاروقی گفته بود که این قوانین بهتر از تصانیف فیلسوفان عالم است، قانون روما الحال موجود است هر شخص صاحب بصیرت میتواند تشخیص و موازنه کند که از این دو قانون کدام یک بروسعت اصول تمدن دلالت می کند. «۲۸»

فرمان حضرت عمر فاروق رضی الله عنه قرار ذیل است: « بعد از حمد و ثنا، قضا فرضی است ضروری، مردم را در حضور خود، در مجلس خود و در انصاف خود برابر بدارید، تا ضعیف از انصاف شما مأیوس نگردد و شریف در حیف و میل شما طمع نه نماید، شخصی که دعوا کند، بار ثبوت برگردن او می باشد، و کسی که منکر باشد بر وی قسم است، صلح جایز است، به شرطی که از آن حرام حلال و حلال حرام نگردد اگر دیروز فیصله

کرده باشید امروز بعد از غور از آن رجوع کرده می توانید، هرگاه در کدام مسئله شبهه بوده و در قرآن و حدیث ذکرش نباشد، مکرر غور کنید و بر مسئله و نظایر آن فکر بکنید، و بعد از آن قیاس کنید، شخصی که ادعای بینه «ثبوت» پیدا بکند، برای وی میعاد مقرر کنید، اگر شاهد حاضر آورد، حق وی را به وی بدهید، و الی حکم بر وی متوجه سازید، مسلمانان همه ثقه اند، بااستثنای کسانی که در سزای جرم درّه خورده باشند یا شهادت دروغ داده باشند و در ولاد وراثت مشکوک باشند.»

در این فرمان به احکام قانون و منصب قضا چنین فرمود:

۱- باید قاضی به حیثیت حاکم عدالت با جمعی از مردم یکسان رفتار کند.
۲- بار ثبوت عموماً بر مدعی می باشد.
۳- اگر مدعا علیه منکر باشد سوگند بخورد.
۴- طرفین به هر حال صلح میتوانند کرد، ولی در معامله خلاف قانون صلح نمی توانند کرد.

۵- قاضی یعنی حاکم عدالت بعد از انفصال دعوا، به خواهش خود فیصله خود را نظر ثانی می تواند کرد.

۶- بایست برای عرض کردن دعوا کدام تاریخ خاص معین شود.

۷- اگر مدعا علیه به تاریخ معینه به محکمه عدالت حاضر نشود فیصله دعوا یکطرفه شود.

۸- هر مسلمان لیاقت ادای شهادت را دارد، مگر شخصی که سزا یافته باشد یا در شهادت دروغ مشهور باشد قابل شهادت نیست. مدار خوبی صیغه قضا و انصاف کامل در فصل خصومات بر چهار امر است:

۱- قانون نافذالوقت از برای فصل خصومات بایست اکمل و اتم باشد.

۲- حکام عدالت بایست از اشخاص قابل و متدین انتخاب شوند.

۳- اصول و آیین فیصله طوری باشد که حکام را به علت رشوت و دیگر وسایل ناجایز یا رأی رعایت و لحاظ داری فریق مخاصمت نباشد.

۴- نظر به آبادی ملک بایست عده ای قضات کافی باشد، تا در انفصال دعاوی حرج به وقوع نیاید.

حضرت عمر رضی الله عنه همه ی این امور را به آن خوبی و درستی انتظام فرمود تا در ترتیب قانون ملک اشکالی پیش نیاید. چون قانون اسلام که عبارت از قرآن شریف است موجود بود لذا در آن احاطه ی جزئیات نیست، لازم بود که حواله به حدیث، اجماع و قیاس شود یعنی به کثرت رأی فیصله کند و در آخر کار خود اشتهاد کند. ^{۲۹}

حضرت عمر رضی الله عنه خلیفه وقت شخصی را که مامور و یا عامل مقرر می کرد فرمانی به او عطا می شد که در آن فرمان اختیارات و فرایض منصب او مذکور بود و علاوه بر فرمان شهادت اکثری از مهاجرین و انصار ثبت می شد. و این مامور به هر جایی که مقرر می شد مردم را به حضور خود جمع کرده همان فرمان را برملا می خواند و مردم را بر اختیارات و فرایض منصبی او آگهی دست می داد و چون مامور از حد اختیارات خود در وظیفه تجاوز می کرد مردم را موقع نکته چینی و حرف گیری بدست می آمد.

حضرت عمر رضی الله عنه به کرات در مقامات مختلفه و مواقع حدیده خطبه ها ایراد فرمود: چنانچه در یک خطبه که در مجمع عام امیر و عمال را خطاب فرمود عبارت است از: « آگاه باشید من شما را امیر و سخت گیر مقرر نکرده ام بلکه امام هدایت مقرر کرده ام که مردم پیروی از شما بکنند، شما را باید که حقوق مردم را ادا کنید و آنها را زد و کوب نکنید که ذلیل می شوند، و تعریف بیجا هم نکنید که در مغالطه مبتلا نشوند و در های خود را بر روی داد خواهان نبندید که زیر دستان زیر دستان را نخورند و خود را در هیچ امر بر آنها ترجیح ندهید که در این صورت بر آنها جفا روا داشتن است.» ^{۳۰}

حضرت عمر رضی الله عنه شخصی را که امیر کدام ضلع مقرر می کرد او را روبروی جمعی از صحابه فرمان عنایت می فرمود و صحابه را شاهد می گردانید و در این امور از

هر مامور تعهد می گرفت:

۱- بر اسپ ترکی سوار نشوند.

۲- لباس نازک نپوشند.

۳- آرد بیخته (ترمیمه) نخورند.

۴- حاجب و دربان بر در خانه خود مقرر نکنند.

۵- در خانه ی خود را مدام از برای داد خواهان و صاحبان حاجت وا گذارند. در هر فرمانی شرایط مذکور را درج نموده و در مجمع عام قرائت می فرمود. ^{۳۱}

چنانچه که حضرت علی رضی الله عنه فرمود: آنگاه مردم، حق زمامدار را ادا کنند و زمامدار حق مردم را ادا کند، حق در میان آنان استوار و عزیز گردد و راه ها و برنامه های دین برپا شود و نشانه های عدالت راست شود و سنت ها و روش های نیک جریان یابد و بدین سان، روزگار سالم می گردد و در بقای حکومت، امید میرود و طمع ورزی های دشمنان به ناامیدی می گراید.

با توجه به این که در نظام سیاسی، مسوولین در چارچوب قوانین الهی و برخوردار از ویژگی عدالت و شایستگی های لازم، به قدرت می رسند، شایسته است آن قوانین را به کار بسته، عدالت را در جامعه محقق سازند تا در پرتو آن، اقتدار برای آن ها حاصل شود و مردم نیز قوانین جامعه را پذیرفته، مسوولیت خودشان را در قبال آنان ایفا کنند. اگر ملت و دولت به وظایف متقابل خود توجه کنند اعتماد، پیوستگی و اتحاد بین آنان برقرار میشود زیرا در جامعه اسلامی بخصوص جامعه ی

امروزی ما پس از چهل سال جنگ و برادر کشی که هنوز هم

در آتش نفاق و شقاق تعصب، پراکندگی و اختلافات دست به

گریبان بوده بلکه هر روز بدتر از دیروز است، دولت مداران و

کار گذاران جامعه ی ما مطابق قانون و شریعت اسلامی در تأمین

عدالت اجتماعی باید حقوق عامه ی مردم را به طور یکسان ادا

نموده و در تأمین امنیت و صلح

گامهای عملی بردارند، که ضمن حفظ وحدت عزت، زمینه نفوذ یا تاثیر پذیری دشمن را در مملکت از بین میبرد.

حاصل آن که از نظر اسلام، براساس باور به توحید و حاکمیت الهی، آفریدگار و مالک نظام هستی خداوند است و انسان بنده او. در نظام سیاسی اسلام، اقتدار و مشروعیت قدرت، مستند به اراده الهی و قانون خداوند است و کسی که در راس نظام قرار می گیرد، باید در چارچوب قوانین الهی و برمحور عدالت تعریف شده در دین، عمل کند، تا اقتدار مشروع و ملی شود، مردم نیز از فرمان چنین رهبری اطاعت می کنند و خواهند نمود.

ویژه گی های رفتار اقتدار آور

اقتدار ملی به رفتار مسوولان و افراد کشور بستگی مستقیم دارد. از این رو، شایسته است با نوع رفتار هایی که زمینه تحصیل قدرت و حصول اقتدار را در جامعه فراهم می کند، آشنا شویم. حالا به هفت ویژگی رفتار اقتدار آور اشاره می نماییم:

۱- رفتار برخاسته از جزم صائب و عزم صالح رفتاری اقتدار آور است که از جزم علمی صائب و عزم عملی صالح برخوردار باشد؛ کاری که با شک علمی یا تردید عملی همراه باشد، قدرت تامین و توانایی امت اسلامی را ندارد؛ بی تردید چیزی که عیب و جامه دان نقص است، راه به غیب نخواهد برد و راهیان دیار ملکوت قدرت را به مقصد، رهنمایی نخواهد کرد.

علم، چون آئینه ای است که زیبایی و زشتی را به خوبی روشن می کند و عزم، چون آب است که زشتی را می شوید و زیبایی فطری را از آلودگی به تباهی گناه، پالوده و پاک می نماید. برای نیل به اقتدار ملی که اولین هزینه آن عزیمت است، باید از هرگونه رفاه، اسراف و اتراف در بارگاه ملت پرهیز شود؛ زیرا حضرت علی (کرم الله وجهه) فرمود: هرگز هوس محوری

با حق مداری، سورچرانی شامگاه با عزم پگاه و سحرخیزی و خواب غفلت شبانه با عزم فولادین روزانه جمع نمیشود. «۳۲»

پشتوانه این گفتار نغز، کلام پرمغز الهی است که خداوند ﷻ از زبان لقمان حکیم نقل می فرماید:

﴿يَبْنَؤُ أَقْرِ الصَّلَاةِ وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَنَّهُ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾ لقمان: ۱۷

ترجمه: فرزندان! نماز را به یادار و به آنچه پیش از عقل یا نقل به رسمیت شناخته شد و از آن به معروف دینی یاد میشود، فرمان بده و از آنچه نزد عقل یا نقل به رسمیت شناخته نشد و از آن به منکر یاد میشود، نهی کن و در تحمل و رخداد های روزگار صابر باش؛ این امور، نیازمند به عزم محکم است.

ملتی که تمام افراد آن مسلح به عزم و اراده اند و نه مبتلا به کرنش و ارادتمندی و نیز امتی که تمام احاد آن مجهز به امر و نهی هستند و به حق، صدق و عدل فرمان می دهند و از باطل، دروغ و ستم باز میدارند، مقتدر خواهند بود. مردمی که بیش از چهل سال اختلاف و قربانی هزینه ظلم مستهزی را با شکیبایی می پردازند، مستقل و آزاد اند.

اقتدار ملی، پایداری و استقلال از شر شیاطین و هر بیگانه، گوهری ثمین در ژرفای دریای عزیمت است و ساکنان ساحل آسیایش را بهره از چنین در نیست:

۲- رفتار هماهنگ با وحدت

رفتاری عامل اقتدار ملی است که گذشته از جنبه فردی، واجد حیثیت اجتماعی باشد؛ یعنی کار صحیح و زیبایی که همگان به صحت و زیبایی آن فتوا می دهند و ضرورت انجام آنرا امضا کرده باشند (والصلح خیر) و در حدود و بقای آن، قبای وحدت و انسجام دربر کرده باشند و هیچ کس دعوی برتری نکنند و غریب خودخواهی سر ندهد، این فضیلت برین، همان وحدت ملی است که گفتار حکیمانه حضرت علی (کرم الله وجهه) در باره اش چنین است:

همراه جامعه بزرگ اسلامی باشید و از آن جدا نشوید؛ چون قدرت و حمایت خدا با جامعه متحد است و از اختلاف و جدایی

پرهیز نمایید؛ زیرا کسی که از امت اسلامی فاصله بگیرد، طعمه دیو شیطن است، همانطوری که گوسفند جدا از رمه، طعمه گرگ است. «۳۳»

و نیز آن حضرت (کرم الله وجهه) می فرماید: از چند گانگی و رنگارنگی و فرصت طلبی در دین خدا اجتناب کنید؛ بنابر این اتحاد و اتفاق در مسیر حق و صدق، هر چند دشوار باشد، از اختلاف و چند گانگی خیر بهتر دارد؛ نه در گذشته تاریخ و نه در آینده؛ یعنی جدایی هرگز عامل خیر نیست.

علی (کرم الله وجهه) یکی از آفریده ها و سنت های دیرپای الهی را که تمام قلمرو زمان و زمین مشمول آن اند این گونه بیان کرده است: (و لا تباغضوا فائها الحالقة) «۳۴»

منبع اصلی پیام های حضرت علی (کرم الله وجهه) همانا وحی الهی و سنت نبوی است که جامعه را به اعتصام به حبل متین دین فرا می خواند و از تفرقه، تحذیر می فرماید و همین مطلب در سخنان گهربار رسول اکرم ﷺ نیز آمده است: (الجماعة رحمة و الفرقة عذاب) «۳۵»

ترجمه: جماعت رحمت است و تفرقه و جدایی عذاب.

اگر ملتی به خطر تفرق مبتلا شده شائبه تعذیب الهی را به همراه دارد، از این رو می توان با توبه، آن عذاب را به رحمت که همانا وفاق ملی است تبدیل نمود. «۳۶» ادامه دارد...

مآخذ:

- ۲۳- صلح و امنیت، محمد شریف ربا طی درانی ص، ۷۴، ۷۴
- ۲۴- بنیاد های علم سیاست ص ۱۰۳، مؤلف: عبدالرحمن «علم» چاپ تهران.
- ۲۵- نهج البلاغه، خطبه ۱۷۳.
- ۲۶- همان خطبه ص ۱۳۱۰
- ۲۷- کتاب الخراج ص ۶۷، الفاروق ص ۲۴
- ۲۸- کنز العمال، ص ۱۷۳، ج ۳- قسمت دوم الفاروق ص ۷۴
- ۲۹- کنز العمال، ص ۱۷۴، ج ۳- قسمت دوم الفاروق ص ۷۴/ ۷۶
- ۳۰- طبری ص ۲۵۷۷، کنز العمال ج ۳، ص ۳۲۲.
- ۳۱- کتاب الخراج ص ۶۶، حصه دوم الفاروق ص ۳۷.
- ۳۲- نهج البلاغه خطبه - ۲۴۱.
- ۳۳- نهج البلاغه خطبه - ۱۲۷.
- ۳۴- نهج البلاغه - ۱۷۶ - ۸۶.
- ۳۵- نهج الفصاحه ج ۱، ص ۲۰۴.
- ۳۶- انتظار بشر از دین، آیت الله جواد آملی، ص ۱۳۶ - ۱۳۸، چاپ ۱۳۸۴.

منع آزار و اذیت زنان

قسمت اول:

تشیع و تبارش: فیض الله خواجه امانی

آزار و اذیت زنان ضمن اینکه مطابق ارزشهای دینی و اسلامی نمی باشد، بلکه مخالف فرهنگ و عنعنات مردم و جامعه ما بوده نوعی از تعدی یا تجاوز به حقوق زنان نیز دانسته می شود.

از مطالعه آثار و نوشته های محققین بر می آید که آزار و اذیت در سطح جهان و کشور ما از سالیان گذشته خیلی دور تا امروز وجود داشته و دارد.

در جامعه ما، زنان به آزار و اذیت به اشکال مختلف بر می خورند مانند: آزار و اذیت کلامی، غیر کلامی، تبعیضی، جسمانی یا تماس بدنی، خواست نا مشروع و غیره صورت گرفته، که این نوع آزار و اذیت ها در ادارات دولتی و غیردولتی و درمحلات و اماکن عام صورت میگیرد.

درین نوشتار، بعد از تعریف لغوی و اصطلاحی آزار و اذیت، ممنوعیت شرعی آزار و اذیت و عدم افشای قضایای متضررین آزار و اذیت را در پرتو آیات کلام الله مجید و احادیث نبوی^ص به رشته تحریر خواهیم آورد.

الف. مفهوم لغوی آزار و اذیت

در فرهنگ دهخدا اذیت در لغت به معنای عذاب دادن، رنج دادن و شکنجه آمده است.

همچنان آزار در لغت به معنای آسیب، رنج، اذیت و شکنجه آمده که تقریباً هردو یک معنی را می رسانند. و در اصطلاح و عرف قضایی نیز دارای معنی

یکسان بوده، هرچند که برخی حقوق دانان عقیده دارند که آزار شدیدتر از اذیت است.

« آزار » رسانی به خود و دیگران، یکی از رذایل اخلاقی و عامل مهم برهم زدن تعادل در زندگی فردی و اجتماعی آحاد بشر است. قرآن کریم به این رذیله اخلاقی توجه داشته و در آیات متعدد به ریشه یابی آن پرداخته است.

مفهوم اذیت و آزار در قالب واژه های اذیت و مشتقات آن در قرآن کریم ۲۴ مورد آمده است که در بیشتر موارد به معنای آزدن و رنجیده شدن است. آزار رسانی روانی به شکل عیب جویی و استهزا، تهمت، تجسس، غیبت می باشد چنانچه قرآن کریم می فرماید:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَر قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا تُنَادُوا بِالسُّوٓءِ الَّذِي كُنْتُمْ تُنَادُونَ وَلَا لِأَنفُسِكُمْ وَلَا لِنَارٍ يُنَادُونَ بِهَا لِأَنَّهَا لَكَلْبٌ بَئِيسٌ أَلْطَمُونَ ﴿١١﴾ الْحَجَرَات: ١١

ترجمه: این کسانی که ایمان دارید(ای مسلمانان گروهی دیگر را به تمسخر نگیرد، شاید که آن گروه از ایشان در حقیقت امر بهتر باشند و نه زنانی دیگر را به مسخره گیرد، احتمال است که آن زنان از ایشان در واقع بهتر باشند و از همدیگر عیب جویی مکنید و یکدیگر را به لقب های بد مخوانید فاسقی بعد از ایمان آوردن بدنامی است و هر که توبه نکرد پس آن جماعت ایشان اند ستمکاران).

تحقیر دیگری در سوره(لقمان آیه ۱۸)

و شکنجه و آزار جسمی در آیاتی مانند ۴۹ سوره بقره و ۲۵ سوره نساء یاد شده است.

• اذیت

مهم ترین واژه در این حوزه مفهومی، واژه اذیت است. بعضی از دانشمندان اسلامی آن را با ضرر و زیان پیوند زده اند. چنان که در فوق بدان اشاره شد؛ اما برخی واژه شناسان، بر این باورند که این واژه همیشه با مفهوم ضرر و نقصان همراه نیست، بلکه هر چیز ناخشنود و ناسازگار طبع و جسم را می توان اذیت نامید. از این رو در قرآن حیض به عنوان یک کنش و واکنش طبیعی که امری ناخشنود و ناسازگار(نه طبیعت بدن) است به عنوان اذیت از آن یاد شده است و خداوند^ج در قرآن می فرماید:

﴿ وَسَأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ

أَذَىٰ ۚ وَاللَّيْطَةُ: ٢٢٢

و در باره حیض از تو می پرسند پس بگو آن اذیت است.

اذیت و آزار به اشکال مختلفی چون جسمی مانند قطع عضو و شکنجه های بدنی و نیز روحی و روانی مانند تمسخر و تهمت همچنان واژه اذیت به معنای ناراحتی و در رنج افتادن نیز به کار رفته است. (بقره آیه ۲۶۲)

قرآن آنچنان به مسئله دوری

و پرهیز از آزار و اذیت توجه می دهد که حتی انفاق و کمک های بشر دوستانه ای که همراه با منت و آزار و اذیت مردمان باشد، بی فایده و بیهوده برمی شمارد و از مومنان می خواهد تا به دور از هرگونه منتی کمک و امداد رسانی ها انجام شود؛ زیرا منت گذاری خود آزاررسانی روحی به دیگران است که از ارزش عمل نه تنها می کاهد بلکه آن را به هیچ تبدیل می سازد.

آزار زبانی که انسان نسبت به دیگران حتی در صورت انفاق و کمک انجام می دهد می بایست مورد بازخواست قرار گیرد و آزاررسان سرزنش و نکوهش شود.

آزارهای روحی که به شکل تهمت، تجسس، غیبت و مانند آن صورت می گیرد، در دنیا و آخرت آثار خود را نشان می دهد و تهمت زندگان از سوی خداوند ﷻ مورد لعن و نفرین قرار می گیرند.

ب. مفهوم اصطلاحی آزار و اذیت

در اصطلاح آزار و اذیت به رفتارها و اعمالی اطلاق می شود که موجب آسیب یا درد و رنج جسمی یا آسیب و آزرده گی روحی و روانی گردد. بدون اینکه عرفاً و اصطلاحاً ضرب و جرح به شمار آید. با توجه به نظریات دانشمندان حقوق نباید از واژه آسیب به جای آزار و اذیت استفاده کرد. زیرا آسیب از نتایج آزار و اذیت است. در واقع آسیب نقص وزبانی است که بر جسم و حیثیت و روان شخص وارد می آید که ممکن است از اذیت و آزار ناشی شود. قانون منع خشونت علیه زن در فقره (۷) ماده ۳ آزار و اذیت را چنین تعریف میکند:

« ارتکاب اعمال و حرکات یا استعمال الفاظ یا به هروسيله یا به هرنحوی است که موجب صدمه به شخصیت، جسم و روان زن گردد.» واژه های

قابل تعمق در این تعریف ارتکاب اعمال و حرکات و استعمال الفاظ است که به صورت عام هر عمل و حرکت یا الفاظ که باعث آزار و اذیت زن میگردد مانند: لمس بدنی، حرکات چشم، پرتاب نمودن اشیا و غیره. استعمال الفاظ همچون نجوا نمودن با خود که چقدر مال خوب است، چشمانی مانند آهو دارد، چقدر سفید و زیبا است.

به همین ترتیب در فقره (۱) ماده ۳ قانون منع آزار و اذیت زنان و اطفال چنین تعریف از آزار و اذیت ارائه گردیده است.

« آزار و اذیت عبارت است از تماس بدنی، خواست نامشروع، آزار کلامی، غیر کلامی و یا هر عملی که موجب صدمه روانی، جسمانی و توهین به کرامت انسانی زن و طفل گردد.»

کود جزای افغانستان نیز آزار و اذیت را در ماده ۶۶۸ چنین تعریف نموده است: « شخصی که به وسیله گفتار، حرکات، نوشته، یا خواسته های نامشروع موجب صدمه به شخصیت و کرامت زن یا طفل یا سبب ترس و ناامنی یا فشارهای روانی یا کاهش مشارکت اجتماعی زن یا طفل گردد، مرتکب جرم آزار و اذیت زن و طفل شناخته شده، مطابق احکام این فصل، مجازات می گردد.»

دفتر دبیر کل سازمان ملل متحد، ابلاغیه ای را در مورد منع آزار و اذیت، به شمول آزار و اذیت جنسی و سوء استفاده از صلاحیت، بمنظور تأمین نظم داخلی این سازمان، در سال ۲۰۰۸ منتشر کرد که "آزار و اذیت" را چنین تعریف می نماید.

آزار و اذیت، عبارت از هر نوع اعمال و رفتاری است که به عنوان ارتکاب جرم علیه فردی یا توهین و تحقیر او پنداشته شود، آزار و اذیت می تواند به اشکال مختلفی؛ مانند: گفتار، حرکات و اعمالی باشد که بمنظور آزرده، اخطار، سوء استفاده، تحقیر، تهدید، کوچک شمردن، توهین یا شرمسار ساختن دیگری، ارتکاب یابد یا به نحوی که منجر به ایجاد محیط کاری ترس آور، خصومت آمیز و توهین آمیز گردد. در واقعیت امر، آزار و اذیت شامل یک سری از اعمال و وقایع می باشد.

این ابلاغیه رسمی سازمان ملل

متحد در مورد، آزار و اذیت "جنسی" صراحت دارد که "آزار و اذیت جنسی عبارت است از هرگونه اقدام ناخوشایند جنسی، درخواست برای منافع جنسی و... که می تواند شکل یا حالت یک واقعه مشخص را به خود گیرد." علاوه بر آن، این ابلاغیه این مسئله را نیز مشخص نموده است که آزار و اذیت جنسی "مشخصاً زمانی حالت مشدده را بخ خود می گیرد." که توأم با سوء استفاده از صلاحیت باشد.

منع آزار و اذیت زنان از دیدگاه شریعت اسلام
آزار و اذیت از دیدگاه اسلام ممنوع بوده، زیرا اسلام دین اخلاق، دین سخاوت، دین جوانمردی و فداکاری است. اسلام نه تنها ضرر رساندن به انسانها حتی که به حیوانات را نیز ممنوع کرده است. بلکه انسانها را تشویق میکند تا به هموعان خود کمک و یاری نمایند.

انسان را اشرف المخلوقات معرفی نموده است، در مقابل او را ملزم گردانید تا هیچ ضرری از ناحیه او به هموعان یا سایر مخلوقات نرسد.

هرگاه انسانی باعث آزار و اذیت دیگران شود برای او مجازات دنیوی و اخروی در نظر گرفته شده است. بناً لازم دانسته میشود تا ممنوعیت آزار و اذیت را به صورت مجزا در پرتو آیات قرآنی و احادیث نبوی ﷺ بررسی نمایم.

الف. ممنوعیت آزار و اذیت در قرآن کریم
قرآن کریم انسان ها را به عدالت، انصاف، راستگرایی، کمک و یاری رساندن به هموعان، تلف نکردن حق دیگران، خود داری از تجاوز به حیثیت، آبرو، عزت، مال، جان و موقف دیگران امر نموده است. همچنان برای داشتن یک جامعه سالم و زندگی مرفح هر نوع آزار و اذیت رساندن به دیگران ممنوع قرار داده است. طوریکه در قسمت مفهوم آزار و اذیت از دیدگاه قرآن بیان شده، آزار و اذیت در آیات قرآنی ساحت وسیع داشته و بخش های مختلفی را در بر میگیرد. در این

جا به صورت خلاصه چند آیت از قرآن کریم را که طور ضمنی و خاص دلالت به ممنوعیت آزار و اذیت زنان دارد یادآور می شویم.

قرآن کریم در آیه ۸۴ سوره البقره در باره تحریم ریختن خون مسلمان و اذیت کردن از طریق بیجا ساختن یا کشیدن از خانه چنین میفرماید:

﴿وَأَذَانًا مِّنْكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ أَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنْتُمْ شَاهِدُونَ﴾^{البقره: ۸۴}

ترجمه: «وآن وقت که گرفتیم وعده محکم از شما که مریزید خون یکدیگر و بیرون مکشید قوم خود را از خانه های شان باز اقرار کردید و شما گواهی میدهید.» آیت فوق دارای مفهوم عام است بناً اگر شخصی خانمی را به دلایل مختلف از خانه اش بیرون کند و سبب اذیت و آزار او شود شامل حکم آیه مذکور میگردد. در جامعه افغانی همچون واقعات و حوادث زیادی به مشاهده رسیده است. بدین سان آیه ۱۲ سوره حجرات را مورد مطالعه قرار میدهیم که در مورد گمان بد یا غیبت کردن علیه یک برادر یا خواهر مسلمان خود که نوعی از رسانیدن ضرر روحی برای آنها می باشد. چنین حکم می نماید:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا﴾^{الحجرات: ۱۲}

ترجمه: «ای مومنان اجتناب کنید از بسیاری گمانهای بد هرآینه بعضی گمانها گناه است و تجسس نکنید و غیبت نکنید بعضی از شما بعضی را.» اعمالی را که الله تبارک و تعالی در آیه فوق مورد اجتناب قرار داده است، بخاطر آثار منفی آن است. بسا واقعات در جامعه تبارز کرده که سبب آن غیبت، تجسس و گمانهای بد بوده است. تهمت به زنا(قذف) نوع دیگری از آزار و اذیت زنان است که الله تبارک و تعالی آنرا مطلقاً ممنوع قرار داده است. زیرا این نوع عمل باعث خدشه

دار ساختن یا سلب موقف اجتماعی زنان میگردد، که شدید ترین نوع اذیت و آزار روحی و اجتماعی پنداشته میشود.

جهت ممنوعیت چنین عمل و مجازات مرتکبین آن الله متعالی در آیه ۴ سوره النور چنین حکم نموده است.

﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَدْلَةٍ شَهَدَةً فَعَلِيهُمُ عَذَابٌ عَظِيمٌ وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾^{النور: ۴}

ترجمه: «وآنانیکه دشنام زنا کاری میدهند زنان عقیفه را باز نیاورند چهار مردگواه بزیند ایشان را هشتاد دره و قبول مکنید ایشان را گواهی همیشه وایشان اند فاسقان.»

از آن جایی که برخی از اشخاص گرفتار بیماری خودآزاری و یا دیگرآزاری هستند و نمی توان از شر و آزار ایشان در امان ماند، قرآن راهکارهایی را برای رهایی از آزار دیدن و گریز از آن را بیان می کند. به عنوان نمونه زنان همواره در معرض خطر آزار و اذیت مردان قرار می گیرند.

از این رو برای رهایی از آزار و در امنیت قرار گرفتن آنها، قرآن اموری را به عنوان راهکار بیان می کند تا از آسیب در امان باشند، از جمله: راهکارهای قرآنی برای امنیت بخشی به زنان این است که زنان افزون بر عفت باطنی و رعایت آن با استفاده از پوشش حجاب خود را از آزار دیگران در امان نگه دارند. پوشش کامل موجب می شود تا از عوامل تحریک دور شوند و مردان را به سوی خود نکشانند.

رعایت پوشش ظاهری همراه با متانت در راه رفتن و سخن گفتن راهکارهای قرآنی است که برای رهایی از آزار، توصیه و سفارش شده است. بدین ترتیب می بینیم که آیه های ۵۹ و ۶۰ سوره الاحزاب در مورد زنان و دختران می فرماید که ایشان باید چادر های خود را بالای سرشان فروگزارند تا مورد اذیت و آزار قرار نگیرند. آیه های مذکور چنین صراحت دارد:

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلْبَابِهِنَّ ذَلِكَ آدَبٌ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ عَظِيمًا رَحِيمًا﴾^{الاحزاب: ۵۹}

ترجمه: «ای پیغمبر! به همسران و دختران خود و به زنان مؤمنان بگو که ردا های خود را جمع و جور بر خویش فرو افکنند. تا این

که (از زنان بی بند و بار و آلوده) دست کم باز شناخته شوند و در نتیجه مورد اذیت و آزار (اوباش) قرار نگیرند. خداوند (پیوسته) آمرزنده و مهربان بوده و هست (و اگر تا کنون در رعایت کامل حجاب سست بوده اید و کوتاهی کرده اید، توبه کنید و از این کار دوری کنید، تا خدا بامهر خود شما را ببخشد).»

تبصره: قابل یاد آور است که از مردان مؤمن نیز در زمینه بخواهیم تا بر نفس خود حاکم باشند و در مقابل شدن با زنان چشمان شانرا پایین بیاورند و به زنان مؤمنه نگاه نکنند.

﴿لَئِنْ لَرَيْتَهُ أَلْمُنِفِقُونَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ وَالْمُرْجُفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا﴾^{الاحزاب: ۶۰}

ترجمه: «اگر منع نشدند منافقین و آنانیکه در دلهای شان مرض است و آنانیکه در مدینه منوره خبر بد فاش میکنند پس ما بر ایشان ترا مسلط میکنیم، باز ایشان در مدینه با تو در اندک باشند.»

به همین ترتیب الله تبارک و تعالی مرد و زن مؤمن را از نظر کردن به نامحرم منع نموده است. نظر کردن بر علاوه اینکه سبب ایجاد بعضی از گناهان و جرایم میشود، باعث اذیت و آزار نیز میشود، مثلاً: در اماکن و محلات عام بسیاری از مردم هستند که با نگاه های بد به طرف دختران و زنان مسلمان نظر میکنند و سبب اذیت و آزار ایشان میگردد.

قرآن کریم در زمینه چنین امر می نماید.

﴿قُلْ لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُؤْنَ مِنْ أَبْصَرِهِنَّ...﴾^{النور: ۳۰}

ترجمه: «به مردان مومن بگو که پایان اندازند چشمهای خود را»
﴿وَقُلْ لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَرِهِنَّ...﴾^{النور: ۳۱}

ترجمه: «و بگو به زنان مومن که پایان اندازند چشمهای خود را.»
ادامه دارد...

درحمت للعالمين د پيغامونو بېلگي

استاد محمد احمد زوري

په اوسني دور كې د پېغمبر ﷺ حقوق اداكول زموږ د ډېر خلكو په فكر دا دى چې يوه ورځ د هغه ستاينه وكړو، نور وخت مو په ټولنيز ژوند كې له ياده وتلى وي. قرآن كريم د محمد ﷺ يا بل كوم پېغمبر د زوكري يا وفات ورځ نه ده ټاكلې. بلكې د هغوى په رسالت او هدايت پسې يې د اقتدا كولو حكم كړى، فرمايي:

﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدَّتْهُمْ أَقْتَدُوا﴾ ^{الانعام: ٩٠}
ژباړه: دغه ياد شوي پېغمبران داسې كسان دي چې الله هدايت كړي، نو د دوى په لارښوونې پسې اقتدا وكړ.

د آخري پېغمبر ﷺ په هكله هم الله تعالى په قرآن كې فرمايي:

﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ ^{الانباء: ١٠٧}
ترجمه: ته مې د ټولې نړۍ خلكو ته صرف د رحمت په توگه لېږلى يې.

دلته يې هم د هغه رسالت ياد كړى دى، نه وو كړه او وفات. رښتيا محمد ﷺ د ټولو نړۍ لپاره رحمت دى، د نارينه او ښځې، ځوان او بوډا، سپين پوستي او تور پوستي، عرب او عجم او مطلق انسانيت لپاره رحمت دى. دى د كافرانو لپاره هم رحمت وو. ده كافرانو ته هم ويل چې پر خپلو ځانو او بچيانو ظلم مه كوئ. دا چې ډېر د نعمت ناشكري كوي، ځان بې برخي كوي، دا د هغو كار دى؛ لكه يو ناجوري ته چې درمل

معرفي شي، خو دى خپلې درملني ته پاملرنه نه كوي، همداسې ناروغه پاته وي تر څو چې مري. د محمد ﷺ رسالت د انسانيت ډېوه ده. د تيارو او جهالتونو د ختمولو لپاره راغلى وو، د محمد ﷺ تر راتلو مخكې خلك په ښكاره گمراهي كې ول، ده په همغه ټولني كې بې ساري بدلون را منځ ته كړ: د دې لپاره يو څو بېلگي وړاندي كوو چې نن هم مونږ ډېره اړتيا ورته لرو.

١- د رحمت للعالمين تر را تگ مخكې خلك جاهلان او نالوستي ول او ښكاره خبره ده چې ناپوهي د هرې بدمرغۍ مور او سرچينه ده. د دغې بدمرغۍ د له منځه وړلو لپاره د ده لومړى پېغام هغوى ته د لوستلو امر، د تعليم او قلم ارزښت و رپېژندل وه؛ پر رحمت للعالمين نازل شوى قرآن كريم په دې اړه فرمايي:

﴿اقْرَأْ بِأَسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ﴾
 ﴿اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ﴾
 ﴿الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ﴾
 ﴿عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمُ﴾ ^{العلق: ١-٥}

ترجمه: د خپل هغه څښتن په نامه لوستل پيل كړه چې (مخلوقات يې پيدا كړي)، انسان يې د ويښي له ټوټې پيدا كړى دى. لوستل كوه په داسې حال كې چې ستا څښتن هغه سخاوت لرونكى څوك دى چې په قلم سره يې انسان ته ښوونه كړې، هغه څه يې ور زده كړي دي چې دى نه پرې پوهېدى.

د صحيح البخاري په شروع ٣ نمبر حديث او د حديثو په نورو كتابونو كې راغلى دي چې دغه پنځه آيتونه د قرآن كريم تر ټولو مخكې نازل شوي آيتونه دي. قرآن كريم چې دلته كومه

لومړۍ طرحه اعلان كړې ده، هغه د ولسونو د پرمختگ اصلي بنسټ دى؛ ځكه ولسونه چې څومره شاته پاته كېږي ستر لامل يې ناپوهي ده او څومره چې پرمخ ځي اصل لامل يې پوهنه او تعليم دى او لوستل د پوهني كياي ده. پوهنه هم قرآن كريم يوازې هغو شيانو ته نه ده خاص كړې چې زمونږ ځينو خلكو يې فكر كړى دى. بلكې په ژوندانه چارو كې د پرمختگ وسائل هم قرآن علم او پوهنه گڼي. (سورة الانبياء: ٨٠ وكوره)

٢- هر ډول گټور كار ته بلنه او تشويق: رحمت للعالمين خلكو ته خپل په يوه بل پېغام كې وفرمايل:

﴿وَاتَّقُوا الْخَيْرَ لِمَا لَكُمْ مِنْهُ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ ^{الحج: ٧٧}
ترجمه: هر گټور كار كوئ تر څو بريالي شئ.

دلته (الخير) د (ال) كلمه لري چې د عربي ژبې نحوي قانون (گرامر) له مخې هر گټور كار په كې داخل دى كه ديني گټور وي او كه دنيوي گټور وي؛ تخصيص يې قرآن كريم نه دى كړى.

٣- د ښوو ويناوو او ښايسته اخلاقو تعليم:

﴿وَقُلْ لِيَعْبُدُوا الَّذِي هُوَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ بَيْنَهُمْ إِنَّا الشَّيْطَانُ كَانُ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُّبِينًا﴾ ^{الاسراء: ٥٣}

ترجمه: زما بندگانو ته ووايه: هغه وينا دي كوي چې هغه تر ټولو ښه وي؛ بې شكه

شیطان د دوی ترمنځ فساد پیدا کوي، بې شکه شیطان د انسان ښکاره دښمن دی.

۴- د نرمی فکر وړاندې کول: پر رحمت للعالمین نازل شوی قرآن کریم فرمائي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾ البقرة: ۱۸۵

ترجمه: الله تعالى آساني درته غواړي او سختي نه درته غواړي.

دا رنگه رحمت للعالمین ﷺ فرمائي: «يَسْرُوا وَلَا تَعْسُرُوا، وَبَشِّرُوا، وَلَا تَنْفُرُوا».

ترجمه: آساني کوئ، سختي مه کوئ، خلکو ته د خوشحالي خبرې کوئ او نفرت (کرکه) مه پیدا کوئ.

۵- په کورني ژوند کي سمون: په کورني ژوند کي خلک دې حال ته رسېدلي ول چي يوشمېر يې تر حيواناتو هم ډېر بد وحشيان جوړ شوي ول: ځکه حيوانات د خپلو اولادونو سره مينه او ورباندي زړه سوی لري، خو دوی پر خپلو اولادونو هم زړه سوی نه درلود. بلکي هغوی يې وژل. د محمد ﷺ د پېغام متن قرآن کریم فرمائي:

﴿قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ أَفَرَأَى عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ﴾ الأنعام: ۱۴۰

ترجمه: بې شکه هغه خلک زيانمن شوي چي د ناپوهي په وجه يې له علم او دليل پرته خپل اولادونه وژلي او هغه څه يې حرام کړي چي الله دوی ته د رزق په توگه ورکړي. دا يې پر الله دروغ جوړ کړي دي. دوی له شک پرته بې لاري شول او پر لاره سم نه ول.

ناپوهه انسانانو خپل اولادونه د فقر له وېرې هم وژل چي دا علت د هلکانو او انجونو دواړو د وژلو لامل کېدلای شو او د انجونو د وژلو لپاره يو بل علت هم وو چي دوی يې په شتون شرمېدل. د محمد ﷺ پېغام خلکو ته دا وو چي اولادونه مه د فقر په وجه وژئ او مه يې د لورتوب «ښځينه والي» په وجه وژئ.

(۱) د فقر له وېرې چي خلکو اولادونه وژل، محمد ﷺ هغوی ته د خدای تعالی دا پېغام

رښتيا محمد ﷺ د ټولو لپاره رحمت دی، د نارينه او ښځي، ځوان او بوډا، سپين پوستي او تور پوستي، عرب او عجم او مطلق انسانيت لپاره رحمت دی. دی د کافرانو لپاره هم رحمت وو. ده کافرانو ته هم ويل چي پر خپلو ځانو او بچيانو ظلم مه کوئ، دا چي ډېر د نعمت ناشکري کوي، ځان بې برخي کوي، دا د هغو کار دی؛ لکه يو ناجوري ته چي درمل معرفي شي، خو دی خپلي درملني ته پاملرنه نه کوي، همداسي ناروغه پاته وي تر څو چي مري.

کره چي ساری يې نه ليدل کېږي. په دې اړه

قرآن کریم فرمائي: ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رَحِمَاءٌ بَيْنَهُمْ﴾ الفتح: ۲۹

ترجمه: محمد د خدای پېغمبر دی او کوم کسان چي د ده سره (ملگري) دي، د کافرانو (د حق د دښمنانو) پر ضد سخت دريځه او په خپلوکي يو پر بل مهربان دي.

خو افسوس چي نن ډېر خلک د محمد ﷺ د پېروي دعوا کوي، خو کړني د هغه پر ضد دي: د مؤمنانو پر ضد سخت دريځه دي او پر کافرانو مهربان دي.

۶- په ټولنيژ ژوند کي: د محمد ﷺ تر راتلو مخکي خلک په خپلمنځي دښمنيو اخته ول: هر قوم د بل قوم دښمن او هر کلي د بل کلي سره په جگړه اخته وو. محمد ﷺ د خپل خدايي پېغام په متن کي هغوی ته وفرمايل:

﴿وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى سَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ﴾ آل عمران: ۱۰۳

ترجمه: ټول د الله په دين پسې لاس ټينگ کړئ او فرقې فرقې مه جوړېږئ او پرتاسي د الله احسان در په ياد کړئ چي کله تاسو په خپلوکي

سره دښمنان واست، نو خدای پاک ستاسو د زړونو ترمنځ الفت او مينه

وراندې کړ چي فرمائي:

﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ حَسْبَةَ إِمْلَاقٍ مَن نَّزَّلْنَاهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطَاً كَبِيراً﴾ الإسراء: ۳۱

ترجمه: خپل اولادونه د فقر له وېرې مه وژئ، زه دوی او تاسو ته روزي درکوم. بې شکه د دوی وژل ستره گناه ده.

(ب) په لور د شرمېدو په وجه چي کوم چا لوني وژلي، محمد ﷺ هغوی ته د خدای تعالی دا پېغام وړاندې کړ چي فرمائي:

﴿وَإِذَا بَشَّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهَهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ يَنْوَرِي مِنَ الْقَوْرِ مِنْ سُوءِ مَا يُبَشِّرُ بِهِ أَيْسِكُهُ عَلَىٰ هَرْبٍ أَوْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ﴾ الحن: ۵۸ - ۵۹

ترجمه: چي کله د مشرکانو کوم يوه ته د لوري زېرې ورکول شي مخ يې تور شي په داسي حال کي دی له غمه ډک وي. د دې بد خبر په وجه له قومه ځان پټوي. په دې کي دوه زړه وي چي دغه نوزېرې اولاد له بې عزتۍ سره وساتي او که يې په خاورو کي ښخ کړي؟ خبر شئ! دوی بده پرېکړه کوي.

د رحمت للعالمين په پېغام کي د مشرکانو کافرانو د لوبو وژل يا بې قدري هم لوی جرم بللی شوی دی. ﴿وَإِذَا الْمَوْءِدَةُ سَلَّتْ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ﴾ التکویر: ۸ - ۹

ترجمه: چي کله له ژوندی ښځي شوي ماشومي پوښتنه وشي چي دا په کومه گناه وژل شوې ده؟

رحمت للعالمين هغه بې حده ټيټه شوې ټولنه په لږ وخت کي په يوه داسي ټولني بدله

راوستله. نو دالله د نعمت په وجه يوله بل سره وروڼه سواست او تاسو د اور د کندي پر غاړه واست، خدای پاک ترې وژغورلاست. دا ډول الله پاک خپل آيتونه درته بيانوي د دې لپاره چې پر لاره سم شئ. رحمت للعالمين ته د الله لخوا په ورکړه شوي پيغام کي دا درس هم دی چې په خپلو کي يوله بل سره جگړې د الله تعالی عذاب دی: په دې اړه قرآن کریم فرمايي:

﴿ قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبَسَكُمْ شِيعًا وَيُزَيِّنَ بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴾
الأنعام: ٦٥

توجه: ای پيغمبر! ووايه: الله تعالی پر دې قادر دی چې ستاسو د پاسه عذاب درباندي راولېږي يا ستاسو د پښو لخوا (عذاب درباندي راولي) يا موډلي ډلي سره کېږد کړي او يو د بل له لاسه عذابونه در وځکي. وکوره څرنګه دا آيتونه ډول ډول بيانوم د دې لپاره چې دوی سم پوه شي.

د رحمت للعالمين ﷺ په دغه الهي پيغام کي خپلمنځي جگړې د خدای تعالی يو ستر عذاب بلل شوی دی. نو څوک چې خان د رحمة للعالمين امت ګڼي هغوی دي له خپلمنځي جگړو څخه لاس واخلي او تل دي خان ترې وساتي.

رحمت للعالمين خلکو ته دا درس هم ورکړ چې عفو او بخښه کمزورتيا نه ده، بلکي انساني کمال دی: د الله لخوا پر رحمت للعالمين نازل شوي پيغام کي راغلي دي:

﴿ وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبِيرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشِ وَإِذَا مَا عَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ﴾
الشورى: ٣٧

توجه: د الله نېک بندګان هغه خلک دي چې د لویو ګناهونو او بې حيا کارونو ډډه کوي او چې کله په غوصه شي دوی بخښه کوي.

دلته د نېکانو بندګانو په صفاتو کي د مغفرت «يغفرون» الفاظ کارېدلي. يعنې دوی داسې بخښه

کوي چې د غلط مرتکب له رسوايي څخه ساتي او پرده پر اچوي. بل ځای فرمايي:

﴿ الَّذِينَ يُغْفِرُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالْعُسْرَاءِ وَالْكَافِرِينَ الْمُحْسِنِينَ ﴾
آل عمران: ١٣٤

توجه: (پرهېزګاران جنتيان) هغه خلک دي چې په شتمنی او تنګلاسی (دواړو حالتونو) کي (د خپل وس سره سم) مال لګوي، خپله غوسه زغمي او خلکو ته عفو او بخښه کوي او خدای پاک داسې نېکي کوونکي خلک خوشوي.

رحمة للعالمين خلکو ته دا درس هم ورکړی چې د انتقام د مشروعیت په صورت کي هم عفو او بخښه غوره ده: د الله لخوا پر رحمت للعالمين نازل شوي پيغام کي راغلي دي:

﴿ وَإِنْ عَابَقْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُمْ خَيْرٌ لِّلصَّابِرِينَ ﴾
النحل: ١٢٦

توجه: که موسزا ورکوله، نو بالمثل سزا ورکوی او که صبر وکړی، نو دا د صبرکوونکو لپاره ډېر غوره دی.

د رحمة للعالمين ﷺ په اړه انس ﷺ فرمايي: « خَدِمْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ سِنِينَ، وَاللَّهِ مَا قَالَ لِي: أَفًا قَطُّ، وَلَا قَالَ لِي لَشِيءٍ: لِمَ فَعَلْتَ كَذَا؟ وَهَلَّا فَعَلْتَ كَذَا؟ »^(٢)

توجه: لس کاله ما د پيغمبر ﷺ خدمت وکړ. قسم په خدای کي ما ته يې هيڅکله «أف» نه دي ويلي، نه يې د يوشې په هکله دا را ته ويلي چې ولي دي داسې وکړ؟ ولي دي داسې ونکړ؟

رحمت للعالمين ﷺ هغه خلک هم وبخښل چې د ده د وژلو لپاره يې خپل ټول ځواک په کار اچولی وو، د ده مخ ته په داسې حال کي ودرېدل چې دی د لس زره لښکرو سره مکې ته د فاتح داخل شوی او هغوی هرڅه له لاسه ورکړي دي. پوهېږئ چې څه چلند يې ورسره وکړ؟

سیرت پوهان په خپلو کتابونو کي نقلوي وايي: **ثم قال:** يا معشر قريش، ما ترون أني فاعل بكم؟ قالوا: خيرا، أخ كريم وابن أخ كريم، قال: فياني أقول لكم كما قال يوسف لإخوته: لا تفرّب عليكم اليوم اذهبوا فانتم الطلقاء.^(٣)

توجه: پيغمبر ﷺ وويل: اي قريشو! تاسو څه فکر کوئ چې زه به څه درسره وکړم؟ هغوی

ورته وويل: مونږ فکر کوو چې ته ښه راسره کوې؛ ځکه ته زمونږ شريف ورور او د شريف ورور زوی يې. ده ورته وفرمايل: زه تاسو ته هغه څه وایم چې يوسف خپلو وروڼو ته ويلي: پر تاسو هيڅ ملامتي نشته. ځی تاسو خپلواک خلک یاست.

رښتيا چې ستر شخصيتونه ستر دريځونه لري:

قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، يَحْكِي نَبِيًّا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ، صَرِيحُهُ قَوْمُهُ فَأَدْمُوهُ، وَهُوَ يَمْسَحُ الدَّمَ عَن وَجْهِهِ وَيَقُولُ: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ».^(٤)

توجه: عبد الله بن مسعود ﷺ فرمايي: داسې مي په ياد دي لکه پيغمبر ﷺ ته چې گورم د پخوانيو پيغمبرانو يو پيغمبر حکايت يې کاوه چې قوم يې دی وهلی او په وينو کړی وو او ده له خپله مخه ويني پاکولې او وېې ويل: اي الله زما قوم ته بخښه وکړه؛ ځکه دوی نه پوهېږي.

٤- رحمت للعالمين ﷺ د خلکو په کاليو کي او وېبستانو کي د بدلون پرځای د هغوی په زړونو کي بدلون راوستی. همغه پیره او لنګوتې والا عربو چې پخوا شرک کاوه، ده يې په زړه کي توحيد او ايمان ځای پر ځای کړ. هغوی پخوا دروغ ويل. د ده ﷺ پر لاس تر روزني وروسته يې دروغ نه ويل. هغوی مخکي خيانتونه کول، د ده ﷺ پر لاس تر روزني وروسته همغه خلک امين جوړ شول. پخوا هغوی ظالمان ول. ده رحماء (رحم کوونکي) جوړ کړل. پخوا هغوی د خلکو مالونه په غصب وړل، ده ﷺ داسې حلال خوره تربيه کړل چې په خپلو شتمنيو کي يې هم تر خان نورو ته لومړيتوب ورکاوه.

يا الله مونږ د خپل پيغمبر ﷺ پر لاره سم برابر کړې.

- مؤخذه:**
- ١- (صحيح البخاري ح: ٦٩ و صحيح مسلم ح: ١٧٣٤)
  - ٢- (صحيح مسلم حديث: ٢٣٠٩)
  - ٣- (الرحيق المختوم ص ٣٤٤)
  - ٤- (صحيح البخاري ح: ٣٤٧٧)

ام المؤمنین عایشه رضی الله عنها

نقش آن در تسلیم فتور

قسمت اول:

آمنه " امان زاده صدیقی "

مقدمه

شخصیت ام المؤمنین حضرت بی بی عایشه رضی الله عنها که دارای تمامی صفات عالی و اخلاق حمیده در او نهفته است وی الگوی زیبایی برای ملیون ها زن بوده است، مهم ترین چیزی که در زندگانی ام المؤمنین عایشه رضی الله عنها باعث شگفت زدگی دانش پژوهان می شود، همان علم وافر ایشان می باشد که همانند دریایی خروشان و دارای امواج و گسترده و با رنگ های متفاوت نمایان می شود، از این رو به اطمینان می رسیم که زندگانی ام المؤمنین افتخاراتی رفیع را عاید تاریخ علمی زنان در اسلام کرده است، بلکه یقین حاصل می کنیم که نبوغ ایشان به تنهایی تاریخ را به طور کامل پر خواهد نمود، گفتنی است که در میان زنان و مردان نابغه ی تاریخ امت ها کسی را نمی یابیم که به جایگاه ام المؤمنین رضی الله عنها دست یافته باشد. کسی که از چنین جایگاه و درجه و عظمتی برخوردار باشد، شایستگی و لیاقت آن را دارد که زندگانی اش مطالعه شود و مهم ترین ویژگی های شخصیتی اش به نمایش گذاشته شود و فضایل او در حق امت

اسلامی به طور عام ذکر گردند، زیرا که این وظیفه ای است بر گردن امت اسلامی، واجب است به انجام آن قیام کنند.

تولد حضرت عایشه رضی الله عنها

عایشه بنت ابوبکر مادرش ام رومان است، ام المؤمنین عایشه رضی الله عنها درست چهار سال پس از بعثت پیامبر صلی الله علیه و آله در مکه به دنیا آمد. او هیچ روزی از زندگی اش را غیرمسلمان به سر نبرده است. وی در خانه نزدیک ترین انسان به قلب پیامبر صلی الله علیه و آله حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه رشد نمود و استعدادها و مواهبش برای زندگی شگوفا شد: یعنی درست در زمانی که شرک و جهل بر عقل ها و اندیشه های سران و رهبران قریش خیمه زده بود و نخستین گروه مسلمانان با تلخ ترین شکنجه ها و سختی ها از طرف رهبران قدرتمند و پایه های کفر و دشمنان اسلام، دست و پنجه نرم می کردند. ^(۱)

ازدواج ام المؤمنین عایشه رضی الله عنها با پیامبر صلی الله علیه و آله در مورد تاریخ ازدواج حضرت عایشه رضی الله عنها با پیامبر صلی الله علیه و آله اختلاف نظر است: علامه بدر الدین عینی در شرح بخاری می نویسد: ازدواج

حضرت عایشه رضی الله عنها دو سال قبل از هجرت می باشد و گفته می شود که سه سال قبل از هجرت و این هم گفته شده که حدود یک و نیم سال قبل از هجرت و در ماه شوال بوده است که عایشه رضی الله عنها شش سال داشته و برخی گفته اند: هفت ساله بوده است و در سال دوم هجری و بعد از واقعه ی بدر در ماه شوال با او همبستر شده است. ^(۲)

از بعضی روایات دیگر چنین معلوم می شود که رسول اکرم صلی الله علیه و آله سه سال بعد از وفات خدیجه رضی الله عنها با حضرت عایشه رضی الله عنها ازدواج نمود. و سیرت نگاران می گویند که در همان سالی که حضرت خدیجه رضی الله عنها وفات کرد، ازدواج با حضرت عایشه رضی الله عنها نیز صورت گرفت.

همانا می توان گفت که بنا به تاریخ وفات حضرت خدیجه رضی الله عنها تاریخ ازدواج حضرت عایشه رضی الله عنها را مقرر نمود، اما علما در خصوص تاریخ وفات حضرت خدیجه رضی الله عنها با هم اختلاف نظر دارند. در روایتی آمده است که پنج سال قبل از هجرت و در بعضی روایات دیگر چهار سال قبل از هجرت و در بعضی روایات سه سال قبل از

هجرت ذکر شده است. حتی خود حضرت عایشه رضی الله عنها نیز دو روایت مختلف را در این زمینه روایت کرده است، چنان که در صحیح بخاری و مسند امام احمد بن حنبل آمده است: یکی اینکه می گوید: آن طور که از خدیجه رضی الله عنها دچار غیرت شده ام از هیچ زنی نسبت به پیامبر صلی الله علیه و آله دچار غیرت نشده ام. آخر پیامبر صلی الله علیه و آله مدام از او یاد می کرد و او را زیاد می ستود. و گفته: که پیامبر صلی الله علیه و آله سه سال بعد از وفات خدیجه با من ازدواج نمود. ^(۳) و در روایت دیگری آمده است که در همان سال، ازدواج حضرت عایشه رضی الله عنها صورت گرفته است. ^(۴) گفتنی است که جمهور محققین این روایت را ترجیح داده اند و بخش های مستند روایت های دیگر نیز این رابطه را تایید می نماید که حضرت خدیجه رضی الله عنها در رمضان سال دهم بعثت یعنی سه سال قبل از هجرت وفات نمود و در ماه شوال یعنی بعد از یک ماه رسول اکرم صلی الله علیه و آله حضرت عایشه رضی الله عنها را به عقد خود در آورد و در این زمان حضرت عایشه رضی الله عنها شش ساله بود؛ با این حساب در ماه شوال سه سال قبل از هجرت مطابق با ۶۲۰ م نکاح حضرت عایشه صورت پذیرفته است.

مکات و جایگاه علمی

سیده عایشه رضی الله عنها از بزرگترین مفتیان و علمای مجتهد صحابه به حساب می رود و اکثر اصحاب پیامبر صلی الله علیه و آله از وی طلب فتوا میکردند و برای شان فتوا میداد؛ طوری که امام ابن قیم رحمته الله میفرماید: در حدود صدوسی و چند تن از صحابه که شامل مردان و زنان میشوند مردم از آنها طلب

فتوا میکردند و مشهورترین آنها هفت تن بوده عمر بن الخطاب، علی بن ابی طالب، عبد الله بن مسعود، عائشه أم المؤمنین، زید بن ثابت، عبد الله بن عباس و عبد الله بن عمر. ^(۶)

قاسم بن محمد رضی الله عنه میفرماید: عایشه رضی الله عنها در زمان خلافت ابوبکر صدیق رضی الله عنه و عثمان رضی الله عنه به شکل مستقلانه به فتوا رو آورد و من با او دایماً تا زمان وفات شان بودم. ^(۷)

امام زرکشی رحمته الله میفرماید که شیخ ابواسحاق شیرازی عایشه رضی الله عنها را در جمع فقهای صحابه که در صدر قرار داشتند ذکر نموده است ^(۸)

روش ام المومنین رضی الله عنها در فتوا

عایشه رضی الله عنها تنها به آنچه در زمان پیامبر صلی الله علیه و آله برایش رسیده بود اکتفا نمی کرد بلکه باز هم اجتهاد میکرد و یا گاهی به اشخاص دیگر آنرا رجعت میداد؛ اینک در ذیل به روش استنباط وی می پردازیم:

استدلال از قرآن

زمانیکه عمر رضی الله عنه زخم خورد، صهیب آمد و گریه سر داد و عمر رضی الله عنه برایش فرمود آیا بالای من گریه میکنی؟ در حالیکه رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرموده است: مرده به گریه اهلش عذاب میشود، ابن عباس رضی الله عنهما میفرماید: وقتی عمر رضی الله عنه وفات کرد، این موضوع را به عایشه رضی الله عنها یاد کردم، عایشه رضی الله عنها سوگند یاد کرد و فرمود: پیامبر هیچگاه چنین نه فرموده است، تنها این را فرموده است که مرده کافر به گریه اهلش عذاب میشود، و عایشه رضی الله عنها فرمود: قرآن برای تان در این خصوص کافیسست، طوری که الله متعال میفرماید:

﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۗ﴾ الإسراء: ۱۵ «۹»

مثال احتجاج از سنت

از معاذ رضی الله عنه روایت است که زنی آمد و از عایشه رضی الله عنها سوال کرد آیا نماز های زمان مان را بعداً قضا بیاوریم؟ عایشه رضی الله عنها فرمود آیا تو حروری (دچار مریضی) استی؟ چون

زمانیکه ما در حیض میبودیم در زمان رسول اکرم صلی الله علیه و آله تنها روزه را قضا میاوردیم نه نماز را. ^(۱۰)

نقش عایشه در تعلیم، فتوا و راهنمایی

خدمت حقیقی به علم و دانش عبارت است از این که آن را به دیگران منتقل دهد و در میدان تزکیه نفوس، اصلاح جامعه و رهنمود آن به راه مستقیم از آن بهره برداری نماید، به همین خاطر پیامبر صلی الله علیه و آله با تمامی وضوح و روشنی چنین دستور داد: « فلیبلغ الشاهد الغائب » هر یک از شما حاضرین، این احکام را به کسانی که حضور ندارند، برساند. آیا عایشه به این وظیفه خود عمل نمود؟ مسئولیت تعلیماتی که بر او واجب گشته بود، انجام داد؟ در این مبحث به این سوال پاسخ می دهیم

و از اینجا کسانی را دعوت می کنیم که فکر می کنند وظیفه ی تعلیم و تبلیغ و نشر آن، وظیفه ی مردان است و هیچ تکلیفی متوجه زنان نمی شود، از آنان دعوت به عمل می آوریم که جهت دور انداختن این غبار و توضیح واقعیت، ما را همراهی کنند تا نقش مهم و اساسی این دسته از جامعه که پیامبر صلی الله علیه و آله آنها را به قواریر تشبیه نموده، جلو چشمانشان واضح و روشن گردد. ادامه دارد...

مراجع و مأخذ

- ۱- عایشه همسر، همراه و همراز پیامبر. ص ۱۲
- ۲- عمدة القاری شرح صحیح البخاری ۴۵/۱
- ۳- صحیح بخاری، ش ۳۸۱۷
- ۴- صحیح بخاری ش ۳۸۹۶
- ۵- الاستیعاب فی معرفة الاصحاب ۴/ ۱۸۸۱
- ۶- إعلام الموقعین ص ۶۳
- ۷- تاریخ مدینة دمشق ۴۹/ (۴۹)
- ۸- الإجابة لما استدرکت عائشة علی الصحابة. ص ۵۹
- ۹- صحیح البخاری رقم الحدیث (۱۲۲۶) .
- ۱۰- صحیح البخاری. رقم الحدیث (۱۲۲۶) .

پابندی و تنظیم درست اوقات کار

قسمت سوم و آخر:

نویسنده: مصطفی محمد الطحان؛ مترجم: سرمعتق عبدالرحمن "حکیمزاد"

وقت از نظر اسلام: وقت از نظر اسلام تمام مراحل زندگی را شامل می شود بنابراین مسلمان در روز قیامت تنها از عبادت و ذکرش مورد محاسبه قرار نمی گیرد بلکه از عمرش (عمر ساعات محدود است) محاسبه می شود که آیا آنرا در راه مصلحت خودش، مصلحت بنده ها و کشور به کار برده و یا آنرا در راه های بی فایده ضایع نموده است؟

از جوانیش مورد بازپرس قرار می گیرد که رمز قوت و بخشش است، چگونه به آن می اندیشد، آیا آنرا در راه های مادیات صرف کرد یا در تشکیل خانواده و جامعه صالح؟

از سرمایه اش پرسیده می شود که چگونه آنرا بدست آورد و چگونه به مصرف رساند؟ از هر لحظه زندگیش پرسیده می شود که آیا آنرا در چارچوب صحیح گذرانده است یا در راه های بیهوده و آیا در امر آبادانی مصرف کرده یا آنرا در خدمت شیطان گذاشته است؟

به سلف صالح این امت گوش می نهیم تا ببینیم که چگونه از وقت بهره گرفتند:

حسن بصری رضی الله عنه فرموده است: کسیکه امروزش مانند دیروزش باشد، گول خورده است و کسیکه امروزش بدتر از دیروزش باشد، منفور است.

همچنان گفته است: کسیکه روزی از عمرش را در انجام دادن حقی یا ادای فریضه ای، یا بلند بردن جایگاه، یا توصیفی که آنرا بدست آورده، یا خیری که اساسش را بنا نهاده و یا علمی که آنرا آموخته، سپری نکند در حقیقت روزش را هدر سپری نموده است و بالای خود ستم کرده است.

عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه می گوید: شب و روز بخاطر تو هستند پس در آنها کار کن. عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فرموده است: به هیچ چیزی به این اندازه پشیمان نشده ام که روزی آفتابش غروب کند که باعث کوتاهی عمرم شود ولی عمل "نیکم" زیاد نشود.

امیدوارم که کسی به این گمان نباشد که سلف این امت تنها مشغول نماز، روزه و ذکر بودند، هرگز چنین نبوده زیرا آنان در تمام میدانها فعالیت داشتند آنگونه که پیامبر صلی الله علیه و آله ایشانرا توصیه می کرد که: خداوند از شخصی راضی می شود که وقتی کاری را انجام می دهد آنرا به شکل

بهترش انجام دهد.

کارهایی را که انجام می دادند آنرا بخاطر حصول ثواب انجام می دادند، زیرا عملی که هدف از آن حصول ثواب باشد، عبادت محسوب می شود، از این رو زمام امور به دست شان افتید و "زمین" را بگونه بهتری آباد کردند. عمر بن خطاب رضی الله عنه بیکاری و ضیاع وقت را بد می پنداشت و می گفت: از آن شخص بدم می آید که ویرا بیکار می بینم که نه در امور دنیا تلاش می کند و نه هم در امور آخرت. ^۹

آنان تنها مردان سخن و وصیت نبودند بلکه دارای روش بالایی بودند، صحت را پیش از بیماری، و زندگی را پیش از مرگ غنیمت می شمردند و از وقت بهره می بردند و آنرا غنیمت می دانستند.

کسیکه از سهم مسلمانان در میدانهای علوم بشری مانند فزیک، کیمیا، ریاضیات، الجبر، مثلثات، فلک شناسی، جغرافیه، تاریخ، طب، دواسازی و غیره آگاه باشد، پی می برد

که مسلمانان ارزش وقت خود را درک کرده بودند و "دیدیم که" چگونه با وقت شان رقابت کردند که "با این رقابت شان" ثروت علمی ای گذاشتند که اساس پیشرفت بشری گشت.

قاضی ابراهیم بن جراح شاگرد ابویوسف می گوید: به عبادت ابویوسف رفتم ویرا بیهوش یافتم، چون به هوش آمد برایم گفت: ای ابراهیم در این مسئله چی می گویی؟

گفتم: در این وضعیت نیز "در جستجوی حل مسایل هستی؟" گفت: پروا ندارد، به این امیدواری می آموزانیم تا شاید باعث نجات کسی شود.

امام ابن جریر طبری شیخ مفسرین، محدثین و مورخین رحمتهم الله یکی از معدود کسانی در استفاده از وقت بود، وی در تدریس و تعلیم، نوشتن و تألیف نمونه زمانش بود که تألیفاتش با داشتن امتیاز نوآوری و دقیق بودن به تعداد شگفت انگیزی می رسید که مجموع تصنیفات امام ابن جریر در حدود ۳۵۹ هزار ورق می رسد.

این دستاورد بدون استفاده از وقت و درک اینکه چگونه آنرا پر نماید، حاصل نمی شد. «۱۰»

امام ابوالفرج ابن جوزی می گوید: انسان باید ارزش و منزلت حق وقتش را بداند و هیچ لحظه آنرا در مواردی که مفید نیستند، صرف نکند، افضل را چه موارد

زبانی باشد یا عملی بر مفضول مقدم کند. مردمان زیادی را دیدم که وقت را در چیزهای شگفت انگیزی سپری می کنند! اگر شب دراز باشد، آنرا در سخنان بی فایده، خواندن کتاب غزل و جادو می گذرانند اما اگر

روز طولانی شود، آنرا در خواب سپری می کنند. اما معدود کسانی را سراغ دارم که به مفهوم زندگی پی برده اند، آنان در فکر اندوختن توشه و آمادگی برای سفرند، خداوند در تمام مراحل زندگی با انسان می باشد، پس قبل از اینکه وقت را از دست دهید بخاطر استفاده از آن رقابت نمایید. «۱۱»

دکتر یوسف قرضاوی یکی از پیشوایان دعوت در عصر حاضر در پیوند به ضیاع وقت می گوید: کسیکه وقتش را می گشود در حقیقت خودش را می گشود، این جریمه انتحار نرمی است که مردمانی را که وقت شانرا بیهوده ضایع می کنند به چشم می بیند و به گوش می شنوند ولی در برابر آن جرم مجازات نمی شوند. «۱۲»

ابن قیم می گوید: ضیاع وقت سخت تر از مرگ است؛ زیرا ضیاع وقت رابطه ترا از خدا و خانه آخرت قطع می کند اما مرگ رابطه ای ترا از دنیا و اهل آن.

آیا به امتی که چنین تعلیمات و توجیهات الهی، پیشرفتهای بزرگ و الگوهای بی نظیر دارد، مناسب است که خود را در منتهای توکل بسپارد نه پلانی بسازد و نه کار موقوتی را انجام دهد و ایمانش ویرا به مغیبات محض و قدریه تنبل ببرد که تمام چیزها را به اساس اراده تفسیر می کنند؟ در حالیکه اراده در اصل از انسان شخص متحرک و مثبت گرا می سازد.

امتهای بیدار پلانهای پنج ساله و ده ساله را وضع می کنند که حال و آینده شانرا با زمان پیوند دهد و به اساس آن خود و مردم خویش را ارزیابی می نمایند. اگر می خواهیم زمین را اصلاح و پل را سرپای و کارخانه را بگشاید، مدرسه اساسگذاری کند و زندانها را طی یکسال منهدم کند پس در آن وقت درست نیست که تا دوسال ادامه

یابد.

در قدم نخست با زندگی به سر می بریم، نبضش را می سنجیم و زندگی را با وقت پیوند می دهیم اما در قدم دوم، ما می نشینیم و زندگی را می گذاریم که بشکل عادی به پیش رود "چون خود را با پلان تعیین شده عیار ساخته ایم".

وقتی با پروردگارت وعده داشته باشی از وی کمک می خواهی و در برابرش می ایستی و در یک شبانه روز پنج وقت نماز را ادا می نمایی، پس در قسمت پاسداری وقت با دیگران نیز چنان باش، آیا درست است که در هر وعده ات یک ساعت یا دو ساعت تأخیر کنی؟ آیا ارزش مادی وقت خود و دیگران را که منتظر تو اند، سنجیده ای؟ و آیا با خود تصور ارزش معنوی "ضیاع وقت" و آنچه باعث خستگی، بی پروایی و شکست می شود را کرده ای؟

آیا می پذیری گروه های بیدارگر و پیشگام که گمان می رود مسؤولیت تغییر احسن را به دوش گیرند، در کارشان کامیاب می شوند در حالیکه نسبت به وقت بی پروا هستند؟

زمان می گذرد و منتظر نمی ماند

الله متعال فرموده اند:

﴿كَانَ يَوْمَ يَرْوُهَا أُرْيِلْتُوا لِأَعْيُنِهِ أَوْصَحَهَا﴾
الزمرات: ۴۶

روزی که آن را می بینند گویی که آنان جز شبی یا روزی درنگ نکرده اند.

ضرب المثل انگلیسی است که می گوید: بلند رفتن و پایین آمدن آب منتظر کسی نمی باشد.

اگر نتوانی وقت را به اساس پلان و برنامه محدود خودت تنظیم کنی، از نزد تو فرار می کند و از دستت می

رود.

انسان با گذشت روزها خوشحال می شود حال آنکه هر روزی که می گذرد اجل نزدیک می شود.

وقت می گذرد و بر نمی گردد

الله متعال فرموده اند:

﴿وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِرُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبَثُوا
عِبْرَ سَاعَةٍ كَذَلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ﴾^{الروم: ۵۵}

و روزی که رستاخیز بر پا شود مجرمان سوگند یاد می کنند که جز ساعتی [بیش] درنگ نکرده اند [در دنیا هم] این گونه به دروغ کشانیده می شدند.

در جای دیگری فرموده اند:

﴿حَوْثًا إِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِي
لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا﴾^{البقره: ۹۹ - ۱۰۰}

تا آنگاه که مرگ یکی از ایشان فرا رسد می گوید پروردگارا مرا بازگردانید. شاید من در آنچه وانهادم کار نیکی انجام دهم نه چنین است.

حسن بصری رحمته الله از آن با سخن بلیغش چنین تعبیر کرده است: هر روزی که بامدادش می دمد، منادی صدای زنده ای فرزند آدم! من مخلوق جدید هستم و گواه بر اعمال تو پس از من بهره ای خود را بگیر، زیرا من وقتی رفتم تا روز رستاخیز بر نمی گرم.

حسن بصری می گوید: ای فرزند آدم! تو روزهای معدودی هستی که با گذشت هر روز قسمتی از تو نیز می رود و احتمال آن می رود که با رفتن بعضی تمام آن برود.

وقت همانند تیر است وقتی از کمان جدا شود امکان برگشت دوباره آن نمی رود. «۱۳»

وقت سرمایه ای گرانبها و کم پیداست:

انسانهایی را می بینیم که به تمام معنی به چیزهای گرانبها چه مال باشد و یا ثروت اهتمام می نمایند تا آنجا که انرژی بشر به آن به مثابه مصدر مهم

وقتی با پروردگارت وعده داشته باشی از وی کمک می خواهی و در برابرش می ایستی و در یک شبانه روز پنج وقت نماز را ادا می نمایی، پس در قسمت پاسداری وقت با دیگران نیز چنان باش، آیا درست است که در هر وعده ات یک ساعت یا دو ساعت تأخیر کنی؟ آیا ارزش مادی وقت خود و دیگران را که منتظر تو اند، سنجیده ای؟ و آیا با خود تصور ارزش معنوی "ضیاع وقت" و آنچه باعث خستگی، بی پروایی و شکست می شود را کرده ای؟

دایمی است که ویرا برخوردار از نعمتهای "بهشت" می کند یا ماده زندگی تنگ است که ویرا وارد عذاب دردناک می سازد.

همچنان گفته است: وقت حیثیت تماشاجی را به خود نمی گیرد بلکه یا دوست صمیمی است و یا دشمن سرسخت.

حسن بصری رحمته الله می فرماید: کلمه ای که آنرا از حجاج شنیدم که از کنار این چوب بیان داشت، مرا بیدار کرد، اگر ساعتی از عمر انسان در غیر آن چیزی که بخاطر آن آفریده شده، صرف شود، سزاوار آنست که حسرتش در روز قیامت فزونی یابد.

مآخذ:

- ۹- قيمة الزمان عندالعلماء، عبدالفتاح ابوحنیفة، غده، ص: ۶۱.
- ۱۰- همان اثر، ص: ۱۷-۱۹.
- ۱۱- همان اثر، ص: ۲۷-۲۸.
- ۱۲- یوسف قرضاوی، الوقت هوالحیة، ص: ۱۱.
- ۱۳- یوسف القرضاوی، الوقت فی حیاة المسلم، ص: ۱۰ با اختصار.

دیده و غرض ازدیاد آن، برنامه های عملی و روابط انسانی را صرف می کنند. اما مردمان اندکی اند که عین اهمیت را به وقت بحیث مصدر آنچنانی، قایل باشند در حالیکه یکبار از دست دادن آن به مثابه از دست دادن همیشگی آنست؛ چرا که اگر مال ضایع شود، بدست آوردن دو باره آن ممکن است، کالا مفقود می شود و تولید کارگاه از سر گرفته می شود ولی وقت می رود و بر نمی گردد و منقرض می شود و منتظر کسی نمی ماند.

حسن بصری رحمته الله می گوید: مردمانی را سراغ دارم که به وقت شان بیشتر از آنچه شما به درهم و دینار تان حرص دارید، رغبت داشتند.

وقت مصدر نیکیختی و بدبختی است:

در صورتیکه مسلمان وقت را در برنامه اش جهت حصول رضای پروردگارش و خدمت برادرانش اختصاص دهد، در دنیا خوشبخت و در آخرت کامیاب می براید اما اگر آنرا ضایع کند، عمرش ضایع شده و تلاشش هدر می رود. ابن قیم رحمته الله می گوید: وقت انسان در حقیقت امر عمر وی است؛ زیرا وقت یا ماده زندگی

د اسلام یوه سپیڅلې فریضه ده

شاه محمود "درویش"

نصیب کړي. پیغمبر ﷺ د تلبي په باره کې داسې فرمایلي دي: (ای خدای داسې حج می په نصیب کړي چې په کې نه ریا او نه هم چاته ځان بنودل وي) خدای ﷻ دې دا ډول عبادت زمونږ په برخه هم کړي ځکه چې شیطان او د هغه فعالی لښکري غواړي چې د انسان نیک نیت او عملونه فاسد او خراب کړي له دې خطرناک شر څخه یوازې په اخلاص سره چې عبادت وکړو خلاصیږدای شو، ځکه چې شیطان زمونږ دښمن دي او په مختلفو طریقو سره زمونږ د غولولو او تیر ایستلو هڅې کوي تر هغو چې موږ ته زمونږ ناروا اعمال بنایسته راوړي او له سمې لارې څخه مو واړوي، چې په دې باره کې پاک خدای ﷻ داسې فرمایي:

ژباړه: ((بي له شکه شیطان ستاسو دښمن دي او تاسې هم هغه په دښمني ونیسي)) نو مونږ باید د پاک خدای ﷻ په امر په خپلو مخلصانه عملونو سره دښمن ته وخت او موقع ورنه کړو چې پرمونږ مسلط شي، بلکې باید قاطع ځواب ورکړو او پرمخ ولاړ شو، د یادوني وړده چې د عرفې په ورځ مومن مسلمان له دوزخ څخه آزادېږي او خدای ﷻ د ملائیکو په وړاندې پر خپلو بندگانو فخر کوي یعنې بنده گان یې اهل د خطا او گناه نه دي او بخښل شويدي، نو مونږ به هم په پوره اخلاص او په بشپړه سپیڅلتیا سره ذکر، استغفار او دعاوي کوو څرنگه چې پیغمبر ﷺ فرمایلي دي:

ژباړه: (بېتره دعا د عرفې د ورځې دعا ده او

پای ته رسېږي، په داسې حال کې چې احرام به یې تړلي وي او له ټولو سینگارونو څخه به ځان ساتي.

د حج تعریف او حکمونه: د حج لغوي معنا قصد او اراده کول دي.

د حج شرعي معنا: حج په شریعت کې هغه ځانگړې کړنې دي چې په خاصو ځایونو او ځانگړو وختونو کې په ځانگړې ډول اجرا کېږي.

د حج غایه: د حج ادا کولو څخه موخه د خدای تعالی ﷻ د فرض عبادت سرته رسول او ادا کول دي چې په دې سره د پاک خدای ﷻ د رضا او دده د نعمتونو او ثوابونو حصول راځي.

د حج حکم: پر هر مسلمان چې نارینه وي یا ښځینه په ټول عمر کې یوځل حج فرض دي، چې فرضیت یې په آیت او حدیث سره ثابت شويدي او په نه اجرائي عذاب دي او منکرې کافر دي.

د حج د فرضیت د آیت شریف ژباړه: ((یعنې په خلکو خاص د خدای ﷻ له پاره د بیت الله شریف حج فرض شويدي، چې څوک د لارې د ورتلو توان او وس ولري))، پر دې بنسټ پاک الله ﷻ دې ټولو مسلمانانو ته د دې وس، توان او توفیق ورکړي چې دغه فرض ادا کړي او بیایا تکراري هم د مومن مسلمان د گناهونو د پاکېدو، سپیڅلتیا او په غوره حسناتو کې راځي، نورب العالمین دي د هر مومن مسلمان په

بې له شکه د نړي هر مومن مسلمان باید په دې پوه شي چې دا دنیا رب العالمین د انسانانو د آزمویني له پاره خلق کړېده، پر دې اساس هر مسلمان ته ښایي چې په رښتیني توگه د پاک الله ﷻ عبادت په ښه ډول ترسره کړي او د ژوند په پړاوونو شیبو او مرحلو کې هغو صالحه اعمالو او کړنو ته زړه ښه کړي چې په واقعیت سره د پاک خدای ﷻ رضا پري حاصلېږي، په دې لحاظ راځي چې خپل کارونه او عملونه په هغه ډول اجرا کړو چې پاک خدای ﷻ په قرآن عظیم الشان او پیغمبر ﷺ یې په احادیثو کې په وضاحت سره بیان کړيدي، چې دغو عملونو ته صالحه اعمال وايي، پاک الله ﷻ په سوره (الکېف) کې داسې فرمایي:

ژباړه: ((دا هرڅوک چې د خدای ﷻ لوري ته مخ اړوي لازمه ده چې ښه عمل وکړي او له خدای ﷻ سره په عبادت کې څوک ښ شریک نه کړي))، په دې لحاظ لکه څنگه چې حج هم د اسلام د مبارک دین له پنځو بناوو څخه پنځم رکن دي او په عباداتو کې هم حج یوازې عبادت دي چې هم بدني او هم مالي حیثیت لري او حج د خدای ﷻ د امر پرځای کولو او د هغه د سپیڅلي ذات درضا د حاصلولو له پاره مسلمانان په ټاکلي وخت او ټاکلو ځایونو کې چې وس یې رسېږي د حج په نیت پیل او د کعبې شریفې په طواف

بهترین جزئی چې ما اوله ما دمخه پیغمبرانو کړيدي، په دې ورځ کې دعاوي قبلېږي. علماوو د دې ورځې په باره کې ويلي دي، که یو حاجي په عرفات باندي مخ په قبله ودرېږي او له پاک خدای ﷻ څخه د ټولو حاجیانو له پاره بخښنه وغواړي پاک الله ﷻ یې دعا قبلوي، همدا راز د حج مستحبات کولې شو په لاندې ډول روښانه کړو:

حج ته له ورتلو څخه دمخه د فرضونو خلاصول، حج ته له ورتلو څخه دمخه له یو پوه سړي څخه د حج له پاره مشوره اخیستل، د حج د مقصد کولو په وخت کې سنت دي چې استخاره وکړي، له چا څخه چې مرور یا خفه وي او یا له چا سره چې کومه معامله لري نو له هغو سره دي مسامحه او ښه سلوک وکړي کوم عبادت لکه: لمونځ، روژه، زکات او نور چې ورڅخه قضا شوي دي دهغو قضایې دي راوړي، له حج څخه په راتلو کې دي ربا او تظاهر نه کوي او شهرت طلبې دي نه غواړي، د حج د ادا کولو پر مهال دي حلال مال ولگوي ځکه چې که په حرام مال حج وکړي که څه هم فرض یې ادا کېږي او له ذمی یې د حج فرضیت ساقطېږي خو د حج ثواب یې نه کېږي، د حج په یون کې د صالح او نیک ملگري پیدا کول مستحب دي، د حاجي مخي ته ورتل او هغه څوک چې د حاجي له حج نه له بیرته راتلو څخه خبر شي او ورشي نو مستحب دي، حج ته چې روانېږي، نو دوه رکعته لمونځ دي وکړي او چې کله په خیر سره بیرته راغي، نو دوه رکعته لمونځ دي بیا هم ادا کړي او بیادي دعاګانې ووايي.

د یادوني وړ ده چې حج په حقیقت کې د اسلام له ارکانو څخه هغه رکن دی چې له ټولو وروسته د نبوي هجرت په نهم کال کې فرض شوی دی او په ټول عمر کې یوځل په هر هغه مسلمان فرض دی چې مکي معظمې ته د ورتلو قدرت، توان او استطاعت پیدا کړي، همدارنګه د علمای کرامو د نظریاتو او روایاتو پر بنسټ د حج د ادا کولو د شرطونو، فرضونو او واجباتو په اړوند داسې راغلي دي:

حج پېژندنه: حج په لغت کې د قصد کولو په معنا دی او په اصطلاح کې د الله تعالی کور (بیت

الله شریف) ته د ځانګړو مناسکو د ادا کولو لپاره په ټاکلي وخت کې قصد کولو ته حج وايي:

د حج حکم: حج د اسلام د سپېڅلي دین پنځمه بنا ده چې په ټول عمر کې یوځل د هغه مسلمان په ذمه چې دکور له نفقي پرته بیت الله شریف ته د تګ او راتګ توان ولري فرض کېږي.

د حج د فرضیت دلیلونه: حج د قرآن عظیم الشان په آیتونو، نبوي احادیثو او د امت د علماوو په اجماع سره فرض شوی پر چا چې حج فرض شي او قصد یې ترک کړي دلوی ګناه مرتکب ګڼل کېږي. همدارنګه پرته له عنذر څخه وروسته والی هم ګناه بلل شوي ده. دا عبادت زيات ثواب لري. لکه چې په یوه مبارک حدیث کې راغلي دي: ((څوک چې یوازې د الله تعالی درضا لپاره حج وکړي او په هغه کې د جګړې او فسق مرتکب نه شي نو له حج څخه په راستنیدو به له ګناه څخه داسې پاک شي لکه په کومه ورځ چې له مور څخه زېږېدل وي)).

همدا شان د حج شرطونه په لاندې ډول دي:

حج دوه ډوله شرطونه لري:

الف: د فرضیت شرطونه: هغه شرطونه دي چې د هغو له تحقق څخه پرته حج د مومن په ذمه نه فرض کېږي لکه: اسلام، عقل، بلوغ، حریت (آزادي) مالي استطاعت (توان) د لاري امن، له ښځې سره د صالح محرم موجود والی او جوړوالی. د پورتنیو شرطونو په پام کې نیولو سره حج په کافر، لیوني، ماشوم، غلام، فقیر او مسکین نه فرض کېږي.

ب: د ادا شرطونه: د حج د ادا کولو لپاره دوه شرطونه لازم دي:

۱_ د حج د ادا کولو وخت. ۲_ احرام تړل.

د حج فرضونه او واجبات: په حج کې دري عملونه فرض دي:

۱_ احرام تړل، په تلبیه ویلو سره .
۲_ په عرفات باندي درېدل (په ځانګړي وخت کې).

۳_ د زیارت طواف (افاضي طواف) په دي باید پوه شئ چې احرام د حج له فرضي شرطونو څخه دی او پر عرفات باندي وقوف (درېدل) د حج رکن دی او وخت یې د ذوالحجې د نهمې ورځې

د لمر له زوال څخه د اختر ورځې د صبح صادق (ریښتینی سبا) پوري دی او د زیارت طواف هم د حج رکن دی او وخت یې د اختر د ورځې له ریښتیني سبا څخه د اختر ورځې تر پایه پوري دی د حج واجبات: په حج کې واجب عملونه هغه دي چې په ترک کولو (نه کولو) سره یې دم (د څاروي حلالول) پر حاجي لازميږي او په لاندې ډول دي:

_ له میقات (معین ځای) څخه د احرام تړل.

_ د لمر تر لویدو پوري په عرفات درېدل.

_ په مزدلفه کې وقوف.

د صفا او مروه په منځ کې سعی (منډه) کول.

د جمر ویشتل .

سرخریل یا وېښتان کمول.

د وداع طواف کول.

قرباني (د سردم).

د عرفي شپه په مینا کې تیږول.

احرام: د حج یا عمري نیت کولو ته احرام وايي.

د احرام ترتیب: احرام کوونکی باید نوکان غوڅ او له بدن څخه ځیني وېښتان لري کړي.

۱- غسل دي وکړي، که غسل ونه کړي اودس دي وکړي.

۲- دوه سپیني جامي (لنگ او څادر) دي واغوندي که هغه نوي وي او که پرېمنځل شوي، خو چې کنډل شوي نه وي.

۳- خوشبويي دي استعمال کړي.

د دوه رکعته لمونځ د ادا کولو وروسته که چېرې یوازې د حج اراده یې کړي وي داسې نیت دي وکړي: خدایه! ((ما د حج د ادا کولو اراده کړي ده. ته یې ماته آسانه وګرځوي او

له ماڅخه یې قبول کړي) او ودي وايي:

((ليک بحج اللهم ليک)) او که چېرې د حج او عمري دواړو اراده یې کړي وي

داسې نیت به کوي: یاالله! زه د حج او

عمري اراده لرم ماته یې آسانه کړي او دواړه له ما څخه قبول کړي او ودي وايي:

((ليک بعمره اللهم ليک))

او که یې یوازې د عمري د ادا کولو

اراده کړي وي، داسې نیت دي وکړي:

خدایه! زه د عمري د ادا کولو اراده لرم ماته يي آسانه اوله ما څخه يي قبوله کړي او ودي وايي: ((ليک بعمره اللهم ليک))

تلبیه: له احرام او دوه راکته لمونځ کولو څخه وروسته دي تلبیه ووايي، دتلبیه په وینو سره احرام تکمیلېږي نو باید دا حرام له ممنوعاتو څخه پرهیز وکړي.

تلبیه دا ده: (لبك اللهم ليك لاشريك لك ليك ان الحمد والنعمة لك والملك لاشريك لك))

ترجمه: ای الله! په عبادت ولاړم تاته په عبادت ولاړم تاته، نشته شریک تالره په عبادت ولاړم تاته ثنا او صفت تالره دی او نعمتونه ستا له خوا دي او پاچاهي تاسره ده. نشته هیڅ شریک تالره، وروسته د تلبیه له ویلو دي پر محمد ﷺ باندي درود ووايي او وروسته له دي څخه دي په هره ناسته او ولاړه کي تلبیه وایي:

هغه عملونه چي په احرام کي جواز نه لري:

- د هغه عمل سرته رسول چي د شریعت له مخي گناه وي، جنگ کول او داسي کلمي په خوله راوړل چي د مخاطب د خپگان سبب کېږي، ښکار کول او ښکاری ته د ښکار لارښوونه کول، نارینه ته د گندبل شویو جامو اغوستل، د خوشبويي استعمالول، نارینه ته د سرپټول، د بوټو پر پښو کول چي ښنگري پټ کړي، د وېښتانو غوڅول، خړل، د نوکانو پرې کول، په خوشبويي سره دسر، پیري او ځان پریمتخل (غسل کول او د ځان مینخل د صابون له استعماله پرته روادې) د رنگه جامو اغوستل جنسي مقاربت او هغه څه چي د مقاربت حکم کوي.

- **د حج ډولونه:** حج په دري ډوله

دی:

- **الف:** افراد حج. **ب:** تمتع حج.

- **ج:** قرآن حج:

څوک چي حج کوي اختیار لري چي له دي دري ډوله حج څخه د یو ډول حج نیت وکړي.

الف: افراد حج: افراد د یوازیتوب په

معنا دی او افراد حج هغه دی چي

حاجي یوازي د حج د ادا کولو احرام)

نیت) وکړي.

ب: تمتع حج: تمتع حج د گټي اخیستنې په معنا دی او تمتع حج هغه دی چي حاجي په بیل بیل احرام سره عمره او حج دواړه ادا کړي.

ج: قرآن حج: قرآن حج د یو ځای کولو (پیوستون) په معنا دی او قرآن هغه حج دی چي حاجي د حج او عمري دواړو نیت په یوه احرام کي وکړي په دي صورت کي حاجي د عمري له ادا کولو څخه وروسته ځان نه شي حلالولی پس څرنگه چي په دي حج کي تکلیف زیات دی اجرې هم خورا دروند دی.

عمره: عمره هغه عبادت دی چي په بیت الله الحرام کي ادا کېږي او څلور مناسک لري.

۱- **احرام:** احرام په عمره کي شرط دی.

۲- **طواف:** طواف د عمري رکن دی

۳- د صفا او مروه ترمنځ سعي کول واجب دی.

۴- وروسته له سعي څخه د سر خړل، یا لندول هم واجب دی.

- عمره په ټول عمرکي یوځل سنت ده، حتی د ځینو علماوو په نزد واجب ده، په دي باید پوه شئ چي د عمري احرام د حج د احرام په څیر دی نوکه له چا څخه د عمري په احرام کي داسي عمل صادر شي چي د حج په احرام کي څاروي حلالول لازمي په عمره کي هم د دم (حلالې) د لازمیډو موجب کېږي.

- د حج او عمري توپیر دا دی چي حج په ټاکلی وخت کي ادا کېږي خو عمره ټول کال ادا کېدای شي.

یوازي د عرفي اوله عرفي څخه وروسته په نورو څلورو ورځو کي د عمري ادا کول مکروه دي.

د ښځو لپاره د حج ځانگړي احکام:

د حج زیات احکام نارینه او ښځینه په یوه ډول سره ادا کوي خو په ځینو ځایونو کي ښځینه احکام نسبت نارینه ووته څه توپیر لري چي په هغو کي د ښځي د طبیعت رعایت شوی دی او هغه دا دي:

- ښځي ته د گندبل شویو جامو اغوستل روا

دي.

- ښځي ته لازمه ده چي په احرام کي خپل

سرپټ کړي.

- په لور آواز سره باید تلبیه ونه وایي.

- ښځي سرنه خړې بلکي یوازي د وېښتانو سرونه اخلی.

- په طواف کي د اوږو له خوځولو څخه ډډه کوي. یوازي په صفا او مروا کي د سعي کولو په وخت کي په خپل تگ کي څه چټکتیا راوړي.

د یادوني وړ ده زموږ هغه شمیر هیوادوال چي دغه مبارکه فریضه یي په برخه شوي ده باید کوښښ وکړي چي د مبارک حج د ادا کولو ټول

شرایط، فرایض واجبات او مستحبات په ښه توگه ترسره کړي او په خپلو دعاگانو کي هم باید

د هیوادوالو ترمنځ اتفاق، یو والی، ورورولي او ټولو هیوادوالو ته هوسا ژوند د هیواد

سمسورتیا، ښیرازي، آبادي، ترقی او پرمختگ هیر نه کړي ترهغه چي ددوی په برحقو دعاگانو

رب العالمین په خپل قدرت کامله سره بدمرغه جگړه چي دم گړی یي هر مظلوم افغان په خپل

پلرني ټاټوبي کي له دوام څخه په بشپړه توگه په تنگ او ستومانه شویډی پاک الله ﷻ دي هم

پای ته ورسوي او په پایله کي دي سرلوری افغانستان د ټولو افغانانو له پاره دامن او

هوسیايني په څپانده ماحول بدل کړي. همدا راز کله چي دوی د حج مبارکي فریضی له ادا کولو

څخه وروسته بیرته گران هیواد ته راستنېږي تل باید د زړه له کومي په دي هڅه او کوښښ کي

شي چي څرنگه کولای شي د هیوادوالو ترمنځ روان جگړه ییز تاراکونه پای ومومی او پرځای

یي ټول افغانان د زړه له کومي سره یو موتی شي او په دغه جگړه ځپلي هیواد کي نوره

بدمرغه جگړه د تل لپاره پای ته ورسېږي او پرځای یي تلپاتي او نیمکرغه سوله واکمنه شي

تر څو ټول افغانان دنړی د نورو وگړو په څیر په بشپړه هوساینه کي ژوند وکړي.

په افغانستان کې د سولې د ټینګښت او امنیت په اړه د مصر د لوی مفتي شرعی فتوا

اداره مجله

﴿ فَسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾ النحل: ٤٣

(الحمد لله وحده والصلاة والسلام على من لا نبي بعده سيدنا محمد رسول الله و على آله و صحبه و من تبعه باحسان إلى يوم الدين).

د سولې او هیوادوالی په هکله د اسلام بیان:

د اسلام د خورا مهمو اصولو څخه یو اصل چې دیره پاملرنه ورته شوي او د مسلمانانو په نفسونو کې ډېرې ژورې رېښې لري سوله ده، آن تر دې چې د اسلام لفظ چې د دې دین عنوان دی، د سولې د لفظ څخه اخیستل شوی، الله تعالی فرمایي:

﴿ قُلْ أَيْكُمُ إِيْرَاهِيْمُ هُوَ سَعْنَكُمُ الْمَسْلُوِيْنَ مِنْ قَبْلُ ﴾ الحج: ٧٨

اسلام د سولې دین دی، له همدې کبله په کتاب الله او نبوي سنتو کې راغلي چې د مسلمان شان دادی چې د سلام اچول او د خلکو ترمنځ یې خپرول دي، همدا ډول د اسلامی شریعت د مقاصدو لومړی مقصد عمومي سوله ده، آن د سولې موضوع فقط انسان سره نده تړلی، بلکه ټول کاینات او چاپیریال یې د سیوري لاندې راځي، په یو ځای پوري هم نده تړلی، بلکه ټول هیوادوال پکې شامل دی چې په بیلابیلو سیمو کې ژوند کوي، د امت علماو د ژوند د نظم او ښه والی د قواعدو څخه شمیرلې ده.

" امام الماوردی په خپل کتاب " أدب الدنيا والدين ". (ص ١٣٣ ، ١٤٢ ، ط. مکتبة الحیاة) کې لیکي: هغه څه چې دنیا پرې سمیري ترڅو حالت یې منظم شي او چارې سمبال شي، شپږ شیان دي، داې قواعد دي اگر چې فروع هم لري، هغه: دین دی چې تابع داري کېږي، قوي حاکم، شامل او عام عدالت، عام امنیت، دوامدار حاصلات، روښانه امیدونه.. همدا ډول څلورمه قاعده یې: خوندي وي، ضعیف خلک پکې اطمینان ولري، ځکه د ترس سره راحت او سکون نشته، د تهدید سره اطمینان نه پاتي کېږي."

ولي د انسان د سلامتیا او امنیت په هکله، ډېر نصوص راغلي چې څومره اسلامي شریعت د انسان د نفس، وینې او د مال ساتني ته اهمیت ورکړی او ټینګار یې پرې کړی، له همدې کبله یې په نورو باندې تېری کول او د هغوي د سلامتیا ګواښل د هغوي ویرول، امنیت او استقرار له منځه وړل یې حرام ګرځولي، د یو کس د وژلو ګناه یې د ټول بشریت د وژلو سره سمه ګنلې، د انسان د وژلو ګناه یې د خدای د کور د ورانولو هم سخته ګنلې ده چې د خدای کور د حرم په خاوره کې او د حرم میاشت کې وران کړي د هغې څخه هم ګناه یې لویه ده.

د هیوادونو او وطنونو د سلامتیا په هکله اسلامي نصوص پدې ټینګار کوي چې د وطن د امنیت ساتل او د هغه حمایت کول د هر ډول ننګونې او تهدید په مقابل کې باید ترسره شي، لکه څرنګه چې الله تعالی انسان ته دا دنده ورکړي چې د ځمکې د آبادۍ لپاره کار وکړي نه دا چې ورانکاري وکړي. الله تعالی فرمایي:

﴿ هُوَ أَنشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا... ﴾ هود: ٦١

اسلام د هغه کسانو لپاره سخته سزا ټاکلي چې د هیوادونو امنیت د ګواښ سره مخامخ کوي او په ځمکه کې فساد کوي، چې د خلکو پیل ژوند ګواښي او ګډوډی را منځ ته کوي. الله تعالی فرمایي:

﴿ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴾ القصص: ٧٧

له همدې کبله، پیغمبر ﷺ په مدینه منوره کې د اسلام د لومړي دولت د تاسیس چاري د سولې، امنیت او د استقرار په اساس پیل کړي، چې د مسلمانانو او غیر مسلمانانو ترمنځ وي، د مسلمانانو ترمنځ یې وروروالي راوسته چې انصار او مهاجرین یې سره وروڼه کړل، د غیر مسلمانانو سره یې تر ټولو لاسلیک کړل، ترڅو په وطن کې د وګړو لپاره امنیت ټینګ شي؛ ځکه له همدې کبله دولت رامنځ ته کولای شي او پرمختګ کولای شي.

د الله تعالی لارښوونو هم پدې ټینګار کولو چې هر کار چې د سولې او آرامي سبب کېږي چې په هغه کې د مسلمانانو ځانونه، د دین او وطن ساتنه وي؛ ځکه دا لومړي ګام دی چې باید واخیستل شي ترڅو تمدن رامنځ ته کړي، الله تعالی فرمایي:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَآفَّةً ﴾ البقرة: ٢٠٨

همدا ډول الله تعالى فرمايې:

﴿ وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴾ الأنفال: ٦١

ځکه چې د ملتونو امن او استقرار هغه وخت نشي راتلی، کله چې د دوي گټي د افرادو او هغه ډلو ترمنځ ويشلي پاتي شي چې د يو بل سره په جنگ او نختو کې اخته وي، اسلامي شريعت پدې ټينگار کوي چې مسلمانان به يو حاکم راتول شي او دهغه تابعداري وکړي او دهغه تړون مطابق دا کار وکړي چې د ملتونو او حکومتونو ترمنځ پرې موافقه شوي وي، ترڅو پدې برخه کې د ملتونو او خلکو گټي وساتلی شي. له همدې کبله اسلام د جنگ او بې امنيتي، تخريب او بې اتفاقي څخه منعه کړې ده، ترڅو په ځمکه کې فساد او کډوډي رامنځ ته نشي، الله تعالى فرمايې:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ ﴾ النساء: ٥٩

کډوډي او اضطراب دی ته ويل کېږي چې د خلکو د وينو په حلال گڼلو سره فتنې او د خلکو مالونه لوټل او د يوي ټولني خلک د يو او بل په مقابل کې راپورته کولو ته وايي، د مختلفو دعوو پر اساس حاکم يا دولت کافر گڼل يا د ځيني خلکو په نڅه کول چې ډوي کافر دی، همدا ډول د امر بالمعروف تر نوم لاندې د خلکو وژل يا هم د هغه خلکو د ويني حلال گڼل چې په غير اسلامي هېوادونو کې ژوند کوي. يا هم د هغه خلکو د ويني حلال گڼل چې اسلامي هېوادونو ته په امن او د دولت په اجازت راغلي وي هغه هم پدې دعوو چې د دې خلکو هېوادونه د اسلام په مقابل کې جنگ کوي... همداسې نوري دعوې او پلمې چې فتنې جوړوي شهادت رامنځ ته کوي او فساد کوي چې شيطان ورته نښايسته کړي وي، له همدې کبله د صحابه کرامو په وخت کې هم خوراج را څرگند شول او د هغوي څخه وروسته هم دا کار شوی.

ددغه ډول بدو کارونو ته جهاد ويل تدليس او فريبکاري بلل کېږي ترڅو د ضعيفو عقلونو خاوندان پدې فساد کې راگير کړي، بلکه دا کار په حقيقت کې تجاوز او بغاوت گڼل کېږي، که چيرته د هغوي سره د جنگ کولو قوت ورسره وي بايد جنگ او مقابله ورسره وشي ترڅو دغه بغاوت څه راوگرځي.

ولي په اسلامي ټولنه کې د خلکو وژل او ويره ول، يا د عمومي ملکيتونو وړانول په اسلامي فقه کې (حرايه) گڼل کېږي، حرايه په ځمکه کې فساد ته ويل کېږي، ددې کار ترسره کوونکو ته سخته سزا ټاکل شوي، چې د قتل، غلا او زنا په ډول ورته حدود ټاکل شوي؛ ځکه ددې فساد ترسره کوونکي په منظم ډول د ټولني پر ضد دا جرمونه ترسره کوي، الله تعالى فرمايې:

﴿ إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِّنْ خَلْفٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ جِزَاءٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾ المائدة: ٣٣

که پدې برخه کې داسې معاهدې لاسليک شوي چې هدف يې د جنگونو ودروول، د فساد او ويراني له منځه وړل وي، استقرار را منځ ته کوي، په هيواد کې د استقرار او پرمختگ عامل کېږي هغه که د دولتونو او يا افرادو ترمنځ وي، د دا ډول تړونونو او معاهدو څخه سر غړونه، د عملياتو ترسره کول، جرمونه او قتلونه ترسره کول په ځمکه کې تخريب او فساد بلل کېږي؛ ځکه شريعت د هغه چاسره جنگ ناروا بللی چې تاسو سره جنگ نه کوي، الله تعالى فرمايې:

﴿ وَفِتْنُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقْتُلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّكَ اللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴾ البقرة: ١٩٠

همدا ډول د معاهدې څخه د سر غړونې او غدر څخه منعه شوي، الله تعالى فرمايې:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ ﴾ المائدة: ١

پدې اساس: وژل د خلکو د وينو حلال گڼل او په هيوادونو کې وړانې کول د کبيره گناهونو څخه شميرل کېږي، چې شريعت په سخته سره منعه کړي او ترسره کوونکي ته يې په دنيا او آخرت کې سخته سزا ټاکلی ده، که د دې ترڅنگ هغه تړونونه او معاهدې ترسره شي چې د سولې له منځه وړل، جنگونو او فتنو ته لمن وهل او د امنيت پرځای د بې امني، ډار او ويري ترسره کولو ته مخه شي ترټول زيات او بد فساد بلل کېږي چې تردې هم سخت عذاب او تباهي د دوي په غاړه ده.

والله سبحانه و تعالی أعلم

استاذ دكتور / شوقي ابراهيم علام

د مصر عربي جمهوريت لوی مفتي

کار کردها و گزارش ها

خبرنگار: حاجي توکل بخشی

په سعودي عربستان کې د افغانستان او پاکستان علماوو په گډون د رابطه عالم اسلامي په مشرۍ « په افغانستان کې د سولې اعلان» تر نامه لاندې نړيوال کنفرانس ترسره شو.

۲۰ غبرگولي ۱۴۰۰

د سعودي عربستان په مکې مکرمې ښار کې حرم شريف ته نږدې « په افغانستان کې د سولې اعلان» تر نامه لاندې د افغانستان، پاکستان او سعودي عربستان هېوادونو د علماوو له لوري نړيوال کنفرانس جوړ شو. ددې کنفرانس موخه په افغانستان کې د روانې جگړې او تاوتريخوالي پر خلاف او په افغانستان کې د سولې او ثبات په ملاتړ د افغانستان او پاکستان د علماوو گډ ديني موقف څرگندول و. د یاد کنفرانس د پرانيستي وينا په سعودي عربستان کې د افغانستان لوی سفير احمد جاويد مجددي وکړه. نوموړې وويل: افغانان سعودي هېواد ته د ورور او د يوه دوست په سترگه گوري، ټول افغانان ددې کنفرانس هر کلی کوي او هيله لري، چې دغه کنفرانس به په افغانستان کې د ويني د درولو سبب وگرځي.

د افغانستان په استازيتوب د ارشاد، حج او اوقافو وزير محمد قاسم حليمي، د اسلامي همکاريو په نړيوال سازمان کې د افغانستان اسلامي جمهوريت سفير او دايمي استازي ښاغلي دوکتور شفيق صميم، د افغانستان د علماوو د سراسري شورا غړي ښاغلي عنايت الله بليغ، د کابل پوهنتون استاد ښاغلي دوکتور عبدالباري حميدي د افغانستان اسلامي جمهوريت د ملي مصالحې عالي شورا او د علماوو عالي شورا غړي ښاغلي عطاء الرحمن سليم، د کابل پوهنتون د شرعياتو پوهنځۍ مخکينې رئيس ښاغلي دوکتور فضل الرحيم بصيرت، د افغانستان د علماوو عالي شورا غړي ښاغلي فضل غني کاکړ، د افغانستان د علماوو عالي شورا غړي ښاغلي عطاء الله لودين او د افغانستان د علماوو عالي شورا غړي ښاغلي شيخ سالم حسني ويناوې وکړې.

دغه راز د پاکستان اسلامي جمهوريت په استازيتوب د پاکستان د علماوو هيئت رئيس او د ديني چارو وزير ښاغلي دوکتور نورالحق قادري، په سعودي عربستان کې د پاکستان سفير ښاغلي بلال اکبر، د اسلامي همکاريو سازمان کې د پاکستان سفير او دايمي استازي ښاغلي رضوان سعيد شيخ، د پاکستان اسلامي جمهوريت مرستيال مفتي او د کراچۍ دارالعلوم پوهنتون مرستيال رئيس ښاغلي محمد تقی عثمانی، د پاکستان اسلامي جمهوريت د اسلامي فکر شورا رئيس ښاغلي دوکتور قبله اياز، د لاهور نعيميه پوهنتون رئيس ښاغلي محمد راغب حسين نعيمی، د پاکستان اهل حديث اسلامي جمعيت امير او د پاکستان سنا مجلس غړي ښاغلي ساجد مير، د پاکستان اهل بيت پوهنتون مرستيال رئيس او د پاکستان د اسلامي مدارسو د انجمن رئيس ښاغلي سيد افتخار حسين نقوی، د پاکستان د ديني مدارسو د اړيکو رئيس ښاغلي مولانا محمد عبدالملک ويناوې وکړې.

همدارنگه د مسلمانانو نړيوال ليک سکرتر جنرال شيخ ډاکټر محمد بن عبدالکريم العيسی او گن شمېر نورو علماوو د سولې په ارزښت او د مسلمانانو د وينو په حرمت خبرې وکړې او په افغانستان کې يې روانه جگړه ناروا وبلله. دا کنفرانس د سعودي عربستان په ملاتړ او د رابطه عالم اسلامي په مشرۍ جوړ شوی و، چې يوه ورځ يې دوام وکړ. د کنفرانس په پای کې د گډونوالو له لوري گډه اعلاميه هم خپره شوه.

ديدار رئيس امور اداره حرمين با وزير ارشاد، حج و اوقاف

حمایت نهاد های دینی عربستان سعودی از بیانیه اختتامیه کنفرانس " اعلان صلح در افغانستان"، تحریم جنگ، برقراری آتش بس و قطع خشونت و خونریزی در افغانستان

مؤرخ ۲۱ جوزا ۱۴۰۰

امروز محمد قاسم حليمی وزير ارشاد حج و اوقاف در حرم شريف مکه مکرمه قبل از اداى نماز جمعه با فضيلتمآب شيخ عبدالرحمن سديس امام كعبه و رئيس اداره حرمين ملاقات نمودند. در اين دیدار شيخ سديس در رابطه به حمایت علما از صلح و برقراری ثبات در افغانستان صحبت نموده، تلاش های

عربستان سعودی برای برقراری صلح در افغانستان را ستود و از قطعنامه کنفرانس "اعلان صلح در افغانستان" حمایت نموده افزود که هیچ دلیل شرعی برای ادامه جنگ در افغانستان باقی نمانده است.

حمایت از پروسه صلح افغانستان در خطبه نماز جمعه بیت الله الحرام

د حرمینود ادارې مشر او امام فضیلت مآب شیخ عبدالرحمن السدیس د ننی جمعې په خطبه کې د ټولې نړۍ لپاره د سوې دعا وکړه. د افغان سوې لپاره یې د سعودي عربستان هڅې وستایلې، او «په افغانستان کې د سوې اعلان» کنفرانس د پرېکړه لیک ملاتړ یې وکړ، چې په افغانستان کې د جگړې لپاره هېڅ شرعي دلیل پاتې نه دی.

از دهه نزول و فعالیت های علوم قرآنی خواهران تقدیر به عمل آمد

محفلی که به ابتکار وزارت ارشاد، حج و اوقاف در تالار مرکز رسانه ها برگزار شد، محمد قاسم حلیمی وزیر ارشاد، حج و اوقاف، مولوی سردار محمد خدران مشاور رئیس جمهور، حسینه صافی وزیر امور زنان، رنگینه حمیدی وزیر معارف و اعضای مجلسین شورای ملی به شمول بیشتر از سه صد عالم از طبقه اناث اشتراک داشتند.

در نخست مولوی سردار خدران مشاور رئیس جمهور در امور دینی، پیام رئیس جمهور را به خوانش گرفت. رئیس جمهور در پیام خود از رهبری وزارت به خاطر برنامه های موثری که در ماه مبارک رمضان داشتند، اظهار تشکری نموده؛ تحصیلات هزاران زن در بخش علوم دینی را مایه مسرت دانست.

سپس خانم ملکه مهیره محب ریسه امور ارشادی زنان ضمن خوش آمدید به اشتراک کنندگان، از آقای حلیمی به خاطر ایجاد چنین آدرس که در خدمت خانم ها است، اظهار سپاس و امتنان نمود.

وی افزود: برنامه های ارزشمندی به سطح کشور را در پلان دارد که به همکاری وزارت به اجرا در خواهد آمد. متعاقباً وزیر ارشاد، حج و اوقاف از حضور وزیر امور زنان، سرپرست وزارت معارف و اعضای مجلسین شورای ملی اظهار تشکری نموده بیان نمودند که بعد از چند دهه، برای بار نخست خانم ها از لیلۃ القدر چنین با شکوه تجلیل به عمل آوردند.

در ادامه افزود نظر به ضرورت مبرم به ریاست ارشادی زنان، باید بیست سال قبل ایجاد می شد، تا تمام خانم های کشور از یک آدرس دینی و عقیدتی در تمام بخش ها صدای خود را بلند می نمودند.

نامبرده از وزیر امور زنان خواست تا با ریاست ارشادی زنان این وزارت همکار و هماهنگ باشند.

محمد قاسم حلیمی در ادامه وعده سپرد که از منبر و مراکز دینی هیچ گاهی خلاف حقوق مشروع، دینی و بشری خانم ها صدا بلند نخواهد شد و عالمان دین از حقوق ایشان در چوکات دین و قانون اساسی حمایت می کنند.

بعداً حسینه صافی وزیر امور زنان از رهبری وزارت ارشاد، حج و اوقاف ستایش کرد و افزود: ما سر از امروز در حد توان از تمام تلاش های خواهران ما در وزارت ارشاد، حج و اوقاف حمایت می کنیم.

به تعقیب آن رنگینه حمیدی سرپرست وزارت معارف در این محفل بیان داشتند که زنان باید در سطح محلی و ملی و بین المللی در بخش های تجارت و آموزش حمایت شوند. و وزارت ارشاد، حج و اوقاف می تواند با چنین برنامه ها در چوکات اصول دینی یک تغییر مثبت را ایجاد کند.

دیدار وزیر ارشاد، حج و اوقاف با سفیر کشور جمهوری اسلامی ایران در کابل

محمد قاسم حلیمی وزیر ارشاد، حج و اوقاف در دفتر کارش با آقای داکتر بهادر امینیان سفیر جمهوری اسلامی ایران در مورد تقویت روابط مذهبی و فرهنگی بین دو کشور دوست و همسایه بحث نموده فرمودند: رهبری وزارت مصمم است تا روابط دینی و فرهنگی بین کشورهای اسلامی خصوصاً بین کشورهای همسایه را تقویت و گسترش دهد.

موصوف افزود، برای ترویج اعتدال و وسطیت و همچنان تبادل افکار بین علمای کرام دو کشور، سیمینار های علمی و تحقیقی راه اندازی گردد، که به همین قسم هماهنگی لازم بین علمای دو کشور ایجاد خواهد گردید.

آقای حلیمی اضافه نمود که دو کشور برادر و مسلمان در قسمت حج و عمره باید تجارب خویش را بین هم شریک سازند، از تجارب و اندوخته های موثر همدیگر استفاده بهینه صورت گیرد.

بعداً سفیر جمهوری اسلامی ایران در ادامه صحبت شان فرمودند: افغانستان و ایران دو کشور همسایه اند که مشترکات دینی، مذهبی و فرهنگی نزدیک دارند، بخاطر تقویت این روابط باید کار های مشترک بین دو کشور صورت گیرد.

نامبرده افزود، جمهوری اسلامی ایران برای ترقی و رفاه افغانستان خواستار صلح دایمی در این کشور می باشد، و علمای جمهوری اسلامی ایران هم آماده هستند تا در این راستا با علمای افغان همکاری همه جانبه نمایند.

کنفرانس (VTC) علمای کشورهای اسلامی در رابطه به صلح افغانستان

کنفرانس (VTC) علمای کشورهای اسلامی در رابطه به صلح افغانستان در تالار مرکز رسانه های حکومت برگزار گردید. این کنفرانس که به ابتکار وزارت ارشاد، حج و اوقاف و سفارت جمهوری اسلامی افغانستان در اردن تدویر گردیده بود، محمد قاسم حلیمی وزیر ارشاد، حج و اوقاف، هیئت رهبری این وزارت، جمعی از علمای جید کشور، طارق شاه

بهرامی سفیر دولت جمهوری اسلامی افغانستان در کشور اردن، علمای کشورهای اسلامی چون: دوکتور محمد

الخلایله وزیر اوقاف و شئون اسلامی اردن، دوکتور محمود هباش، قاضی القضاة و مشاور ارشد امور مذهبی دولت فلسطین، دوکتور علی افجو، عضو شورای عالی اسلامی کشور ترکیه، دوکتور عبدالله الصیفی رئیس شورای علمای کشور شاهی اردن، دوکتور یوسف الناصری رئیس شورای علمای کشور جمهوری عراق، قاضی علی الخطیب معاون اول شورای عالی علمای شیعه کشور لبنان و دوکتور حسن صلاح الصغیر عالم دین در کشور جمهوری مصر اشتراک داشتند.

ابتدا طارق شاه بهرامی سفیر جمهوری اسلامی افغانستان در کشور شاهی اردن ضمن افتتاح برنامه بیان داشت که وزارت امور خارجه به همکاری وزارت ارشاد، حج و اوقاف کوشش می نمایند تا کنفرانس های ویدیویی را در رابطه به صلح در افغانستان و شریک ساختن نظریات علمای کشورها و سازمان های اسلامی در این مورد برگزار نماید. وی افزود اکثر علمای کشور های اسلامی جنگ جاری در کشور را ناروا و برادر کشی خوانده و خواهان توقف خشونت ها در کشور ما هستند.

در همین حال وزیر ارشاد، حج و اوقاف ضمن تشکری از اشتراک علمای کشورهای اسلامی در این کنفرانس، غم شریکی خود را به نمایندگی از دولت اسلامی افغانستان، علما و مردم کشور با مردم فلسطین که مورد ظلم و تجاوز دولت اسراییل قرار گرفته اند، را ابراز نموده، حملات اسراییل بالای مردم مسلمان و بی دفاع فلسطین را تقبیح کرده و آن را خلاف موازین بین المللی، حقوق بشری و یک عمل تروریستی دانست.

آقای حلیمی در ادامه سخنانش از پیشینه جریان پروسه صلح در کشور یادآور شده و از تلاش های بی شایبه دولت جمهوری اسلامی افغانستان برای دست یابی به صلح به مشترکین توضیحات همه جانبه ارائه نموده از مخالفین دولت خواست که خشونت علیه افغانان را متوقف و اختلاف دیدگاه خود را از طریق گفتگو حل نمایند وی تصریح کرد که اگر طالبان خواهان حکومت اسلامی اند، ما از آن پذیرایی می کنیم زیرا مردم افغانستان الحمدلله ملت مسلمان اند و هیچ گاه حکومت خلاف اسلام را نمی خواهند.

وی افزودند که کشورهای اسلامی و غیر اسلامی از دولت جمهوری اسلامی افغانستان حمایت می کنند، از طالبان می خواهند از طریق گفتگو با دولت جمهوری اسلامی افغانستان به نتیجه برسند.

در اخیر علمای کشورهای اسلامی جنگ جاری در افغانستان را حرام دانسته خواهان توقف خشونت ها در افغانستان شدند و از پروسه صلح افغانستان اظهار حمایت نموده، از طرف های درگیر جنگ تقاضا نمودند به صلح دائمی در این کشور تمکین نموده و برادرانه در فضای امن زندگی مسالمت آمیز نمایند، در همین حال اشتراک کنندگان حملات اسراییل بر مردم فلسطین را محکوم نموده بیان داشتند که قضیه فلسطین و مسجد الاقصی مربوط تمام مسلمانان جهان می شود.

اهدای لوح تقدیر از سوی ولسی جرگه به وزیر ارشاد، حج و اوقاف

محمد قاسم حلیمی وزیر ارشاد، حج و اوقاف از سوی میر رحمن رحمانی رئیس ولسی جرگه در حالیکه عده ای از نمایندگان مردم حاضر بودند، به پاس خدمات ارزنده و فعالیت های مثمر و موثری که این وزارت در راستای تامین روابط علماء و سران کشور های اسلامی در رابطه به صلح، بسیج علماء و امامان مساجد، بهبود تامین روابط علمای افغانستان با علمای کشور های اسلامی، جلب حمایت علمای کشور های اسلامی در رابطه به تقویت پروسه صلح در کشور، زمینه سازی ارتقای ظرفیت علماء و رهبری سالم موصوف مورد ستایش قرار گرفت و لوح تقدیر به وی اهداء گردید.

افتتاح مرحله سوم و نهایی مسابقه ملی سرتاسری حفظ قرآن کریم

به ادامه مسابقات ملی حفظ قرآن کریم که تحت اشراف و هدایت جلالتماب رئیس جمهور کشور و همکاری مستقیم وزارت ارشاد، حج و اوقاف در سطح کشور به اشتراک هزار ها تن از حافظان و قاریان راه اندازی و مرحله اول و دوم آن قبلاً در ولایات و زون های هفتگانه به حضور داشت والیان، مقامات محلی، علمای کرام سپری گردیده بود، مرحله سوم و نهایی آن در تالار هوتل انترکانتیننتال توسط دکتور امین الدین مظفری معین مسلکی و شیخ القراء استاد برکت الله سلیم رئیس امور قراء افتتاح گردید.

در این محفل با شکوه دکتور امین الدین مظفری معین مسلکی این وزارت ضمن سخنرانی خویش از جلالتماب پسر محمد اشرف غنی رئیس جمهور کشور برای حمایت و اشراف از برگزاری این مسابقات، محافل رضائی، دیدار با علماء، حافظان و مرشدان تصوف و عرفان و از تلاش نزدیک ساختن ارگ با محراب مساجد اظهار سپاس نمودند.

دکتور مظفری که مسوولیت برگزاری مستقیم مسابقه ملی حفظ قرآن کریم را به عهده داشتند، از همکاری های تمام والیان، روسای ارشاد، حج و اوقاف ولایات، اساتید، داوران، اشتراک کننده گان، رسانه های جمعی و خاصاً تلویزیون ملی که پوشش خبری این مسابقات را به عهده داشت اظهار سپاس و قدردانی نمودند.

شیخ القراء استاد برکت الله سلیم در نخست از رئیس جمهوری کشور پیرامون حمایت شان از برگزاری چنین مسابقات اظهار سپاس و امتنان نمود و در ادامه گفت: این یازدهمین بار است که چنین محافل سرتاسری قرآن کریم از طریق این وزارت راه اندازی می گردد.

رئیس امور قراء افزودند در مرحله سوم یا نهایی این مسابقه ۸۴ تن از اشتراک کننده گان مسابقات قرآنی در چهار

بخش که از هفت زون می باشد به رقابت می پردازند که از میان آنها در اخیر سه سه تن در هر بخش، جمعاً دوازده نفر توسط هیئت داوران داخلی و خارجی به مقام های اول دوم و سوم برگزیده می شوند.

مسجد جامع شهرک امارات در کابل افتتاح گردید

مسجد جامع شهرک امارات در کابل، همراه با ۲۶ محراب مسجد جامع دیگر در هفته مساجد توسط رئیس جمهور، افتتاح و به بهره برداری سپرده شدند. مسجد جامع شهرک امارات، در دو منزل با گنجایش دو هزار نماز گزار اعمار شده است و تمامی باشنده گان شهرک، می توانند که از این مکان مقدس مستفید شوند.

مسجد جامع شهرک امارات، دارای کتابخانه عمومی، اتاق ملا امام مسجد، فضای سبز، تشناب های عمومی و وضوخانه می باشد. مسجد متذکره با استفاده از بودجه انکشافی اداره عملیاتی ریاست جمهوری توسط شرکت انکشاف ملی اعمار شده است.

مصاحبه اختصاصی با قاضی فیض محمد مختار رئیس حج فرضی

سوال: لطف نموده تاریخچه ریاست حج فرضی و استقامت های کاری ریاست مربوط را به طور مختصر مشخص نمایید؟
جواب: ریاست حج فرضی در سال ۱۳۴۹ اداره عالی اوقاف تاسیس یافته که رئیس افتخاری آن محمد ظاهر شاه، شاه اسبق افغانستان بوده و در تشکیل این ارگان مدیریت حج و اماکن متبرکه گنجائیده شده بود که ثبت نام، تنظیم و انتقال حجاج از طریق این نهاد صورت می پذیرفت.

چنانچه الی سال ۱۳۵۷ همه ساله به تعداد (۵۰۰۰) هزار تن حاجی از طریق همین مدیریت تنظیم میگردد که (۳۰۰۰) هزار تن از طریق فضا و دوهزار تن آن به شکل کاروان از طریق زمین جهت ادای فریضه حج عازم بیت الله شریف می گردیدند. در سال ۱۳۵۷ اداره عالی اوقاف منحل و صرف مدیریت اماکن متبرکه حج و اوقاف باقی ماند، که در چوکات وزارت عدلیه فعالیت می نمود.

در سال ۱۳۵۹ مجدداً ریاست شوون اسلامی تاسیس یافت که در آن زمان داکتر سید افغانی ریاست آنرا به عهده داشت متعاقباً در سال ۱۳۶۲ ریاست شوون اسلامی به وزارت شوون اسلامی ارتقا کرد.

در حکومت طالبان وزارت شوون اسلامی بنام وزارت حج و اوقاف مسمی گردید، که مدیریت حج و اماکن متبرکه نیز در همین زمان به ریاست حج مبدل شده است که الی اکنون در جنب سائر ریاست ها وزارت ارشاد، حج و اوقاف مطابق به تشکیل منظور شده سال ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ این ریاست در داخل و خارج کشور دارای (۴۶) نفر کارمند و تعداد (۱۴) نفر کارکن و (۱۸) نفر کارکن بالمقطع میباشد.

ریاست حج فرضی جزء واحد های دومی وزارت محسوب میگردد، بناءً بودجه آن به شکل مرکزی تنظیم گردیده است.

سوال: دست آورد های مهم و قابل توجه این ریاست را مختصراً توضیح دهید؟

جواب: ۱- ایجاد کمیسیون داخلی تنظیم امور حج به منظور ارائه نظر، مشورت به مقام وزارت، بازنگری لوایح و طرزالعمل ها و اتخاذ تصمیم در موارد مهم پروسه و از جمله ایجاد کمیته های کاری و نظارت آن ها.

۲- بازنگری طرزالعمل و لوایح و رهنمود های مرتبط به امور حج از طریق کمیسیون داخلی تنظیم امور حج.

۳- ترتیب پیشنهاد نیازمندی های پروسه حج و اخذ منظوری مقام محترم وزارت و ارسال آن جهت تدارک و طی مراحل بعدی به آمریت محترم تدارکات.

۴- ترتیب و تطبیق پلان عملیاتی پروسه حج سال ۱۳۹۹ تا آنجای که پروسه به مناسبت کرونا لغو گردید.

۵- اجرای ثبت نام متقاضیان حج در صورت کمبود در مرکز و ولایات.

۶- اجرای ثبت نام متقاضیان کاندید ناظمین حجاج.

۷- برگزاری امتحان رقابتی کاندید ناظمین طبق هدایت مقام محترم وزارت با همکاری کمیسیون اصلاحات اداری و

خدمات ملکی به شکل کانکور برای سی هزار حاجی.

۸- ایجاد حلقه های درسی در مرکز و ولایات توسط علمای مجرب در امور ارشادی و اجتماعی برای مدت یکماه.

۹- طی مراحل قرارداد های نیازمندی پروسه به همکاری آمریت محترم تدارکات و اداره محترم تدارکات ملی که در بعدها به نسبت شیوع و بروس کرونا و تعلیق بودن پروسه حج معطل قرار گرفتند.

۱۰- ثبت تحویلی پول حجاج سال های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ در دیتابیس مالی.

۱۱- راه اندازی سیستم الکترونیکی سازی پروسه حج به همکاری احصایه ملی و بخش آسان خدمت در این راستا عملاً جریان دارد.

سوال: کدام فعالیت و پروژه ها تکمیل شده است؟

جواب: عموم متقاضیان حج بیت الله شریف از نحوه عرضه خدمات این ریاست در قبال ثبت نام و تحویلی قسط اول خویش که در شفافیت کامل حین مراجعه متقاضیان بدون تاخیر و فوت زمان صورت گرفته اظهار قدردانی مینمایند همچنان تدابیری که در اخذ امتحان کاندید ناظمین به همکاری کمیسیون محترم اصلاحات اداری و خدمات ملکی

در مرکز و ولایات (زون های معین شده اخذ امتحان) ایجاد گردیده بود قابل یادآوری میباشد.

- توزیع کتب رهنمائی حج، بروشورها و سی دی ثبت شده مناسک به شکل کست تصویری به نمایش گذاشته میشود.
  - معرفی مرشدین و توزیع نمره تلفون مرشد برای حجاج، تهیه و ترتیب جدول حجاج نزد مرشد.
- سوال: در زمینه های مبارزه با فساد اداری چی کارهای را انجام داده اید؟
- جواب: ایجاد دیتابیس مالی جهت ثبت تحویلی اقساط اول و دوم متقاضیان حجاج و اقدام به الکترونیکی سازی پاسپورت و اسناد تنظیم حجاج که کار در این بخش به همکاری احصائیه ملی نهاد آسان خدمت عملاً جریان دارد.
- استرداد مستحقات حجاج معذرتی و فوتی برویت اسناد اصولی و با در نظر داشت طرزالعمل نافذه در همکاری با ریاست محترم اداری و مالی.

کنترول و نظارت از عملکرد کمیته های کاری افزاز شده.

سوال: در رابطه به برنامه های کاری تان در سال ۱۴۰۰ معلومات دهید؟

- جواب: ۱- ترتیب پلان عملیاتی پروسه حج فرضی سال ۱۴۰۰ و اخذ منظوری مقام محترم وزارت.
- ۲- ایجاد کمیسیون داخلی تنظیم امور حج فرضی، ترتیب تقسیم اوقات جلسات.
- ۳- بازنگری طرزالعمل ها، لوايح، رهنمود ها و معیارهای مربوط به پروسه حج و استخدام مرشدین و ناظمین.
- ۴- ترتیب و پیشنهاد نیازمندی های پروسه حج سال ۱۴۰۰، اخذ منظوری مقام محترم وزارت و ارسال آن به آمریت محترم تدارکات جهت تدارکات و طی مراحل بعدی.
- ۵- پیگیری از اجراءات آمریت محترم تدارکات در قبال عقد قراردادهای تدارکاتی پروسه.
- ۶- طی مراحل تدارک دو نوع واکسین حجاج از طریق اداره محترم تدارکات ملی به اشتراک نماینده گان معرفی شده وزارت محترم صحت عامه .
- ۷- کار بالای الکترونیکی سازی تنظیم حجاج .

۸- تدویر جلسات کمیته حج، عمره و زیارات تحت ریاست قانون پوه سرور دانش معاون دوم ریاست جمهوری و رئیس کمیته جهت بررسی طرح های ارایه شده وزارت پیرامون ترانسپورتیشن هوایی حجاج، ساخت تعمیر مرکزی وزارت، ساخت تعمیر بعثه حج افغانستان در کشور سعودی، مستقل سازی اداره حج، استخدام مرشدین و ناظمین حجاج و تدارک سکن حجاج در سال ۱۴۰۰.

گشایش مسجد عیدگاه ولایت پنجشیر

گشایش مسجد عیدگاه ولایت پنجشیر در نخستین روز عید سعید فطر که گنجایش ۳ هزار نماز گزار را در یک وقت دارا است با هزینه ی مجموعی ۶۰ میلیون افغانی از طریق اداره عملیاتی و حمایه وی ریاست جمهوری اعمار گردیده است و به بهره برداری سپرده شد.

گزارش ریاست ارشاد، حج و اوقاف ولایت هرات

مدیریت عمومی اطلاعات و آگاهی عامه:

• بررسی و کنترول از زمین های اوقافی که قبلاً غصب گردیده بود موفق به ویران کردن چهار دیواری و جلوگیری از غصب زمین در منطقه ۶۴ متره شهید صادق ۳۷ ناحیه پنجم، اراضی مذکور بیش از یک جریب بوده و به ارزش پنجمصد هزار دالر تخمین شده است، جلوگیری گردید. غاصبین با علم و آگاهی کامل با وجود چالش های که در تار و پود ریشه دوانده در آن لانه کرده است دست به چنین اقدامات خلاف دستورات دین مقدس اسلام می زنند و آخرت خود را نیز با خشم الله متعال همراه می سازند. که به توفیق خداوند بزرگ ویران گردید.

• محترم حاجی نوراحمد فرزند محمد علم ۵ جریب زمین آبی به ارزش ۳ میلیون افغانی جهت ساخت مسجد و مقبره اموات وقف نموده و اسناد آنرا ثبت این ریاست کردند این زمین در منطقه قریه دشت بام ولسوالی پشتون زرغون قرار دارد، این ریاست از احساس مسولیت این شخص اظهار خشنودی نمود.

• صلح یک کلمه نه بلکه مانند ماهی ای که نیاز به آب دارد برای ما مایه ی حیات است): تنها صلح باعث آرامش فکری متکی و ثبات شده و عامل برخورد مثبت با چالش های زندگی که ما را با روند های عقب گرا و چالش ها همراه ساخته می باشد. امروز داکتر عبدالخالق حقانی رئیس ارشاد ، حج و اوقاف در گردهمایی تحت نام صلح حضور به هم رسانده و سپس با سخنان خود محفل را رنگینتر نموده و چنین فرمودند: که صلح آرزوی هر فرد این جامعه است و کسانیکه صلح در کشور را نمی خواهند الله متعال هدف شوم شان را بخود شان بگرداند و علاوه نمودند که نظام پسا صلح باید آینه تمام نمای همه اقوام و مذاهب ساکن درین مرز بوم باشد. در این گردهمایی فعالین مدنی، زنان، و جوانان برای یک صلح سرتاسری و نقش زنان در آن حضور یافته بودند.

• دیدار حقانی از پروژه های در حال ترمیم و مرمت مسجد جامع بزرگ هرات، رسیدگی جهت به پروژه های این بنای ارزشمند به مسئولان پروژه آمریت ترمیم آبدات و مساجد وزارت شهر سازی در حالیکه محترم انجینر فیروز جامی مدیر ترمیم و بازسازی مسجد جامع بزرگ هرات و تیم انجینری این بنا نیز حضور داشتند هدیایات لازم را دادند.

رئیس ارشاد، حج و اوقاف در آستانه ماه مبارک رمضان از مسئولان در مسجد جامع بزرگ هرات خواست تا در این ایام متبرک آمادگی هایی لازم برای با شکوه برگزار کردن نماز تراویح را بگیرند.

• دیدار محترم سرکنسول کشور ترکمنستان با حقانی از اعمال کلینیک نسائی ولادی در تورغندی و کمک برای مردم تورغندی و رباط سنگی اظهار سپاس و خشنودی نموده روابط دو کشور را از لحاظ تاریخی، دینی و مذهبی و روابط دوستانه این دو کشور را توصیف و مورد قبول هر ملت هر دو کشور قرار میبشد. بعداً یادآور شدند علمای کرام در کنار کشور دوست ترکمنستان استاده و آمده اند که کنفرانس علمای افغانستان و کشور دوست ترکمنستان به خاطر حمایت از پروژه تاپی که منافع هر دو کشور و دیگر کشورهای دخیل اعلام همکاری کنند.

• اشتراک در جلسه واکسین پولیو که تحت رهبری معاونیت اجتماعی برگزار و نماینده این ریاست با حضور داشت نماینده گان و معاونیت مقام ولایت جهت رسانیدن پیام واکسین از طریق منابر مساجد اعلان همکاری نمود.

مدیریت عمومی اوقاف:

عواید برج حمل مبلغ (۱۳۱۰۲۷۲) افغانی با صدور تعرفه تحویل بانک گردید.

مدیریت عمومی مساجد:

- ترتیب و تنظیم اشتراک بیش از (۲۵) تن از خطبا و ایامه در محفل به منظور حمایت از صلح در پوهنتون هرات پوهنځی زراعت.
- ترتیب و تنظیم (۶۰) تن از خطبا و ائمه همایش راجع به شناخت امامین امام جعفر صادق و امام الائمه ابوحنیفه رحمت الله.
- ترتیب و تنظیم (۱۲۰) تن از خطبا و ائمه در سالگرد امیر علی شیر نوائی در مقر تالار مولانا جلال الدین محمد بلخی.
- ترتیب و تنظیم اشتراک بیش از (۲۵) تن از خطبا و ایامه در محفل به منظور حمایت از صلح و حمایت از نظام جمهوریت در مقر تالار غازی امان الله.

مدیریت عمومی احتساب:

تیم مبلغین سیار از رستورانها و کافی شاپ های داخل شهر دیدار کرده و برایشان توصیه های لازم را انجام داده و گفتند: چون همه نهادها مکلف اند در شرایط کنونی، در قسمت بالا بردن سطح آگاهی های مردم عام را در این خصوص از طریق آموزش و اطلاع رسانی فراهم کنند. ادارات و سازمانها مکلف شده اند با استفاده از منابع برای آگاه سازی و اطلاع رسانی شرایط اقامه امر به معروف و نهی از منکر را فراهم نمایند. و کسی که از شرایط و احکام دینی با خبر نیست باید اطلاعات دینی خود را بالا ببرد. و این دیدار مورد استقبال گرم مردم قرار گرفت.

اعلامیه وزارت ارشاد، حج و اوقاف در رابطه به جلوگیری از موج سوم و ویروس کرونا

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿وَتَمَآوُئُواْ عَلٰى الْاَلْبِیْرِ وَالْاَشْجَارِ...﴾ ^{المائدة: ۲} { در راه نیکی رساندن و پرهیزگاری با هم دیگر کمک کنید... }

اسلام ما را در مسیر نیکی و منفعت رسانی به دیگران، دعوت به همکاری کرده است؛ در رابطه به وقایه و جلوگیری از ویروس کرونا لازم است مردم در همه سطوح برای حفظ سلامتی خود، خانواده و عامه مردم با مسئولان صحی همکاری داشته باشند؛ موج سوم و ویروس (کووید-۱۹) COVID-19، یک چالش جهانی است که همه کشورها را متأثر نموده است، به حکم عقل و شرع هر کدام از ما باید برای جلوگیری از گسترش آن وارد عمل شویم. و برای پیش گیری و وقایه از آن با تدبیر سالم، تعقل و بینش انسانی و دینی برخورد نماییم!

هموطنان عزیز!

به اساس دستورات دینی که در واقع بر مبنای عقلانیت بشری و خرد انسانی استوار است بی تفاوتی ننموده و همچنان در شعاع بینش مستدل شرعی (لا ضرر ولا ضرار فی الاسلام) همه شهروندان مکلفیت دارند برای محافظت خود و دیگران در برابر این ویروس اقدامات لازم را انجام داده و تمام توصیه های صحی را رعایت نمایند.

با در نظر داشت اوضاع فعلی در کشور به خصوص شهرها و مناطق پر جمعیت، معابر و امکانه های مزدحم ضمن وقایه و آمادگی در برابر این بیماری همه گیر (پاندمی) و مساعد نمودن فضای بهتر فعالیت برای کارمندان صحی، این وزارت موارد ذیل را سر از تاریخ ۲۲ جوزا ۱۴۰۰ الی امر ثانی اعلان میدارد:

۱. تعطیل موقت مدارس و انستیتوت های مربوط این وزارت.
۲. موقتاً توقف فاتحه خوانی در مساجد و سالن های زنانه.
۳. موقتاً توقف حلقه های درسی سطوح مختلف در مساجد الی برگشت به وضعیت مطلوب.
۴. خطبه نماز های جمعه بگونه مختصر و فشرده در نظر گرفته شود.
۵. حین ادای نماز جمعه رعایت فاصله گذاری بین نمازگزاران و در نظر گرفتن توصیه های صحی لازمی می باشد.
۶. ادای نماز های پنجگانه در صورت امکان در فضای باز صورت گیرد، فاصله بین صفوف و نمازگزاران در نظر گرفته شود.
۷. از تدویر گردهمایی های علماء، مجالس بزرگ و محافل موقتاً خود داری گردد.
۸. کارمندان این وزارت در مرکز و ولایات حین اجرای وظیفه دستورات صحی را الزاماً رعایت و از تدویر جلسات غیر ضروری اجتناب نمایند.